รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการการพัฒนาเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่

โดย

ปรีชา อุยตระกูล และคณะ

สิงหาคม 2560

เลขที่สัญญา RDG60A0038

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการการพัฒนาเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่

คณะผู้วิจัย

1. ปรีชา อุยตระกูล
2. เรืองรวี พิชัยกุล
3. วิชิต นันทวรวัน
4. สิริกร บุญสังข์
5. จำนงค์ แรกพินิจ
6. นลินี กังศิริกุล
7. ศุรีมาศ เวียนวงศ์

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร

งานวิจัยการพัฒนาเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา พัฒนาเครื่องมือและคู่มือสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ทรงพลังในการประชุมแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เข้าร่วมประชุมในระดับชุมชน หมู่บ้าน ตำบลและอำเภอ ให้ผู้เข้าประชุมได้ร่วมกันมีส่วนในการสร้างวาระในการปฏิรูปพื้นที่และสังคมของตน

กระบวนการวิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนากรอบและโครงร่างของเครื่องมือที่เน้นการวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนและแผนที่ทรัพยากรชุมชน ร่างกระบวนการเวที พัฒนาเครื่องมือและจัดทำคู่มือสำหรับวิทยากรกระบวนการในการดำเนินการประชุมในแต่ละเวที ทดลองใช้เครื่องมือและคู่มือในชุมชนหมู่บ้านในเขตชนบทที่ตำบลหนองบัวตะเกียด อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา และในชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทที่ตำบลในเมือง และตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา รวม 2 ครั้ง และมีการนำเสนอเครื่องมือและคู่มือต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) และผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ครั้ง ซึ่งคณะนักวิจัยได้นำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั้งจากวิทยากรกระบวนการผู้ทำหน้าที่ทดลองใช้เครื่องมือและคู่มือจากสมาชิกที่เข้าร่วมเวที และจากผู้ทรงคุณวุฒิมาแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาทั้งเครื่องมือและคู่มือให้มีความกระชับและมีพลังในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เข้าร่วมเวทีได้มากขึ้น เป็นคู่มือสำหรับวิทยากรกระบวนการชื่อว่า “คู่มือวิทยากรกระบวนการ เวทีชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม”

ผลผลิตของงานวิจัยการพัฒนาเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ คือคู่มือวิทยากรกระบวนการ "ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม" มีความแตกต่างจากเอกสารที่เป็นคู่มือหรือเอกสารการจัดทำแผนพัฒนาในระดับต่างๆที่มีมาแต่เดิมคือ ผลผลิตจากงานวิจัยนี้จะเน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมเป็นสำคัญ เน้นกระบวนการคิดการวิเคราะห์ระหว่างทางมากกว่าเป้าหมายปลายทาง และเป็นกระบวนการคิดวิเคราะห์ที่มีข้อมูลจริงที่มาจากตัวผู้เข้าร่วมเป็นฐานเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เน้นข้อมูลบัญชีครัวเรือนและบัญชีทรัพยากรเป็นหลัก โดยยึดตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่ได้พระราชทานแนวคิด "การ"ระเบิดจากข้างใน" คือการสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่จะเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก.การรู้จักตนเอง พัฒนาตนเองเป็นจุดเริ่มต้นของการพึ่งตนเองอย่างค่อยเป็นค่อยไปด้วยพลัง และการสั่งสมความรู้ความสามารถร่วมกันของคนในชุมชน กระบวนการนี้จะช่วยให้คนในชุมชนมีความมั่นใจในศักยภาพของตนเอง เกิดความรู้สึกและสำนึกความเป็นเจ้าของชุมชนของตนเอง ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตนซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยจากฐานราก

คู่มือวิทยากรกระบวนการ เวทีชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม เป็นผลผลิตของงานวิจัย โดยเครื่องมือที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ออกแบบให้เป็นเวทีการประชุมแบบมีส่วนร่วม ในระดับหมู่บ้าน 3 เวที ประกอบด้วย เวทีที่ 1 พลิกใจ เปลี่ยนความคิด พลิกชีวิตด้วยพลังชุมชน เวทีที่2 พลิกความคิด ยกระดับเศรษฐกิจด้วยบัญชีครัวเรือน เวทีที่ 3 พลิกชีวิต ด้วยข้อมูลจากแผนที่ทรัพยากรชุมชน และระดับตำบลและอำเภออีกระดับละหนึ่งเวที คือ เวทีที่ 4 พลิกใจ พลิกความคิด พลิกชีวิตระดับตำบล และเวทีที่ 5 พลิกใจ พลิกความคิด พลิกชีวิตระดับอำเภอ รวมทั้งหมด 5 เวที เนื้อหาในแต่ละเวทีจะประกอบด้วย ชื่อเวที แนวคิดสำคัญของแต่ละเวที วาระเชื่อมโยงกับการปฏิรูป วัตถุประสงค์ของเวที ประเด็นสนทนาเพื่อการเรียนรู้ ชุดคำถามเพื่อระดมสมอง เครื่องมือที่ใช้ในเวที วัสดุอุปกรณ์ ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดเวที ขั้นตอน กระบวนการ กิจกรรม และผลลัพธ์ของเวที

ในส่วนของเครื่องมือที่ใช้ในแต่ละเวที มีการนำเสนอแนวคิดเบื้องหลังของการจัดเวที การนำเสนอตัวอย่างพื้นที่/ชุมชน ตำบลที่เป็นตัวอย่างของความสำเร็จเพื่อเป็นกรณีศึกษา การออกแบบตารางเพื่อกรอกข้อมูล เพื่อใช้เปรียบเทียบ วิเคราะห์ และวางแผน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม มีกระบวนการร่วมกันหาทางเลือกและร่วมตัดสินใจในกิจกรรม แผนงาน/โครงการ เพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของพื้นที่และสังคมของตนเอง ซึ่งแต่ละเวทีมีเครื่องมือดังนี้

เวทีที่ 1 มีเครื่องมืออยู่ 6 เครื่องมือ ประกอบด้วย (1) แผ่นพลิก 4 แผ่น ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิด เป้าหมาย และหลักการเรียนรู้ กติกาในการจัดเวทีในชุมชน (2) แผนภาพวิเคราะห์สิ่งสำคัญที่ทำให้อยู่ดี-มีสุข (3) การวิเคราะห์การอยู่ดี มีสุข (4) การเตรียมเพื่อการอยู่ดี-มีสุข (5) สรุปข้อมูลและผลลัพธ์ในเวทีของวิทยากรฯ และ(6) เอกสารประกอบการอธิบายเวที ซึ่งเป็นข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับวิทยากรและผู้เข้าร่วมเวที

เวทีที่ 2 มีเครื่องมืออยู่ 11 เครื่องมือ ประกอบด้วย (1) ตัวอย่างชุมชนที่ใช้บัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนความคิดและปรับพฤติกรรมในในการดำรงชีวิตจนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน (2) clip ชุมชนไม้เรียง (3) ปัจจัยความสำเร็จของชุมชนไม้เรียง (4) รายจ่าย รายครัวเรือน (5) ทำรายจ่ายรายครัวเรือน เป็นรายจ่ายชุมชน (6) รายรับ รายครัวเรือน (7) ทำรายรับรายครัวเรือน เป็นรายรับของชุมชน (8) เรียงลำดับหมวดรายจ่ายของชุมชน มากสุด - น้อยสุด (9) เรียงลำดับหมวดรายรับของชุมชน มากสุด - น้อยสุด (10) ข้อเสนอและความต้องการในการเพิ่มรายรับลดรายจ่าย และ(11) ตารางบันทึกวิทยากรฯ สรุปผลลัพธ์ของเวที

เวทีที่ 3 มีเครื่องมืออยู่ 6 เครื่องมือ ประกอบด้วย (1) นิยามความหมาย ทรัพยากรชุมชน (2) ตัวอย่างแผนที่ทรัพยากร (3) ตัวอย่างชุมชนที่ใช้แผนที่ทรัพยากรชุมชนในการพัฒนา (4) ตัวอย่างโครงร่าง แผนที่ กำหนดทิศ ถนนเส้นหลักในชุมชน (5) ข้อเสนอและความต้องการของชุมชนในการอนุรักษ์/ฟื้นฟู/พัฒนา/ต่อยอด/สร้างมูลค่าเพิ่ม ทรัพยากรชุมชน (6) บันทึกสรุปผลเวทีของวิทยากร

เวทีที่ 4 เวทีระดับตำบล มีเครื่องมืออยู่ 4 เครื่องมือ ประกอบด้วย (1) ตารางสรุปจำนวนหมู่บ้าน และจำนวนคนเข้าร่วมเวทีในระดับหมู่บ้าน 3 เวที (2) ลักษณะข้อเสนอและความต้องการ

(แผนงาน/โครงการ)จากเวทีระดับหมู่บ้าน ทั้ง 3 เวที (3) สังเคราะห์ข้อเสนอ/ความต้องการ(แผนงาน/โครงการ) ทำร่วมกันเป็นกลุ่มหมู่บ้าน/ชุมชน (4) สังเคราะห์ข้อเสนอ/ความต้องการ(แผนงาน/โครงการ) ทำร่วมกับองค์กรหรือหน่วยงานอื่นๆ

เวทีที่ 5 เวทีระดับอำเภอ มีเครื่องมืออยู่ 2 เครื่องมือ ประกอบด้วย (1) สรุปข้อเสนอแนะและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการฯ ที่คล้ายคลึงกันและต้องรวมพลังทำร่วมกันข้ามตำบลและร่วมกับภาคีอื่นๆ และต้องบรรจุในแผนระดับอำเภอ (2) กรอบการทำแผนงาน/โครงการให้สำเร็จ

คู่มือวิทยากรกระบวนการ "ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม" นอกเหนือจากการใช้เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการทำแผนพัฒนาในระดับชุมชน หมู่บ้าน ตำบลและอำเภอ ซึ่งท้องที่ (ราชการส่วนภูมิภาค) และท้องถิ่น (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) จัดทำหรือทบทวนเป็นประจำอยู่ทุกปีแล้ว คู่มือฯนี้ยังอาจนำไปประยุกต์ใช้ได้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในประเด็นหรือโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

การสร้างเวทีต่อเนื่องให้เกิดเป็นวิถีของชุมชนหมู่บ้านให้มีเวทีพบปะพูดคุยกันเป็นประจำทุกเดือนหรือสองเดือน เป็นการเปิดพื้นที่ห้สมาชิกของชุมชนได้มาคุยและปรึกษาหารือในประเด็นสาธารณะ เป็นการพัฒนาสังคมประชาธิปไตยจากฐานราก ที่ท้องถิ่นหรือท้องที่ควรสนับสนุนให้เกิดเป็นจริงได้ในทุกชุมชนหมู่บ้าน และควรมีการกำหนดประเด็นล่วงหน้าเพื่อให้ทุกคนได้มีการหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนั้นๆ มาเป็นฐานในการพูดคุย ซึ่งกระบวนการพูดคุยนั้น วิทยากรกระบวนการหรือผู้อำนวยการประชุมสามารถประยุกต์ใช้กระบวนการ คำถาม เครื่องมือต่าง ๆ ที่อยู่ในคู่มือฯ นี้ไปใช้ในการพูดคุยในประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นความสนใจร่วมของสมาชิกในที่ประชุมได้

โดยเหตุที่คู่มือวิทยากรกระบวนการ เวทีชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคมนี้ พัฒนามาจากการใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือนและแผนที่ทรัพยากรเป็นหลัก ซึ่งข้อมูลทั้งสองชุดนี้สามารถสร้างกระบวนเรียนรู้ต่อยอดการพัฒนาชุมชนฐานรากไปถึงการเป็นผู้ประกอบการและเป็นวิสาหกิจชุมชนได้ จึงควรมีการวิจัยการออกแบบเวทีต่อเนื่อง เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในประเด็นอื่นๆที่สอดคล้องกับนโยบายทั้งระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับประเทศต่อไป

บทคัดย่อ

ชื่อโครงการวิจัย : โครงการการพัฒนาเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่

ชื่อนักวิจัย : ปรีชา อุยตระกูล, เรืองรวี พิชัยกุล, วิชิต นันทวรวัน, สิริกร บุญสังข์, จำนงค์ แรกพินิจ, นลินี กังศิริกุล, ศุลีมาศ เวียนวงศ์

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา พัฒนาเครื่องมือและคู่มือสำหรับการจัดกระบวนการที่ทรงพลังประชุมแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การสร้างวาระปฏิรูปของชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตั้งแต่การพัฒนากรอบโครงร่างของเครื่องมือและคู่มือวิทยากรกระบวนการโดยใช้การวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนและแผนที่ทรัพยากรชุมชนเป็นข้อมูลตั้งต้นในการพัฒนาเครื่องมือและคู่มือ ชุดคำถาม กระบวนการ กิจกรรม เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเวทีประชุม แล้วนำไปทดลองใช้ในชุมชน/หมู่บ้าน 2 ครั้ง แล้วนำข้อเสนอแนะจากการการทดลองมาปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือและกระบวนการให้มีความกระชับและทรงพลังมากขึ้น ผลผลิตของการวิจัยคือ คู่มือวิทยากรกระบวนการ"ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม" ที่ออกแบบเวทีประชุมออกเป็น 5 เวที เป็นเวทีระดับหมู่บ้าน 3 เวที และเวทีระดับตำบลและระดับอำเภออีกระดับละ1 เวที

โดยเวทีในระดับหมู่บ้านจะเน้นให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจสถานการณ์ภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงนั้นจะกระทบกับชุมชนอย่างไร ชุมชนจะต้องปรับตัวอย่างไร การทำความเข้าใจตนเองระดับครอบครัวและชุมชนโดยใช้ข้อมูลรายรับรายจ่ายของครอบครัวและชุมชน การเข้าใจทุนทั้งหลายที่มีอยู่ผ่านแผนที่ทรัพยากรของชุมชน นำไปสู่การสร้างทางเลือกในการจัดการตนเองทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน ด้วยแผนงานและโครงการทั้งที่ทำกันเองในระดับชุมชนและร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ภายนอกชุมชนอันจะนำไปสู่การสร้างวาระปฏิรูบพื้นที่และสังคมจากฐานราก

คำสำคัญ : เครื่องมือเสริมพลังอำนาจ กระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาเชิงพื้นที่

Abstract

Research Title : A Research Project on Designing a Learning Process and Tool for Area-Based Development

Researchers : Preecha Uitragool, Ruengrawee Pichaikul, Vichit Nantaworawan, Sirikorn Boonsang, Chamnong Raekphinit, Nalinee Kangsirikul, Sureemart Wianwong

The objective of this study is to develop a guideline manual to be used as a tool to enable powerful community forum and process. The findings of an action research that was conducted in parallel have provided a conceptual framework, contents, and methodologies in the design of each forum. This guideline manual for community forum is intended to support the Country's Reform Agenda by applying two key analysis tools that facilitate the collection of primary data from family's account and community's resource map. The first draft of guideline manual which basically includes contents, topics, questions, techniques and tips for facilitators was initially tested in two local communities. Consequent feedbacks of the field tests were used to refine the final guideline manual to be more locally well-fitting and empowering. The guideline manual entitled "Community Dialogue for Local and Social Reform" consists of five forums that plan to apply three forums at the village level, one each in at the Tambon and Amphoe level.

The forums at the village level aim at increasing understanding of local participants on the dynamic of external factors such as global and national situations that are impacting each internal community, and how communities want to respond to these changes. It is believed that an increased awareness on own family and community through family's accounting, and a realization of community's capitals through natural resource mapping exercises, could help strengthen self- management at family and community levels. Their strong self-determination can demonstrate in a variety of plans and projects that they, the local people, commit to implement by themselves, or they may join with other agencies within and outside their communities. These collective actions at the grass-root level will subsequently and gradually contribute a great deal to the reform of the entire society.

Keyword Empowerment Tool, Learning Process, Area -Based Development

คำนำ

รายงานวิจัย"การพัฒนาเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่" เป็นผลมาจากโครงการวิจัยในชื่อเดียวกันที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ตามสัญญาเลขที่. RDG60A0038 โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาเครื่องมือให้กับวิทยากรกระบวนการที่มีหน้าที่จัดกระบวนการประชุมในระดับชุมชน หมู่บ้าน ตำบลและอำเภอ โดยใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนและแผนที่ทรัพยากรของชุมชนเป็นข้อมูลตั้งต้นในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้รู้จักตนเอง ชุมชนของตนเองและโลกภายนอก ให้รู้จักร่วมกันคิดวิเคราะห์ บอกความต้องการ และแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปเชิงพื้นที่และสังคมในระดับฐานล่างต่อไป

ขอขอบคุณ ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย และดร.กิตติ สัจจาวัฒนา ที่กรุณาให้คำปรึกษาข้อเสนอแนะ ชี้แนวทางในการออกแบบเครื่องมือและกระบวนการของเวทีชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคมจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี รวมถึงคุณวาริการ์ พงษ์วิเชียรโรจน์, คุณวิเชียร พลีดี, คุณพนา นาคราช, คุณสะปอย ชัยประเสริฐ และคุณแพรว พงศ์วิเศษ และ ขอขอบคุณสมาชิกชุมชนบ้านโคกน้อย ตำบลหนองบัวตะเกียด อำเภอด่านขุนทด และสมาชิกในเขตเทศบาลตำบลพิมาย ตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาเครื่องมือและกระบวนการของเวทีชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม

ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ให้การสนับสนุนการศึกษาวิจัยในโครงการนี้ให้สำเร็จลุล่วงและได้คู่มือวิทยากรเวทีชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม

ปรีชา อุยตระกูล และคณะ

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	**ก-ค**
บทคัดย่อ	**ง**
Abstract	**จ**
คำนำ	**ฉ**
สารบัญ	**ช-ญ**
บทที่ 1 บทนำ	**1**
1.1 หลักการเหตุผล ความเป็นมาของโครงการ	1
1.2 คำถามวิจัย	2
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.4 วิธีการศึกษา	2
1.5 ระยะเวลาในการดำเนินงาน	3
1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ	3
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	**4**
2.1 ยุทธศาสตร์ชาติกับวาระปฏิรูป วาระปรับเปลี่ยน	4
2.2 การพัฒนาเชิงพื้นที่	5
2.3 การเสริมพลังอำนาจชุมชน	7
2.4 กระบวนการเรียนรู้ และการตั้งคำถามเพื่อการเรียนรู้	9
2.5 การประชุมอย่างสร้างสรรค์	12
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	**14**
3.1 การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	14
3.2 การประชุมคณะนักวิจัย	14
3.3 การทดลองใช้เครื่องมือและกระบวนการ	16
3.4 การประชุมร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง	18
3.5 การประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำคู่มือ	18
3.6 รายละเอียดกิจกรรม	19

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษา	**22**
4.1 ปรัชญาและกรอบแนวคิดของเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม	22
4.2 สาระสำคัญของเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม	23
4.3 หลักการและความคิดเบื้องหลังของเครื่องมือและกระบวนการ	24
4.4 โครงสร้างของเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม	26
4.5 องค์ประกอบของเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม	27
4.6 กลไกสนับสนุนในการจัดเวที	27
4.7 ตัวชี้วัดความสำเร็จของเวที	29
4.8 เนื้อหา เครื่องมือกระบวนการเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม	31
4.8.1 เวทีที่ 1 : พลิกใจเปลี่ยนความคิด พลิกชีวิตด้วยพลังชุมชน	31
4.8.2 เวทีที่ 2 : พลิกความคิด ยกระดับเศรษฐกิจด้วยบัญชีครัวเรือน	37
4.8.3 เวทีที่ 3 : พลิกชีวิตด้วยข้อมูลจากแผนที่รัพยากร	45
4.8.4 เวทีที่ 4 : พลิกใจ พลิกความคิด พลิกชีวิตระดับตำบล	52
4.8.5 เวทีที่ 5 : พลิกใจ พลิกความคิด พลิกชีวิตระดับอำเภอ	57
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	**63**
5.1 สรุปผลการศึกษา	63
5.2 อภิปรายผล	65
5.3 ข้อเสนอแนะ	65
บรรณานุกรม	**67**
ภาคผนวก	**69**
เครื่องมือเวทีที่ 1 : พลิกใจเปลี่ยนความคิด พลิกชีวิตด้วยพลังชุมชน	**70**
เครื่องมือ 1.01 : แผ่นพลิก 4 แผ่น	70
เครื่องมือ 1.02 : สิ่งสำคัญ ที่ทำให้อยู่ดี-มีสุข	72
เครื่องมือ 1.03 : วิเคราะห์การอยู่ดี-มีสุข	73
เครื่องมือ 1.04 : การเตรียมเพื่อการอยู่ดี-มีสุข	74
เครื่องมือ 1.05 : สรุปข้อมูลและผลลัพธ์ในเวที ของวิทยากรฯ	75
เครื่องมือ 1.06 : เอกสารประกอบการอธิบายเวที	76

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
เครื่องมือเวทีที่ 2 : พลิกความคิด ยกระดับเศรษฐกิจด้วยบัญชีครัวเรือน	85
เครื่องมือ 2.01 : ตัวอย่างชุมชนใช้บัญชีครัวเรือน	85
เครื่องมือ 2.02 : clip ไม้เรียง	88
เครื่องมือ 2.03 : ปัจจัยความสำเร็จของชุมชนไม้เรียง	89
เครื่องมือ 2.04 : รายจ่าย รายครัวเรือน	70
เครื่องมือ 2.05 : ทำรายจ่ายครัวเรือน เป็นรายจ่ายของชุมชน	94
เครื่องมือ 2.06 : รายรับ รายครัวเรือน	100
เครื่องมือ 2.07 : ทำรายรับครัวเรือน เป็นรายรับของชุมชน	103
เครื่องมือ 2.08 : เรียงลำดับหมวดรายจ่ายของชุมชน มากสุด–น้อยสุด	107
เครื่องมือ 2.09 : เรียงลำดับหมวดรายรับของชุมชน มากสุด–น้อยสุด	108
เครื่องมือ 2.10 : ข้อเสนอและความต้องการในการ เพิ่มรายรับ ลดรายจ่าย	109
เครื่องมือ 2.11 : บันทึกวิทยากรฯ สรุปผลลัพธ์ของเวที	110
เครื่องมือเวทีที่ 3 : พลิกชีวิต ด้วยข้อมูลจากแผนที่ทรัพยากรชุมชน	111
เครื่องมือ 3.01: นิยามความหมาย ทรัพยากรชุมชน	**111**
เครื่องมือ 3.02: ตัวอย่างแผนที่ทรัพยากร	**112**
เครื่องมือ 3.03: ตัวอย่างชุมชนที่ใช้แผนที่ทรัพยากรชุมชนในการพัฒนาฯ	**113**
เครื่องมือ 3.04: ตัวอย่างโครงร่าง แผนที่ กำหนดทิศ ถนนเส้นหลักในชุมชน	**114**
เครื่องมือ 3.05 : ข้อเสนอและความต้องการของชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟู พัฒนา ต่อยอดสร้างมูลค่าเพิ่ม ทรัพยากรชุมชนฯ	**115**
เครื่องมือ 3.06 **:** บันทึกสรุปผลเวทีของวิทยากรฯ	**116**
เครื่องมือเวทีที่ 4 : พลิกใจ พลิกความคิด พลิกชีวิต ระดับตำบล	117
เครื่องมือ 4.01 : จำนวนหมู่บ้าน และจำนวนคนเข้าร่วมเวที	**117**
เครื่องมือ 4.02 : ลักษณะข้อเสนอและความต้องการ (แผนงาน/ โครงการ) จากเวที ระดับหมู่บ้าน ทั้ง 3 เวที	**118**
เครื่องมือ 4.03 : สังเคราะห์ข้อเสนอ/ความต้องการ(แผนงาน/โครงการ) ทำร่วมกัน เป็นกลุ่มหมู่บ้าน/ชุมชน	**119**
เครื่องมือ 4.04 : สังเคราะห์ข้อเสนอ/ความต้องการ(แผนงาน/โครงการ) ทำร่วมกับ องค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ	**120**

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
เครื่องมือเวทีที่ 5 : พลิกใจ พลิกความคิด พลิกชีวิต ระดับอำเภอ	121
เครื่องมือ 5.01 : แบบสรุปข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/ โครงการที่คล้ายคลึงกันฯ	**121**
เครื่องมือ 5.03 : กรอบการทำแผนงาน/โครงการให้สำเร็จ	**122**

บทที่ 1
บทนำ

1.1 หลักการเหตุผล ความเป็นมาของโครงการ

1) การสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมไทย กว่าแปดสิบห้าปีของการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยมีลักษณะล้มลุกคลุกคลาน ขาดความต่อเนื่อง อำนาจการตัดสินใจส่วนใหญ่อยู่ที่ส่วนกลางและอยู่ในมือของคนไม่กี่กลุ่ม ในบางยุคที่มีตัวแทนของประชาชนเข้ามาใช้อำนาจแทนประชาชนก็มักพบว่าเบื้องหลังของการตัดสินใจในเชิงนโยบายในหลายๆเรื่องมักเกี่ยวพันกับกลุ่มผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มมากกว่าผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ ที่เป็นเช่นนี้มาจากเหตุปัจจัยหลายประการทั้งด้านโครงสร้างของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมของสังคมไทย ที่ฐานบนของสังคมเข้มแข็งที่ตั้งอยู่บนฐานล่างของสังคมที่อ่อนแอ ทำให้ช่องว่างของความเหลื่อมล้ำในสังคมนับวันจะขยายถ่างมากมากขึ้น ส่งผลให้ระบบประชาธิปไตยในสังคมไทยอยู่ในภาวะความเสี่ยงตลอดเวลา แนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องสร้างสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริงจากระดับฐานราก จากระดับหมู่บ้านขึ้นมาโดยการสร้างความตระหนักรู้ในอำนาจของตน อำนาจของประชาชน อำนาจในฐานะของความเป็นพลเมืองและกลุ่มพลเมืองที่มีสิทธิและอำนาจหน้าที่ที่จะตัดสินใจลงมือกระทำและกำหนดทิศทางที่เหมาะสมกับตนเองและชุมชนของตนเอง

2) กระบวนการพยายามสร้างประชาธิปไตยในระดับฐานราก ทั้งที่ทำโดยรัฐเองและโดยภาคเอกชนและประชาสังคมมีมาตลอดเวลาทั้งในยามปกติและยามที่เกิดวิกฤติทางประชาธิปไตย แต่ก็ขาดความต่อเนื่อง ขาดเป้าหมายหลักร่วม ขาดการสานพลังของส่วนต่างๆ จึงมีผลให้การพัฒนาประชาธิปไตยและวัฒนธรรมประชาธิปไตยในสังคมไทยเป็นไปอย่างเชื่องช้าตามเงื่อนไขและกลไกของสังคมที่เคลื่อนไปพร้อมๆกับพัฒนาการของสังคมที่บางครั้งก็เกิดอาการสะดุดและถอยหลัง ชะงักงัน และก่อให้เกิดปัญหาแทรกซ้อนตามมา เช่นการประท้วงทางการเมือง การจลาจล ความแตกแยกทางการเมืองที่ฉุดรั้งการก้าวไปข้างหน้าของสังคมไทยในเกือบทุกๆด้าน หากไม่รีบหาทางแก้ไขก็มีความเป็นไปได้สูงที่รัฐไทยจะอยู่ในภาวะความเสี่ยงในการก้าวไปสู่ภาวะรัฐล้มเหลว(Failed State)ในที่สุด

3) การสร้างประชาธิปไตยระดับชุมชนฐานรากจำเป็นต้องมีเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านเวที (Forum) การเสวนาและการปฏิบัติการ และมีผู้อำนวยการประชุมหรือวิทยากรกระบวนการคอยอำนวยความสะดวกและจัดกระบวนการประชุมให้เลื่อนไหล ให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกมีอิสระและมีพลังที่จะร่วมสร้างสรรค์การประชุมให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน เครื่องมือเหล่านี้มีการสร้างไว้หลากหลาย เช่นเครื่องมือการประชุมแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการวางแผนชุมชน เครื่องมือวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือการวิเคราะห์รายรับรายจ่ายทั้งในระดับครัวเรือนและระดับองค์กร เครื่องมือการวิเคราะห์ต้นทุน ฯลฯ แต่เครื่องมือเหล่านี้ยังมีลักษณะใช้สำหรับการประชุมเป็นเรื่องๆ ไม่มีลักษณะบูรณาการ บางเครื่องมือต้องใช้เวลาและกระบวนการประชุมที่แตกต่างกันไป และที่สำคัญคือการสร้างพลังของการเรียนรู้ก็มีระดับที่แตกต่างกันด้วย

4) เวทีการสานพลังเพื่อปฏิรูปพื้นที่และสังคม เป็นเวทีที่เน้นตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับจังหวัดโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนระดับหมู่บ้านเน้นที่การให้เกิด"ระเบิดจากข้างใน" ให้มีรูปธรรมการจัดการปัญหาของชุมชนโดยชุมชน ก่อให้เกิดสัญญาประชาคมในระดับตำบล รวมถึงเป็นกลไกเชื่อมโยงชุมชนกับองค์กรปกครองท้องถิ่นเพื่อสร้างประชาธิปไตยฐานรากทั้งในระดับตำบลและระดับอำเภอที่จะส่งผลถึงในระดับจังหวัดที่จะเกิดวาระการปฏิรูปของพื้นที่(Local reform agenda)และกลไกประชารัฐระดับจังหวัด ซึ่งถือเป็นงานที่ท้าทาย เพราะจะต้องทำให้เกิดผลสำเร็จในระยะเวลาอันสั้นและจะต้องมีพลังขับเคลื่อนที่จะเป็นแรงส่งไปสู่การปฏิรูปสังคมในระยะยาว การที่จะทำให้เวทีการสานพลังเพื่อปฏิรูปพื้นที่และสังคมบรรลุเป้าหมายข้างต้นจำเป็นที่จะต้องมีการออกแบบกระบวนการเวทีที่เหมาะสม มีเครื่องมือการประชุมและคำถามที่ทรงพลังให้ผู้เข้าร่วมได้ตระหนักคิด และมองเห็นอำนาจของตนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกระทำการเพื่อแก้ปัญหาของตนเองและชุมชน ซึ่งควรจะเริ่มตั้งแต่การเข้าใจตนเอง เรื่องรายรับ-รายจ่าย การเข้าใจทรัพยากรในชุมชนของตนเอง

1.2 คำถามวิจัย

เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คำถามและกระบวนการในการใช้เครื่องมือเพื่อการวิเคราะห์ การเรียนรู้ และการสร้างสำนึกจะเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาพัฒนาเครื่องมือและคู่มือวิทยากรกระบวนการที่ทรงพลังในการประชุมแบบมีส่วนร่วมเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพครัวเรือนและชุมชน

2) เพื่อจัดทำคู่มือการสร้างกระบวนการเรียนรู้เชิงพื้นที่

1.4 วิธีการศึกษา

1) สำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนผ่านเวที (Forum)

2) ประชุมคณะนักวิจัยเพื่อพัฒนากรอบและโครงร่างการสร้างเครื่องมือและคู่มือวิทยากรกระบวนการ

3) ประชุมร่างเครื่องมือและกระบวนการวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนและแผนที่ชุมชน เช่น เครื่องมือการรวบรวมข้อมูลระดับชุมชนและการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือการวิเคราะห์รายรับรายจ่ายระดับชุมชน เครื่องมือการวิเคราะห์การมีอยู่ การเข้าถึง และการใช้ทรัพยากรของชุมชน เครื่องมือการวางแผนชุมชนบนฐานทรัพยากร เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

4) ประชุมร่างเครื่องมือกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่น การกำหนดประเด็นนโยบาย กระบวนการพัฒนาเครื่องมือประเด็นนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม กระบวนการสร้างสัญญาประชาคม

5) ประชุมวิพากย์เครื่องมือและกระบวนการ คู่มือ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

6) ทดลองใช้เครื่องมือในพื้นที่

7) ประชุมนักวิจัยปรับเครื่องมือ

8) ประชุมเขียนรายงาน เครื่องมือ คู่มือวิทยากร

1.5 ระยะเวลาในการดำเนินงาน

ระยะเวลาในการดำเนินงาน 3 เดือน นับตั้งแต่ 1 มิถุนายน – 31 สิงหาคม 2560

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ได้คู่มือวิทยากรกระบวนการ ในการจัดเวทีสนทนาระดับหมู่บ้าน ตำบลและระดับอำเภอ โดยใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนและแผนที่ทรัพยากรชุมชนเป็นข้อมูลตั้งต้น ในการคิด วิเคราะห์และสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ทรงพลังของผู้เข้าร่วมประชุม รวมถึงเกิดข้อเสนอที่จะนำไปสู่การปฏิรูปพื้นที่และสังคม

1.7 คำนิยามศัพท์เฉพาะ

การพัฒนาเชิงพื้นที่ หมายถึง การพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยใช้ปัญหาความต้องการ และ/หรือศักยภาพของคนในพื้นที่เป็นตัวตั้ง และพัฒนากลไกขับเคลื่อนงาน และการบูรณาการทรัพยากร คน เงิน งาน ร่วมกับหน่วยงานภาคีพัฒนาต่าง ๆ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่ที่กำหนด (ระดับตำบล – ระดับจังหวัด)

บัญชีครัวเรือน หมายถึงข้อมูลตัวเลขรายรับ-รายจ่ายของแต่ละครัวเรือน และเมื่อนำรายรับ-รายจ่ายของแต่ละครัวเรือนมารวมกันให้เป็นข้อมูลตัวเลขรายรับ –รายจ่ายรวมของทั้งชุมชน เป็นข้อมูลตัวเลขประมาณการจัดทำโดยผู้เข้าร่วมเวที

แผนที่ทรัพยากรชุมชน หมายถึง แผนผังที่แสดงถึงทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งทรัพยากรที่เป็นนามธรรม ได้แก่ วัฒนธรรม ความเชื่อ ความรู้ ภูมิปัญญา และความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน ซึ่งแผนที่ทรัพยากรชุมชนในที่นี้ เป็นแผนที่ทำมือด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

บทที่ 2
แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดหลักของการวิจัยโครงการพัฒนาเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชิงพื้นที่ อยู่บนฐานแนวคิดสำคัญคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในการปฏิรูปประเทศชุมชนสังคม โดยการใช้คู่มือในเวทีที่สามารถกระตุ้นให้เกิดการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยมีการใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือน แผนที่ทรัพยากรชุมชน และการตั้งประเด็นคำถามเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกันคิด วิเคราะห์ และกำหนดอนาคตของตนเอง อันจะนำไปสู่การเสริมพลังอำนาจให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ กำหนดแผนงาน/โครงการ ดำเนินงานตามแผนงานร่วมกับหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและนอกชุมชนเพื่อเป็นพลังร่วมกันในการเสริมสร้างความเข้มแข็งจากฐานรากอันจะนำไปสู่การปฏิรูปประเทศไทยอย่างยั่งยืนต่อไป คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. ยุทธศาสตร์ชาติ กับวาระปฏิรูป วาระปรับเปลี่ยน
2. การพัฒนาเชิงพื้นที่
3. การเสริมพลังอำนาจชุมชน
4. กระบวนการเรียนรู้ และการตั้งคำถามเพื่อการเรียนรู้
5. การประชุมอย่างสร้างสรรค์

2.1 ยุทธศาสตร์ชาติกับวาระปฏิรูป วาระปรับเปลี่ยน

การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ประเทศไทย 20 ปี (พ.ศ.2560 – 2579) ตามวิสัยทัศน์ “ประเทศทีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มีการกำหนดภารกิจที่สำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาออกเป็น 2 วาระ[1]

1) วาระการปฏิรูป (Reform Agenda) คือการปฏิรูปในประเด็นปัญหาที่สะสมเรื้อรังมานานเพื่อทำให้ประเทศสู่ภาวะปกติ ซึ่งเป็นลักษณะการปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้าง ระบบ กระบวนการทำงาน รวมถึงการปรับเปลี่ยนเชิงพฤติกรรม ซึ่งสภาปฏิรูปแห่งชาติได้จัดทำข้อเสนอวาระการปฏิรูปจำนวน 37 วาระ เช่น การปฏิรูประบบงบประมาณ กระบวนการยุติธรรม การปฏิรูปที่ดิน หรือโครงสร้างภาษี เป็นต้น

2) วาระการปรับเปลี่ยน (Transformation Agenda) คือการปรับเปลี่ยนเพื่อเตรียมความพร้อมและเพิ่มขีดความสามารถของประเทศสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยภารกิจที่จะต้องดำเนินการเพื่อเตรียมและเติมเต็มประเทศให้มีขีดความสามารถในการยกระดับการพัฒนา เช่น การส่งเสริมการลงทุนในต่างประเทศ การบริหารจัดการน้ำ การปรับเปลี่ยนสู่ระบบเศรษฐกิจดิจิตอล และการบริหารจัดการฐานข้อมูลขนาดใหญ่

อย่างไรก็ตามการดำเนินการปฏิรูปประเทศไทย จำเป็นต้องผ่านกลไกภาครัฐที่มีประสิทธิภาพและมีระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสม ทั้งในด้านบทบาทภารกิจ รูปแบบองค์กร

[1] สภาปฏิรูปแห่งชาติ. (2558). **วิสัยทัศน์ยุทธศาสตร์การปฏิรูปประเทศไทยและการปรับเปลี่ยนกลไกภาครัฐ.** หน้า 41–63

งบประมาณ บุคลากร และการบริการจัดการข้อมูลสารสนเทศ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนกลไกภาครัฐของไทย ให้เป็นกลไกที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ โดยการเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจแบบรวมศูนย์ สั่งการตามลำดับขั้น ไปสู่โครงสร้างอำนาจที่มีความหลากหลายในการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย การผนึกกำลัง และร่วมกันสร้างสรรค์ ระหว่างภาคส่วนต่างๆ โดยมีวาระการปรับเปลี่ยนกลไกการขับเคลื่อนภาครัฐดังต่อไปนี้

1) การสร้างธรรมาภิบาลระหว่างภาคการเมืองและภาคราชการ (Politics – Public Government)
2) การปรับเปลี่ยนบทบาทภารกิจ อำนาจหน้าที่ และรูปแบบการปฏิบัติราชการ (Mission,Scope of Business & Operating Model)
3) การสร้างภาคีความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคส่วนต่างๆ (New Collaborative Model)
4) การพัฒนายกระดับขีดความสามารถในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง (Responsive to change Capacity)
5) การบริหารจัดการการเงินและทรัพยากร (Finance & Resource Arrangement)
6) การสร้างระบบบริหารราการแบบไร้รอยต่อ (Connected Government)

จากวาระการปรับเปลี่ยนกลไกภาครัฐที่กล่าวมาทั้ง 6 ประการที่กล่าวถึงมีประเด็นที่สำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คือ การสร้างภาคีความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคส่วนต่างๆ (New Collaborative Model) โดยภาครัฐส่วนกลางต้องมีการลดอำนาจหน้าที่และภารกิจและมีการถ่ายโอนอำนาจ หน้าที่ ภารกิจ ไปสู่ “การร่วมการบริการจัดการ” หรือ “ การบริการจัดการตนเอง” ของชุมชนท้องถิ่นให้มากขึ้น โดยมุ่งไปสู่รูปแบบการทำงานแบบ 3 ประสานได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน เข้ามาบูรณาการทำงานร่วมกัน เป็นการร่วมกันบริการจัดการในระดับภูมิภาคและระดับชุมชนให้เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ในระดับภูมิภาค” (Regional States)

นอกจากการบริหารจัดการร่วมที่เน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่ระดับภูมิภาคแล้ว รัฐจะต้องส่งเสริมการบริหารจัดการในระดับของชุมชนให้มีส่วนร่วมในการบริการจัดการตนเอง ผ่านระบบ กลไกของภาครัฐ เช่น การบริหารจัดการด้านสวัสดิการชุมชน การมีส่วนร่วมความเป็นเจ้าของร่วมกัน ป่าชุมชน โฉนดชุมชน แผนแม่บทชุมชน และวิสาหกิจชุมชนเป็นต้นเพราะความเข้มแข็งของชุมชนจะเป็นฐานรากสำคัญที่สุดในการนำพาประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนอย่างแท้จริง

2.2 การพัฒนาเชิงพื้นที่

การพัฒนาเชิงพื้นที่ เป็นทิศทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งให้เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนฐานรากเพื่อให้ชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหา พัฒนาครอบครัวและชุมชนโดยยึดหลักการพึ่งตนเองและสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้สามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน การวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีแนวทางสำคัญคือ การเอาโจทย์ สภาพปัญหา ความต้องการ และ/หรือศักยภาพของคนในพื้นที่เป็นตัวตั้ง และพัฒนากลไกในพื้นที่ให้เป็นฐานกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนงานร่วมกับหน่วยงานภาคีพัฒนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ ให้ทุกภาคส่วนเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนา เน้นการ

เรียนรู้ร่วมกันและการทำงานแบบเสริมแรงกัน ใช้ข้อมูลเพื่อให้ทุกฝ่ายเห็นปัญหา ความต้องการและศักยภาพ และตั้งเป้าหมายร่วมกัน โดยการบูรณาการทรัพยากร คน เงิน งาน อย่างมีประสิทธิภาพ . ดังนั้น ขนาดและขอบเขตของพื้นที่จึงมีความสำคัญ ซึ่งสามารถแบ่งได้หลายมิติและหลายระดับ เช่น แบ่งด้วยเขตการปกครอง ได้แก่ จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือถ้าแบ่งด้วยแนวคิดระบบนิเวศ เป็นลุ่มน้ำ เขตป่าไม้ ทรัพยากรชายฝั่ง หรือแบ่งตามกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษาหรือศาสนา สำหรับการพัฒนาเชิงพื้นที่ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) นั้น คือเขตปกครองระดับจังหวัด โดยเครื่องมือสำคัญในการสร้างระบบการบูรณาการในเชิงพื้นที่นั้น ประการแรก ต้องมีการกำหนดเป้าหมายการทำงานร่วมกันของภาคีพัฒนาที่สามารถวัดและจับต้องได้และมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างมีรูปธรรมให้เห็นได้ มีกลไกการพัฒนาหรือการจัดการตนเองของคนในพื้นที่ทำหน้าที่เป็นแกนในการขับเคลื่อนและการสร้างการเปลี่ยนแปลง กุญแจสำคัญคือการมีข้อมูลและการใช้ข้อมูลในการพัฒนา รวมถึงกระบวนการในการเปลี่ยนการรับรู้ เปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างภาคีพัฒนาฝ่ายต่างๆ ซึ่งได้แก่ การจัดการความรู้และการเรียนรู้และกระบวนการจัดความสัมพันธ์

เครื่องมือในการสร้างระบบการบูรณาการเชิงพื้นที่

ตัวอย่างรูปธรรมของการพัฒนาเชิงพื้นที่ ได้แก่ โครงการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยการสนับสนุนของ สกว. ช่วงที่ 1 พ.ศ.2548 -2549 ดำเนินการในพื้นที่ 12 จังหวัด เน้นการสร้างและการพัฒนากลไกและใช้เครื่องมือแผนแม่บทชุมชน นอกจากนี้ในช่วงที่ 2 ระหว่างพ.ศ. 2550 – 2551 มีการดำเนินโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะใน 21 จังหวัด เน้นการทำงานระดังจังหวัด สร้างเครื่องมือคือการทำแผนชุมชนจากฐานข้อมูลการทำบัญชีครัวเรือน โดยสร้างกลไกในระดับตำบลจนกระทั่งขยายสู่กระบวนการขับเคลื่อนข้อมูลเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ระดับครัวเรือน ตำบล จังหวัด นับตั้งแต่ พ.ศ. 2552 – ปัจจุบัน ได้มีการใช้บัญชีครัวเรือน มาสร้างการเรียนรู้ และเป็นข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ ทำให้เกิดการจัดทำแผนชุมชนทั้งในระดับตำบลและระดับจังหวัด นำไปสู่การจัดการตนเอง การลดหนี้ การจัดการครอบครัว การสร้างความมั่นคงทางด้านอาชีพ

2.3 การเสริมพลังอำนาจชุมชน (Empowerment)

การสร้างพลัง คืออะไร การสร้างพลัง (Empowerment) เป็นกระบวนการทางสังคม ที่ส่งเสริมให้บุคคล องค์กร และชุมชน มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถควบคุมตนเอง มีความสามารถในการเลือก และกำหนดอนาคตของตนเอง ชุมชน และสังคมได้[2]

ชุมชนที่มีพลังอำนาจ คือ ชุมชนที่ทั้งบุคคลและองค์กรได้มีการใช้ทักษะและทรัพยากรของตนเองและกลุ่มเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม มีความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระดับกว้าง ทำให้เกิดความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากร มีการระบุประเด็นปัญหาและหนทางแก้ไขเอง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน มีความรู้สึกของการเป็นชุมชน [3]

การเสริมพลังอำนาจชุมชน (Empowerment) ในความหมายของการพัฒนาเชิงพื้นที่ หมายถึง การทำให้คนในชุมชนมีความเชื่อมั่น กล้าเผชิญ และมีสิทธิในการคิด ตัดสินใจกับทางเลือกในชีวิตร่วมกันของตนเองและในชุมชน Isarel and other (1994 อ้างถึงใน อิศราภรณ์ ชมชื่น,2556) กล่าวว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจสามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) การเสริมพลังอำนาจในบุคคล 2) การเสริมพลังอำนาจในองค์การ 3) การเสริมพลังอำนาจในชุมชน นพ.กฤษฎิ์ ทองบรรจบ(อ้างอิงจาก http://www.med.cmu.ac.th/dept/commed/2015) ได้กล่าวถึงการเสริมพลังอำนาจในชุมชนว่าเป็นการทำงานที่หวังผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ซึ่งจำเป็นต้องลงทุนในการพัฒนาคนในชุมชนให้เกิดความสามารถในการเป็นผู้นำในเรื่องต่าง ๆ มีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักสังคมของตน รู้จักคิด กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มหรือจัดการกับคนในกลุ่มให้เกิดการทำงานพัฒนาชุมชนร่วมกันได้ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิต ทรัพย์สิน สุขภาพและคุณภาพชีวิตโดยรวม ซึ่งในทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเสริมพลังอำนาจชุมชน วิชัย ชูจิต (อ้างจาก https://www.gotoknow.org/posts/22229) กล่าวว่า การสร้างพลังอำนาจในชุมชน มักทำคู่ไปกับการกระตุ้นการมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้ การมีความรู้สึกถึงความเป็นชุมชน โดยใช้กิจกรรมหลักคือ 1) การมีส่วนร่วม 2) การเรียนรู้ร่วมกัน 3) การสะท้อนความรู้สึก สรุปบทเรียนในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ด้วยเหตุด้วยผล 4) การทำกิจกรรมกระบวนการสร้างพลังอำนาจให้เกิดในระดับบุคคล องค์กรและกลุ่มหรือชุมชน(Israel 1994) จากประสบการณ์การทำงานในประเทศ Scotland ได้สรุปบทเรียน ในเวปไซต์ http://www.scotland.gov.uk กล่าวว่าการสร้างพลังอำนาจชุมชนเป็นไปได้ทั้งแบบไม่เป็นทางการและเป็นทางการ แบบเป็นทางการคือการที่ชุมชนมีบทบาทและมีอำนาจการตัดสินใจที่เป็นที่ยอมรับจากภาครัฐ แบบไม่เป็นทางการคือการที่ชุมชนมีศักยภาพในการตัดสินใจอย่างเป็นอิสระจากระบบหรือกระบวนการของภาครัฐ การมีพลังอำนาจในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการจะเกิดขึ้นได้ ขึ้นอยู่กับความสามารถในการรวมกลุ่มของชุมชนเอง ชุมชนจะไม่สามารถมีอำนาจแบบเป็นทางการ ถ้าชุมชนไม่สามารถชี้ประเด็นที่สนใจและเกี่ยวข้องกับ

---

[2] วรพล หนูนุ่น. ใน พนัส พฤกษ์สุนันท์ และคณะ. (2560). **ประชุมวิชาการกรมอนามัย ครั้งที่ 2/2547 เรื่อง การสร้างพลังชุมชน.** (ออนไลน์)

[3] วิชัย ชูจิต. (2560). **สำนักงานสาธารณสุขอำเภอตะกั่วทุ่ง บันทึกใน gotoknow หมายเลขบันทึก 22229.** (ออนไลน์)

ผู้อื่นได้ ในขณะเดียวกัน ชุมชนก็จะไม่สามารถดำเนินการใดๆได้ถ้าสมาชิกในชุมชนไม่มีทักษะในการรวมกลุ่มและการสื่อสาร ดังนั้นการสร้างพลังอำนาจในชุมชน จึงจำเป็นต้องมีกิจกรรมการรวมกลุ่ม การฝึกทักษะการเรียนรู้และการสื่อสาร

ดังนั้น การสร้างพลังอำนาจจึงเป็นกระบวนการที่แยกไม่ออกจากกระบวนการเรียนรู้ ซึ่ง Gibson ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการสร้างพลังอำนาจ มีอยู่ 4 ขั้นตอน คือการค้นพบความจริงและการรู้จักตนเอง การสะท้อนความคิดวิเคราะห์ วิจารณ์อย่างเป็นเหตุเป็นผล การตัดสินใจเลือกทางออกหรือวิธีปฏิบัติที่เหมาะสม และดำเนินการตามทางเลือกที่ได้ตัดสินใจ

ภาพแสดงการเสริมพลังอำนาจในชุมชน(Empowerment)เสริม

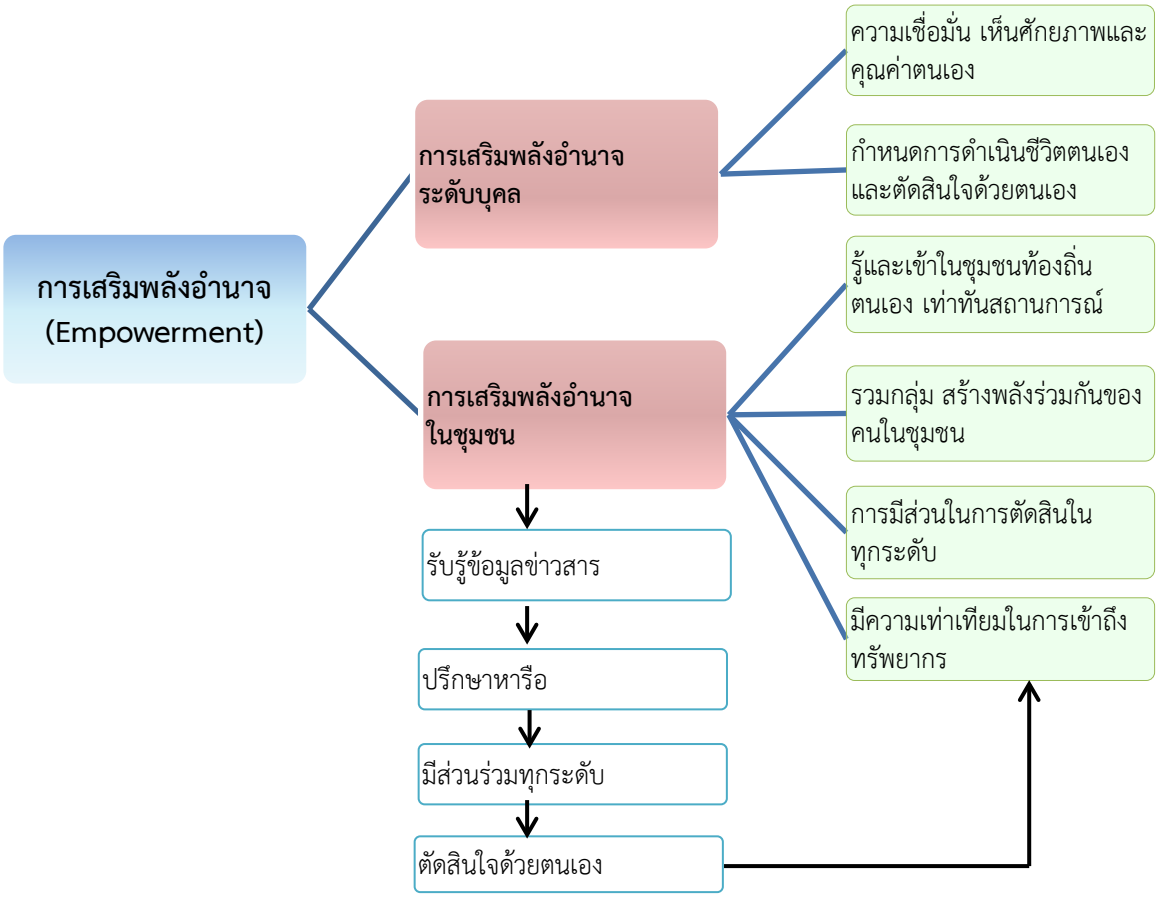

การพัฒนาเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในครั้ง จึงใช้แนวคิดข้างต้นในการออกแบบเครื่องมือ กระบวนการ และประเด็นการเรียนรู้ในเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม เพื่อให้สมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมเวทีได้มีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความรู้และประสบการณ์ เพื่อรู้จักตนเอง รู้จักชุมชน รู้จักสภาวะปัจจัยแวดล้อม เกิดการรวมกลุ่ม เพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนาชุมชนของตน

2.4 กระบวนการเรียนรู้ และการตั้งคำถามเพื่อการเรียนรู้

การเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและสามารถพึ่งตนเอง [4] ทั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ของชุมชนในทศวรรษใหม่เน้นการส่งเสริมให้ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติ ให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถดูแลตัวเองได้ ซึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้อาจจะเป็นความรู้เก่าที่มีอยู่ในชุมชน และ/หรือเป็นการเสริมสร้างความรู้ใหม่ๆให้กับชุมชน จึงต้องเน้นการเรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติและการยึดหลักการบูรณาการ อันจะส่งผลทำให้เกิดการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนทั้งในระดับบุคคลและในระดับชุมชน

การเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ ถือเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาเชิงพื้นที่ เปรียบเสมือนกุญแจที่จะนำไปสู่เป้าหมายคือชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเอง และสามารถจัดการตนเอง เนื่องจากการเรียนรู้จะส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติ พฤติกรรมของประชาชนและผู้นำ โดยเฉพาะกระบวนการเรียนรู้ที่มีการแสวงหาความรู้อย่างเป็นระบบ เป็นขั้นเป็นตอน มีฐานข้อมูลที่ชัดเจน มีกระบวนการคิด วิเคราะห์ ไตร่ตรองและการเชื่อมโยงองค์ความรู้ที่หลากหลาย ทั้งความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์ความรู้สมัยใหม่ และที่สำคัญคือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ (Learning by doing) เรียนรู้ผ่านการพูดคุย แลกเปลี่ยน เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง และเป็นการเรียนรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง มีการทบทวนสรุปบทเรียนปรับปรุงให้ดีขึ้น และมีการพัฒนายกระดับต่อยอดองค์ความรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ในการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ จึงให้ความสำคัญของหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning Process) ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้ [5]

1) การเรียนรู้ที่สร้างจิตสำนึกทางอุดมการณ์ สำนึกของคุณค่า ศักดิ์ศรีของมนุษย์และพลังของการรวมกลุ่มพลังชุมชน

2) การเรียนรู้แบบองค์รวมเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เป็นการเรียนรู้ที่ไม่แยกส่วนระหว่างความเป็นชุมชนกับโครงสร้างภายนอกชุมชน การปะทะกันทางความคิดทางวัฒนธรรมและระบบคุณค่าทั้งภายในชุมชนและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงภายนอกชุมชน กระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องค้นหาคุณค่าเดิมที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่คนในชุมชนร่วมสร้าง สั่งสมและสืบทอดกันมา เพื่อค้นหากระบวนการปรับตัว

3) การเรียนรู้ที่มีการประสานกันระหว่างการเรียนรู้เชิงประจักษ์กับทฤษฎี เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติด้วยตนเอง การถอดบทเรียน และจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการร่วมกันวิเคราะห์กับผู้อื่น

4) ให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้ค้นหาข้อมูล ประเมินปัญหาความต้องการในการจัดกระบวนการเรียนรู้และค้นหาความรู้ด้วยตนเอง

---

[4] สิริลักษณ์ ยิ้มประสาทพร. (2548). **กระบวนทัศน์ใหม่กับการเรียนรู้ของชุมชน** . หน้า 12

[5] วราลักษณ์ ไชทัพ. (2544). **การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม.** หน้า. 120

5) การใช้กระบวนการกลุ่มและเน้นการสร้างความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
6) เน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา
7) เน้นการสร้างบรรยากาศเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ
8) การจัดวางความสัมพันธ์ที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน

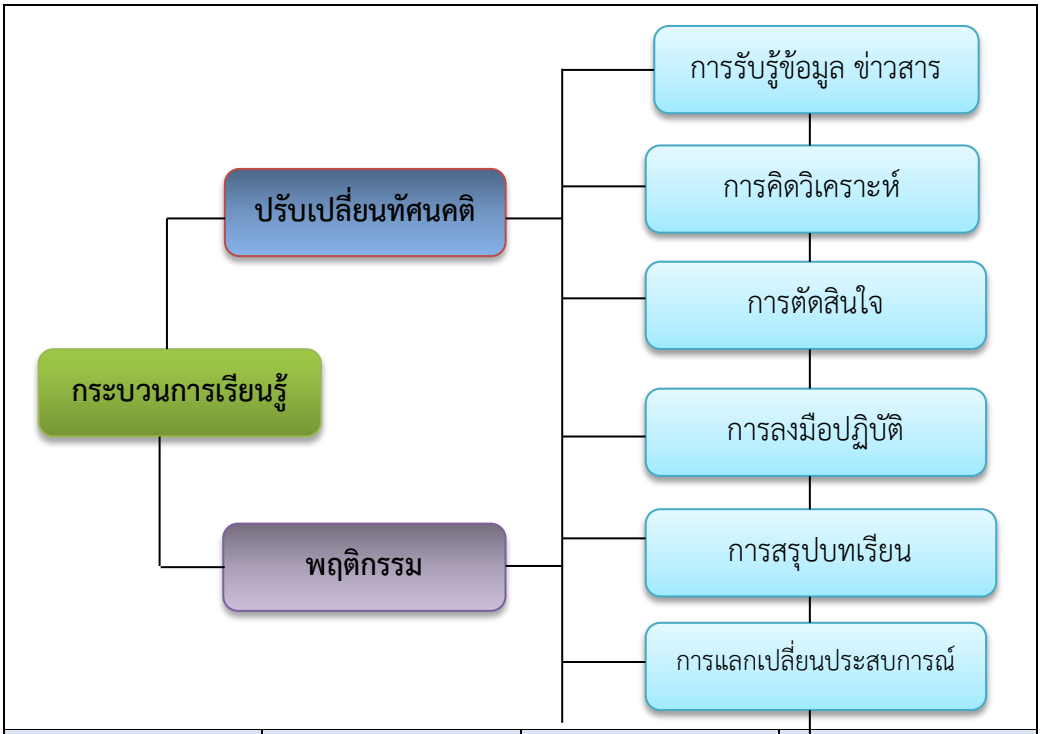

สร้างจิตสำนึกทางอุดมการณ์ สำนึกของคุณค่า	เรียนรู้แบบองค์รวม เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน	การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และเน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา	ใช้กระบวนการกลุ่ม บรรยากาศแบบไม่เป็นทางการ

การตั้ง**คำถาม**เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเสาะแสวงหาความรู้ การถ่ายทอดความรู้ ที่ทำให้ผู้เรียนรู้สร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจและพัฒนาความคิดใหม่ ๆ ช่วยขยายทักษะความคิด ทำความเข้าใจที่ชัดเจน ก่อให้เกิดการทบทวน เกิดความเชื่อมโยงระหว่างความคิดต่างๆ และมีส่วนให้เกิดการอภิปรายถกเถียงที่ผ่านกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์ และช่วยสร้างเสริมนิสัยการเรียนรู้ ความอยากรู้ อยากเห็น[6] รวมไปถึงพัฒนาความคิดใหม่ ๆ และเกิดความท้าทาย[7] ทั้งนี้มีนักการศึกษาและนักวิชาการได้ประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับการตั้งคำถามไว้อย่างกว้างขวาง และจำแนกลักษณะการตั้งคำถามเพื่อการเรียนรู้ออกเป็นหลายระดับดังนี้

[6] สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1.(2560). **ทักษะการตั้งคำถาม**. (ออนไลน์).
[7] สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 2. **การจัดการความรู้.** (ออนไลน์)

1) คำถามทั่วๆไป (managerial questions) เป็นการตั้งคำถามเพื่อความรู้ความจำ เป็นคำถามที่มีคำตอบแน่นอน

2) คำถามเพื่อการเรียนรู้ในระดับความเข้าใจ(comprehension) เป็นการตั้งคำถามเพื่อความเข้าใจ เป็นการอธิบาย เปรียบเทียบ แบ่ง ย่อความ จำแนก ความแตกต่าง จากความรู้ความเข้าใจที่ได้รับมาก่อนหน้า ถ่ายทอดผ่านด้วยการเขียน การพูด โดยเกิดจากการประมวลผลของตนเอง

3) คำถามเพื่อการเรียนรู้ในระดับการนำไปใช้ (application) การตั้งคำถามเพื่อเป็นการถ่ายทอดหรือนำความรู้ ความเข้าใจของตนเองไปใช้เพื่อการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข วางแผน ตีความ นำไปปฏิบัติ หรือประยุกต์ใช้

4) คำถามเพื่อการเรียนรู้ในระดับการวิเคราะห์(analysis) เป็นการตั้งคำถามเพื่อให้เกิดการแยกแยะสิ่งที่จะพิจารณาออกเป็นส่วนย่อย แสดงความสัมพันธ์กัน เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ เช่น มีอะไรบ้าง มีปัจจัยใดบ้าง อะไรเป็นสาเหตุ สาเหตุใด

5) คำถามเพื่อการเรียนรู้ในระดับการสังเคราะห์ (synthesis) เป็นการตั้งคำถามเพื่อให้แสดงการสรุป การออกแบบ การพัฒนา วางแผน วิธีการรวบรวมจากกระบวนการหรือผลของการนำเอาปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่ได้จากการวิเคราะห์แล้ว นำมารวมกันเข้าเป็นหนึ่ง ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้นเป็นความรู้ใหม่ เครื่องมือใหม่ทางความคิด ให้เหลือเพียงสิ่งที่สำคัญที่สุด

6) คำถามเพื่อการเรียนรู้ในระดับการประเมินผล (evaluation) เป็นการตั้งคำถามเพื่อแสดงให้เห็นการตีความ โดยสรุปอย่างมีหลักเกณฑ์ อาจเป็นการตีความคิดเห็น แสดงเหตุผล หรือความรู้สึกด้วยอภิปราย เลือก ตัดสิน ประเมินคุณค่า ที่มีการกำหนดเกณฑ์เพื่อเป็นกรอบในการประเมินให้เกิดการยอมรับผลการประเมินอย่างถูกต้อง

วิธีการตั้งคำถามที่ดีเพื่อให้ผู้ตอบคำถามได้แสดงความคิดในระดับสูงขึ้นไปนั้น จะต้องเป็นคำถามที่น่าสนใจ กระตุ้นให้คิด ซึ่งผู้ตั้งคำถาม ควรมีการเตรียมมาก่อน เพื่อให้คำถามมีความชัดเจน ตรงประเด็น ไม่ถามคำถามพร้อมกันหลายคำถาม แต่กระจายคำถามให้ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการให้เกิดการแลกเปลี่ยน โดยยึดหลักการสำคัญคือ มีทั้งคำถามปูพื้นความรู้เพื่อดึงประสบการณ์เดิมของผู้เข้าร่วมเวทีได้ดึงเอาประสบการณ์ออกมาแลกเปลี่ยนกัน คำถามต่อเนื่องที่เจาะลึก ที่ช่วยให้ผู้ถูกถามคิดหาคำตอบที่ดีกว่า ลึกซึ้ง กว้างขวางมีเหตุผลกว่าได้ นอกจากนี้ ยังควรต้องเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้ถามอย่างเป็นกันเองบ้าง เพื่อสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร จะทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีรู้สึกอยากจะมีส่วนร่วมในการตอบคำถามมากขึ้น

คำถามของนักเรียนรู้ จะมีลักษณะ เปิดกว้าง เบาสบาย ร่าเริงแจ่มใส มองโลกในแง่ดี อยากรู้อยากเห็น เต็มไปด้วยความหวัง บางทีอาจมีวิธีแก้ไขปัญหาหรือสร้างการเปลี่ยนแปลงด้วย ตัวอย่างเช่น [8]

[8] อดัม์ แมรี่ลี จี. แปลโดย กานต์ ธงไชย. (2555). **พลิกคำถามเปลี่ยนชีวิต.** หน้า 205.

การตั้งคำถามเพื่อการเรียนรู้	การตั้งคำถามเพื่อการเปลี่ยนแปลง
1. อะไรที่ใช้ได้ผล 2. อะไรคือสิ่งที่ฉันต้องรับผิดชอบ 3. ข้อเท็จจริงคืออะไร 4. ภาพรวมคือ อะไร 5. ฉันมีทางเลือกอะไรบ้าง 6. อะไรมีประโยชน์จากเรื่องนี้ 7. ฉันสามารถเรียนรู้อะไรได้บ้าง 8. คนอื่นๆรู้สึกอย่างไร และต้องการอะไร 9. มีอะไรที่เป็นไปได้	1. ฉันต้องการอะไร? ทางเลือกของฉันคืออะไร? 2. ฉันกำลังใช้สมมติฐานอะไร? 3. อะไรคือสิ่งที่ฉันต้องรับผิดชอบ? 4. ฉันจะคิดถึงสถานการณ์นี้ในแบบอื่นๆได้อย่างไร? 5. คนอื่นๆคิดอะไร รู้สึกอย่างไร จำเป็นต้องมีอะไร และต้องการ อะไร? 6. ฉันหลงลืมและพลาดอะไรไปบ้าง? 7. ฉันสามารถเรียนรู้อะไร จากบุคคลผู้นี้/จากสถานการณ์นี้? /จากความผิดพลาดความล้มเหลวนี้ /จากความสำเร็จนี้? 8. ฉันควรถามคำถามอะไร?(ตัวฉันเอง และ/หรือคนอื่นๆ) 9. ขั้นตอนการปฏิบัติที่สมเหตุสมผลที่สุดคืออะไร? 10. ฉันจะเปลี่ยนเรื่องนี้ให้เป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ได้อย่างไร? 11. อะไรที่เป็นไปได้?

การศึกษาวิจัยในการพัฒนาเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในครั้งนี้ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายในการสร้างกระบวนการเรียนรู้คือกลุ่มประชาชนทั้งในเมืองและในชนบท จึงใช้แนวคิดเรื่องกระบวนการเรียนรู้ และการตั้งคำถามที่กระตุ้นและเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมเวทีเกิดการแสวงหาความรู้ ได้ทบทวน วิเคราะห์ ไตร่ตรอง และเชื่อมโยงความคิด ความรู้และประสบการณ์ที่หลากหลายให้เกิดพลังและนำไปสู่ความคิด มุมมองและแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาตนเองและชุมชน

2.5 การประชุมอย่างสร้างสรรค์

เวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม เป็นเวทีที่มุ่งสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจให้คนในชุมชนเกิดความเชื่อมั่น มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาตนเองและมีความเชื่อมั่นในการทำงานร่วมกับภาคีพัฒนาในท้องถิ่น ซึ่งชัยวัฒน์ ถิระพันธ์ (2545. น 15) กล่าวว่า การประชุมอย่างสร้างสรรค์ เป็นยุทธวิธีหนึ่งในการรวมพลังของบุคคลต่างๆ ที่มีความแตกต่างหลากหลายในเชิงความคิด ความเชื่อ การปฏิบัติตน เข้าด้วยกัน เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนรับฟังความเห็นเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ อันจะนำไปสู่การเห็นภาพรวมของปัญหาต่าง ๆ และแสวงหาทางออกที่เหมาะสม การประชุมอย่างสร้างสรรค์เป็นการประชุมที่เน้นกระบวนการเพื่อระดมสมอง เน้นการแสวงหามุมมองใหม่ๆ หรือมีทางเลือกที่หลากหลาย ดึงพลังความคิดจินตนาการของผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนมาเชื่อมต่อกัน ผสมผสาน และผนึกรวมเข้าด้วยกันอันก่อให้เกิดผลการประชุมที่มีพลัง ซึ่งมีหลักการสำคัญดังนี้ [9]

[9] ชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์. (2545). **การประชุมอย่างสร้างสรรค์ ศิลปะแห่งการสร้างพลังเพื่อการเปลี่ยนแปลง.** หน้า 30

1) มุ่งเน้นกระบวนการมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการประชุม เน้นการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการปฏิบัติปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารและประเด็นปัญหาที่สลับซับซ้อนเพื่อนำไปสู่การสร้างความร่วมมือในการจัดการแก้ไขปัญหา

2) วิทยากรกระบวนการ (Facilitator) มีบทบาทหน้าที่ในการกระตุ้นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันคิด ระดมสมอง และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อย่างเปิดกว้าง รับฟังความคิดเห็น และร่วมกันพิจารณาข้อมูล

3) มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการตั้งคำถามและการแลกเปลี่ยนข้อมูล ร่วมกันคิดวิเคราะห์ประเด็นปัญหา และสะท้อนความคิดของตนให้ผู้อื่นรับรู้และร่วมกันค้นหาทางออกและตัดสินใจร่วมกัน

4) รูปแบบของการจัดประชุมมีความเป็นกันเอง และมีการบริหารเวลา เวลาของการประชุมส่วนใหญ่เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลมากกว่าการรับฟังวิทยากร

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยการพัฒนาเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ได้เริ่มดำเนินงาน ตั้งแต่ 1 มิถุนายน – 31 สิงหาคม 2560 เพื่อศึกษา พัฒนาเครื่องมือและคู่มือสำหรับการจัดกระบวนการที่ทรงพลังในการประชุมแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การสร้างวาระปฏิรูป ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

3.1 การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การเสริมพลังอำนาจแก่บุคคลและชุมชน โดยมีการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ วาระปฏิรูป การพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Based Development) การเสริมพลังอำนาจชุมชน การเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ การประชุมอย่างสร้างสรรค์ การตั้งตำถามเพื่อการเรียนรู้ นอกจากนี้ ยังได้ศึกษาเพิ่มเติมเรื่องหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศาสตร์พระราชา และหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร เพื่อใช้เป็นกรอบในการพัฒนาเครื่องมือและกระบวนการในเวทีประชุมแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การสร้างวาระปฏิรูปในระดับชุมชน

3.2 การประชุมคณะนักวิจัย

การประชุมคณะนักวิจัย เป็นกระบวนการสำคัญของการศึกษาในโครงการนี้ เนื่องจากคณะนักวิจัยในโครงการแต่ละท่าน มีแนวคิด ความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมาแตกต่างกันในหลายสาขา แต่มีเป้าหมายร่วมกันคือ การพัฒนา การปฏิรูปประเทศที่ต้องมาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนระดับฐานราก และกระบวนการในการจัดประชุมหรือจัดเวที(forum) ในชุมชนนั้น จะต้องใช้ประเด็น และเครื่องมือที่หลากหลายรวมทั้งกระบวนการ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีเกิดการเรียนรู้ และเกิดพลังหรือแรงบันดาลใจที่จะ “กระทำการ” เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปจากชุมชนฐานรากซึ่งมีความสำคัญต่อการวางรากฐานประชาธิปไตย เพราะเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของของคนในชุมชน ดังนั้นการประชุมเพื่อทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ เป้าหมายและผลที่คาดหวังของโครงการและของนักวิจัยให้ไปในแนวเดียวกันจึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการเริ่มต้น การประชุมแต่ละครั้งเน้นการอภิปราย แลกเปลี่ยนประสบการณ์และตัวอย่างความสำเร็จ การระดมสมอง ระดมความรู้ และมีการทบทวนความคิด ความเข้าใจให้อยู่ในกรอบของการวิจัยอยู่ตลอดเวลา

กระบวนการประชุม (forum) ที่ทรงพลัง คือความท้าทายของคณะนักวิจัย โดยเฉพาะกรอบการใช้ประเด็นการทำบัญชีครัวเรือนและแผนที่ทรัพยากรของโครงการเพื่อจัดเวทีประชุม (forum)ในชุมชนนั้น คณะนักวิจัยมีความเข้าใจตรงกันว่า การประชุมและการสนทนาในเวที ไม่ได้จบอยู่ที่การได้ทำบัญชีครัวเรือนหรือการได้ทำแผนที่ทรัพยากร แต่เวทีประชุม (forum) ในชุมชนนั้น จะใช้สองประเด็นนี้เป็นตัวเดินเรื่องหรือเป็นเงื่อนไขการเปิดพื้นที่ให้คนในชุมชนได้มีโอกาสมาร่วมคิด ร่วมเรียนรู้และ “ร่วมกระทำการ”เพื่อการ

ยกระดับคุณภาพชีวิตให้อยู่ดี-มีสุขทั่วหน้าด้วยตนเองก่อนเป็นเบื้องต้น กระบวนการของเวทีประชุม (forum) ในชุมชนเรื่องบัญชีครัวเรือนและแผนที่ทรัพยากร จึงต้องมีพลัง ต้องกระตุ้นคนในเวทีให้มีส่วนร่วมในประเด็นของชุมชน ต้องมีเครื่องมือและคำถามที่ทำให้คนได้คิด วิเคราะห์ ได้ฉุกคิด กระตุกใจ และเกิดความสว่างขึ้นในใจ นอกจากนี้ บรรยากาศของเวทีต้องมีความเป็นกันเอง ไม่เป็นทางการ มีความปลอดภัยและมีความเท่าเทียมในการแสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยทั้งประเด็น และกระบวนการต้อง "โดนใจ"คนที่มาร่วมเวทีให้อยากคิด อยากคุย อยากทำต่อ เพราะเป้าหมายของเครื่องมือและกระบวนการที่แท้จริงคือการให้คนในชุมชนที่มาร่วมเวทีประชุม(forum) ได้ฟัง ได้คิด ได้วิเคราะห์เพื่อรู้จักตัวเอง รู้จักชุมชน และรู้จักโลก เป็นพลเมืองผู้ตื่นรู้ (active citizen) และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of belonging) ชุมชนที่ตนอยู่ และสร้างวัฒนธรรมในการคุย การปรึกษาหารือระดับหมูบ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการวางรากฐานประชาธิปไตยแบบมีเหตุมีผล ไม่ใช่ประชาธิปไตยแบบเสียงข้างมาก ดังนั้น เครื่องมือจะต้อง มีจุดเด่นในเรื่องความง่าย กระชับ และสร้างเสริมการเรียนรู้และพัฒนาวิธีคิด วิธีวิเคราะห์ให้กับผู้เข้าร่วมประชุมเป็นสำคัญ

ด้วยความเข้าใจที่ว่า การประชุมและการสนทนาในเวที(forum) ไม่ได้จบอยู่ที่การได้ทำบัญชีครัวเรือนและการได้ทำแผนที่ทรัพยากรเท่านั้น ทำให้คณะนักวิจัยคิดในกรอบที่กว้างและคลอบคลุมเรื่องหรือประเด็นอื่น ๆ ที่จะเกิดจากเวทีบัญชีครัวเรือนและแผนที่ทรัพยากรด้วย คณะนักวิจัยจึงใช้เวลาในการระดมสมอง แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และขบคิดเรื่องกรอบและโครงร่าง รวมถึงประเด็น เครื่องมือ กระบวนการค่อนข้างมาก ในการประชุม 2-3 ครั้งแรก ๆ นั้น จึงคิดกันแบบกว้าง ตั้งประเด็นให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนทุกพื้นที่ เพื่อต้องการให้ชุมชนได้เสวนากันได้อย่างกว้างขวาง มีประเด็นให้เสวนา/สนทนาปรึกษาหารือกัน คิด วิเคราะห์ร่วมกันเป็นประจำทุกเดือน เพื่อให้ "รู้จักตนเอง รู้จักชุมชน และรู้เท่าทันโลก" ด้วย และให้สามารถกำหนดความต้องการและกำหนดบทบาทของตนเองได้ ดังนั้น ในช่วงแรก ๆ คณะนักวิจัยจึงได้วางโครงสร้างและได้ออกแบบเครื่องมือและกระบวนการเวที"ชุมชนสนทนา สร้างสัญญาประชาคม" ไว้จำนวน 8 เวทีด้วยกัน ได้แก่

เวทีที่ 1 พลิกใจเปลี่ยนความคิด พลิกชีวิตด้วยพลังชุมชน
เวทีที่ 2 พลิกชีวิตด้วยข้อมูลชุมชน (แผนที่ทรัพยากร)
เวทีที่ 3 โอ่งชีวิต : เศรษฐกิจครอบครัวและชุมชน
เวทีที่ 4 พลิกวิธีคิด สร้างตนเป็นผู้เป็นประกอบการ
เวทีที่ 5 ลดความเหลื่อมล้ำด้วยการประกอบการทางสังคม
เวทีที่ 6 ชีวิตปลอดภัย ใส่ใจสภาพแวดล้อม
เวทีที่ 7 พลิกชุมชนด้วยระบบการบริหารจัดการใหม่
เวทีที่ 8 พลิกชีวิต พลิกชุมชน พลิกสังคมไทย

หลังจากการรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงาน ณ สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 คณะนักวิจัยได้รับข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิและได้ปรับชื่อเวที เป็น "ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม" รวมทั้งปรับลดจำนวนเวทีลงเหลือเพียง 5 เวที ดังนี้

เวทีที่ 1 พลิกใจเปลี่ยนความคิด พลิกชีวิตด้วยพลังชุมชน

เวทีที่ 2 พลิกความคิด ยกระดับเศรษฐกิจด้วยบัญชีครัวเรือน

เวทีที่ 3 พลิกชีวิตด้วยข้อมูลจากแผนที่ทรัพยากรชุมชน

เวทีที่ 4 พลิกวิธีคิด สร้างตนเป็นผู้เป็นประกอบการ

เวทีที่ 5 ลดความเหลื่อมล้ำด้วยการประกอบการทางสังคม

นอกจากนี้ ยังได้เร่งปรับและพัฒนาเครื่องมือสำหรับแต่ละเวทีให้ตรงประเด็น และเข้าใจง่ายมากขึ้น เพื่อนำไปทดลองใช้จริงในวันที่ 3-4 สิงหาคม 2560 ตามแผนที่กำหนดไว้ หลังการทดลองใช้แล้ว ก็พบข้อจำกัดที่ต้องปรับและพัฒนาอีกทั้งเครื่องมือ กระบวนการและลำดับขั้นตอนและได้จัดทำเป็นคู่มือฉบับร่าง และคณะนักวิจัยตัดสินใจทดลองใช้จริงอีกครั้งเมื่อวันที่ 26-27 สิงหาคม และเมื่อปรับแก้และจัดทำเป็นคู่มือ (ร่าง 3) นำเสนอในการประชุมร่วมกับภาคีต่าง ๆ ที่ห้องประชุมกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ 8 กันยายน 2560 แล้ว จึงได้บทสรุปให้ลดจำนวนเวทีระดับหมู่บ้านเป็น 3 เวที ส่วนเวทีที่ 4 และ 5 ให้เป็นเวทีระดับตำบลและอำเภอตามลำดับ ส่วนประเด็นสร้างตนเป็นผู้ประกอบการและลดความเหลื่อมล้ำด้วยการประกอบการทางสังคมนั้น จะเป็นประเด็นอันเป็นผล จากเวทีพลิกความคิดยกระดับเศรษฐกิจด้วยบัญชีครัวเรือน และเวทีพลิกชีวิตด้วยข้อมูลจากแผนที่ทรัพยากรชุมชนที่แต่ละชุมชนสามารถจัดต่อเนื่องได้

เวทีที่ 1 พลิกใจเปลี่ยนความคิด พลิกชีวิตด้วยพลังชุมชน

เวทีที่ 2 พลิกความคิด ยกระดับเศรษฐกิจด้วยบัญชีครัวเรือน

เวทีที่ 3 พลิกชีวิตด้วยข้อมูลจากแผนที่ทรัพยากรชุมชน

เวทีที่ 4 พลิกใจ พลิกความคิด พลิกชีวิต ระดับตำบล

เวทีที่ 5 พลิกใจ พลิกความคิด พลิกชีวิต ระดับอำเภอ

3.3 การทดลองใช้เครื่องมือและกระบวนการ ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม

การทดลองใช้เครื่องมือและกระบวนการกับกลุ่มเป้าหมายจริงนั้น เป็นกระบวนการที่มีความหมายความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับคณะนักวิจัยในโครงการนี้ การทดลองครั้งแรกเมื่อวันที่ 3-4 สิงหาคม 2560 นั้น คณะวิจัยใช้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นตัวแทนชุมชนชนบทที่ค่อนข้างห่างไกลตัวเมือง และเป็นชุมชนที่ชาวชุมชนไม่มีโอกาสร่วมเวทีประชุมแบบมีส่วนร่วมที่จัดโดยหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ มาก่อน (บ้านโคกน้อย ตำบลหนองบัวตะเกียด อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา) และคณะนักวิจัยเป็นผู้ใช้เครื่องมือและดำเนินกระบวนการเอง การทดลอง ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 26-27 สิงหาคม 2560 ใช้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นตัวแทนชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท (ตำบลรังกาใหญ่และตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา) และวิทยากร

ระบวนการในพื้นที่ ทั้งที่เป็นแกนนำในชุมชน เป็นนักพัฒนา/นักวิชาการอิสระ และเป็นเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการเป็นผู้ใช้เครื่องมือและดำเนินกระบวนการ

ตัวแปรหลักในการทดลองใช้เครื่องมือและกระบวนการ คือ ผู้ใช้เครื่องมือและกระบวนการ ตัวแปรรองคือ เครื่องมือและกระบวนการ จากการทดลองครั้งแรกซึ่งคณะนักวิจัยเป็นวิทยากรผู้ใช้เครื่องมือและดำเนินกระบวนการเอง เป็นการ “คิดเอง ออกแบบเอง และทำเอง” มีข้อดีข้อเด่นคือ ทำให้คณะนักวิจัยได้ตระหนัก เรียนรู้ และยอมรับโดยไม่มีข้อโต้แย้งว่า เครื่องมือต่าง ๆ เช่น สื่อ ตารางวิเคราะห์และตารางจัดเก็บข้อมูลบัญชีครัวเรือน รวมถึงลำดับและระยะเวลาสำหรับการใช้เครื่องมือในแต่ละช่วงของแต่ละเวทีที่คณะนักวิจัยออกแบบไว้นั้น มีข้อจำกัดและต้องพัฒนาในรายละเอียดอีกมาก เพราะคิดเอง ออกแบบเอง แล้วลงมือทำเอง กระบวนการและขั้นตอนยังไม่ไหลลื่นตามที่คาดหวัง ถ้าหากให้คนอื่นมาเป็นวิทยากรในครั้งแรกนี้ ก็อาจจะมีแนวโน้มที่จะสรุปว่าข้อจำกัดที่เกิดขึ้น เป็นเพราะทักษะและความเข้าใจของคนที่มาดำเนินกระบวนการเป็นด้านหลัก อีกประการหนึ่งคือ เครื่องมือและกระบวนการที่ยังไม่ลงตัว ยังเป็นเพียงคู่มือ (ร่าง 1) ที่ยังไม่เป็นลำดับขั้นตอนลงตัวนัก มีส่วนทำให้คณะนักวิจัยในบทบาทของวิทยากรมีการปรับและปล่อยกระบวนการไหลตามประเด็นที่เกิดขึ้นในเวทีอยู่เป็นระยะ เกิดการเบี่ยงประเด็นไป ซึ่งทำให้การใช้เวลาในเวทีไม่เป็นไปตามที่กำหนดไว้ ดังนั้น เวทีทดลองครั้งแรก จึงนับได้ว่าเป็นจุดปรับเปลี่ยนวิธีคิดและเป็นแรงขับเคลื่อนครั้งสำคัญ ที่ทำให้คณะนักวิจัยต้องปรับและพัฒนาทั้งเครื่องมือและกระบวนการให้มีความคมชัดเจน กระชับ เป็นขั้นเป็นตอน เข้าใจได้ง่าย สำหรับทั้งผู้เข้าร่วมเวทีและสำหรับวิทยากรผู้ดำเนินกระบวนการในเวที

การทดลองครั้งที่ 2 คณะวิทยากรระบวนการในพื้นที่ ซึ่งเป็นแกนนำในชุมชน เป็นนักพัฒนา/นักวิชาการอิสระ และเป็นเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการเป็นผู้ใช้เครื่องมือและดำเนินกระบวนการ ข้อดีข้อเด่นก็คือ วิทยากรที่มาจากภูมิหลังที่แตกต่างกัน มีทักษะ มีลีลาและเทคนิคที่แตกต่างหลากหลาย ได้ถูกนำมาใช้ในการดำเนินกระบวนการได้ค่อนข้างดี ข้อสังเกตคือ วิทยากรนักพัฒนา/นักวิชาการอิสระซึ่งมีความคุ้นเคยกับกระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วม จะมีทักษะในการกระตุ้นการมีส่วนร่วม ทำให้เวทีมีความเป็นกันเอง มีชีวิตชีวา เช่นเดียวกับวิทยากรที่เป็นแกนนำในชุมชนและมีประสบการณ์ด้านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีความเข้าใจประเด็นปัญหาและความต้องการได้ดี ส่วนวิทยากรที่เป็นเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ จะมีจุดเด่นคือมีข้อมูลเรื่องการพัฒนาอาชีพ การเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร หัตถกรรมและการแปรรูป เป็นข้อมูลสดในพื้นที่ที่กระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมเวทีสามารถคิดต่อได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ การที่คณะนักวิจัย ได้ส่งเอกสารเครื่องมือและกระบวนการ หรือ คู่มือ (ร่าง 2) ให้กับวิทยากรล่วงหน้า ทำให้วิทยากรทุกคน ได้มีการเตรียมความพร้อมและทำความเข้าใจเนื้อหาสาระ วัตถุประสงค์ รวมทั้งเครื่องมือและกระบวนการในแต่ละเวทีล่วงหน้าเป็นอย่างดี จึงมีส่วนทำให้เวทีทดลองครั้งที่ 2 ดำเนินไปได้อย่างมีพลัง มีชีวิตชีวาและได้ผลเป็นที่น่าพอใจ อย่างไรก็ตาม ตัวเครื่องมือและกระบวนการ ยังมีข้อจำกัดอยู่ คือ เครื่องมือยังซับซ้อนและไม่ง่ายสำหรับการใช้ในเวที ทำให้

ต้องใช้เวลามากขึ้น และวิทยากรต้องให้ความช่วยเหลือค่อนข้างมาก รวมทั้งเรื่องภาษาถ้อยคำที่ใช้ยังเข้าใจยากสำหรับผู้เข้าร่วมเวที ซึ่งเป็นโจทย์ให้นักวิจัยต้องพัฒนาเครื่องมือและกระบวนการและจัดทำคู่มือให้ดียิ่งขึ้น เพื่อที่ว่า ใคร ๆ ก็อ่านแล้วสามารถเข้าใจ และนำไปใช้ได้โดยง่ายโดยไม่ต้องเสียเวลามากนัก

3.4 การประชุมร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง

การประชุมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่การประชุมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) และผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ความเห็นต่อการพัฒนาเครื่องมือและคู่มือสำหรับการจัดกระบวนการที่ทรงพลังในการประชุมแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การสร้างวาระปฏิรูป นอกจากนี้ ยังมีการประชุมร่วมกับกระทรวงมหาดไทยเพื่อแสวงหาแนวทางการนำเครื่องมือและคู่มือดังกล่าวไปใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ทั้งในระดับท้องที่และระดับท้องถิ่นให้เป็นแบบ one plan

การที่คณะนักวิจัยมีโอกาสประชุมร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง นับว่า ทำให้ได้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการพัฒนาเครื่องมือและกระบวนการให้สอดคล้องกับผู้ที่จะเป็นผู้ใช้ได้มากขึ้น ทำให้คณะนักวิจัยต้องย่อยเนื้อหาสาระ ออกแบบกระบวนการ ออกแบบเครื่องมือ รวมทั้งการใช้ภาษาถ้อยคำให้เหมาะกับการนำไปใช้จริงได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะการประชุมร่วมกับภาคี ที่ห้องประชุมกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ 8 กันยายน 2560 นั้น ตัวแทนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจะนำคู่มือเวทีชุมชนสนทนาไปใช้จริง ได้ให้ข้อเสนอแนะต่อคู่มือ (ร่าง 3) ให้ปรับภาษาถ้อยคำให้ง่ายขึ้น และลดจำนวนเวทีระดับหมู่บ้านเป็น 3 เวที ส่วนเวทีที่ 4 และ 5 ให้เป็นเวทีระดับตำบลและอำเภอตามลำดับ นักวิจัยจึงได้ออกแบบสาระ กระบวนการ และเครื่องมือสำหรับเวทีระดับตำบลและระดับอำเภอเพื่อบรรจุไว้ในคู่มือฉบับสมบูรณ์

3.5 การประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำคู่มือเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม

โดยเหตุที่หัวหน้าคณะนักวิจัยและนักวิจัยไม่ได้อยู่ในพื้นที่เดียวกัน กระจายกันอยู่หลายจังหวัดและมีภารกิจที่หลากหลาย ทำให้การประชุมโดยพร้อมเพรียงกันมีข้อจำกัด ดังนั้น การพบกันโดยพร้อมเพรียงกันในการประชุมครั้ง จึงต้องบริหารเวลาให้เกิดความคุ้มค่ากับเวลาที่มีอยู่ ทำให้เป็นทั้งการประชุมระดมสมอง แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แลกเปลี่ยนความคิดแล้ว และเป็นทั้งประชุมแบบปฏิบัติการในการออกแบบทั้งเครื่องมือและกระบวนการไปด้วย คุยไป คิดไป เขียนไป ปรับแก้กันไป ได้กรอบ ได้แนวคิดหลักแล้วหมดเวลาประชุม นักวิจัยแต่ละคนก็รับผิดชอบกลับไปออกแบบเครื่องมือและกระบวนการในรายละเอียดตามความถนัด

เมื่อมาประชุมครั้งใหม่ ก็นำสิ่งที่ทำมาแล้ว ผลัดกันนำเสนอเป็นช่วง ๆ โดยนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งเสนอด้วยเอกสาร ภาพประกอบ ตลอดจนบทบาทสมมติ (role play) สลับกันไป ให้เพื่อนนักวิจัยเห็นภาพเดียวกัน เข้าใจใกล้เคียงกัน เห็นกระบวนการของเวทีประชุมที่เป็นลำดับขั้นตอนต่อเนื่องเป็น flow และช่วยกันให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างไร ก็คุยกัน หารือกันให้ตกผลึกเป็นเรื่อง ๆ ไป แล้วนำไปปรับแก้ ในการประชุมแต่ละครั้ง เมื่อนักวิจัยทำงานเสร็จแต่ละช่วง ก็นำเสนอใหม่ปรับแก้กันไปเป็นช่วง ๆ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ ช่วยให้นักวิจัยแต่ละคนมีความชัดเจนมากขึ้นตามลำดับ

ทุกครั้งที่ได้คำแนะนำ/ข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ จากภาคีอื่น ๆ หรือบทเรียนจากการทดลองใช้คู่มือ คณะวิจัยก็ใช้เวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการในการปรับและพัฒนาประเด็น เครื่องมือและกระบวนการ ดังนั้น การประชุมและประชุมเชิงปฏิบัติการจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญและมีความหมายมาก ทำให้คณะนักวิจัยต้องนัดประชุมพบปะกันมากกว่าที่วางแผนไว้มาก เพื่อปรึกษาหารือและสนทนาเชิงวิเคราะห์อย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพราะการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีช่องทางต่าง ๆ ยังไม่เพียงพอและไม่สามารถทดแทนการสนทนาพร้อมหน้ากันได้สำหรับการดำเนินงานของโครงการครั้งนี้

3.6 รายละเอียดกิจกรรม

กิจกรรม	เนื้องาน
<u>ประชุมคณะนักวิจัย</u> : ระดมสมอง - 5-7 มิถุนายน 2560(ห้องประชุมโรงแรมวีเทรน) - 19-20 มิถุนายน 2560(ห้องประชุมโรงแรมวีเทรน) - 26 มิถุนายน 2560 (ห้องประชุมมูลนิธิชุมชนโคราช จ.นครราชสีมา) - 30 มิถุนายน -2 กรกฎาคม 2560 (ห้องประชุมโรงแรมวีเทรน ดอนเมือง)	- ทีมงานทำความเข้าใจเป้าหมาย พัฒนากรอบการจัดทำคู่มือและออกแบบการทำงาน - กำหนดประเด็นรวบรวมวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือการสร้างกระบวนการเรียนรู้การเสริมพลังอำนาจแก่บุคคลและชุมชน - กำหนดประเด็นการเรียนรู้ (8 ประเด็น 10 เวที) - ระดมสมองกำหนดโครงสร้างและองค์ประกอบแต่ละเวที : สาระสำคัญ กระบวนการ เครื่องมือ คำถาม และสื่อที่ใช้ (8 เวที) และกลไกสนับสนุนการจัดเวที - แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบการออกแบบรายละเอียดแต่ละเวที(session design)
<u>ประชุมเชิงปฏิบัติการ</u> - 8-10 กรกกาคม 2560 (สวนชิดลม วังน้ำเขียว) - 16-17 กรกกาคม 2560 (ห้องประชุมโรงแรมวีเทรน ดอนเมือง)	- ออกแบบรายละเอียดแต่ละเวที (session design) : สาระสำคัญ กระบวนการ เครื่องมือและสื่อที่ใช้ และการเชื่อมโยงของแต่ละเวที (8 ประเด็น 8 เวที) - ผู้รับผิดชอบนำเสนอรายละเอียดเวทีที่รับผิดชอบ และคณะนักวิจัย ร่วมกันให้ความเห็นเพื่อปรับปรุงเนื้อหา กระบวนการและพัฒนาเครื่องมือเพิ่มเติม
<u>ประชุมเชิงปฏิบัติการ</u> จัดทำคู่มือ (ร่าง 1) - 21-23 กรกกาคม 2560 (ห้องประชุมสำนักงานพิพิธภัณฑ์เกษตรเฉลิมพระเกียรติฯ) - 29- 30 กรกกาคม 2560 (ห้องประชุมโรงแรมวีเทรน ดอนเมือง)	- นักวิจัยผู้รับผิดชอบนำเสนอเครื่องมือและกระบวนการ และคณะนักวิจัยร่วมกันให้ความเห็นเพื่อปรับปรุงเนื้อหา กระบวนการ และพัฒนาเครื่องมือเพิ่มเติม เพื่อเตรียมนำเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นเพิ่มเติมในวันที่ 31 กรกกาคม 2560
<u>ประชุมร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง</u> - 31 กรกกาคม 2560 (ห้องประชุมสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย	- คณะนักวิจัยรายงานความก้าวหน้าของโครงการต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ โดยนำเสนอ คู่มือการจัดกระบวนการเวที

กิจกรรม	เนื้องาน
(สกว.)	ชุมชนที่ทรงพลังในการประชุมแบบมีส่วนร่วมในการประชุมร่วม(ร่าง 1) - สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และผู้ทรงคุณวุฒิ
<u>ประชุมร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง</u> - 1 สิงหาคม 2560 (ห้องประชุมกระทรวงมหาดไทย)	- หัวหน้าโครงการประชุมร่วมกับกระทรวงมหาดไทยเพื่อหาแนวทางการนำคู่มือไปใช้ในกลไกการทำงานของกระทรวงมหาดไทย
<u>ประชุมเชิงปฏิบัติการ</u> - 1-2 สิงหาคม 2560 (ห้องประชุมโรงแรมวีเทรน ดอนเมือง)	- คณะนักวิจัยปรับปรุงรายละเอียดแต่ละเวทีตามความเห็นของ สกว. และผู้ทรงคุณวุฒิ
<u>เวทีทดลองใช้เครื่องมือ ครั้งที่ 1</u> - 3-4 สิงหาคม 2560 ณ ศาลาบ้านโคกน้อย ต.หนองบัวตะเกียด อ.ด่านขุนทด จ. นครราชสีมา	- คณะนักวิจัย เป็นวิทยากรดำเนินกระบวนการเวทีเอง - กลุ่มเป้าหมาย : ชุมชนชนบท จำนวน 35 คน - ข้อสังเกต : เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลบัญชีครัวเรือนยังไม่ชัดเจน - กระบวนการในเวทีแผนที่ทรัพยากรยังไม่กระชับและคำถามยังไม่เป็นลำดับขั้นตอนให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ - ผู้เข้าร่วมเวทีเกิดพลัง และเกิดแรงบันดาลใจที่จะดำเนินกิจกรรม/แผนงานต่อ
<u>ประชุมเชิงปฏิบัติการ</u> จัดทำคู่มือ (ร่าง 2) - 11-12 สิงหาคม 2560 (ห้องประชุมมูลนิธิชุมชนโคราช จ.นครราชสีมา) - 19-20 สิงหาคม 2560 (ห้องประชุมโรงแรมวีเทรน)	- ปรับปรุงเนื้อหา กระบวนการ คำถาม สื่อ และระยะเวลาที่ใช้ในแต่ละช่วง หลังจากทดลองใช้เครื่องมือครั้งที่ 1 - ออกแบบ กราฟฟิค คู่มือ
<u>เวทีทดลองใช้เครื่องมือ</u> ครั้งที่ 2 - 26–27 สิงหาคม 2560 ณ ห้องประชุมโรงเรียนพิมายวิทยาคม ต. ในเมือง อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	- ทีมวิทยากรกระบวนการในพื้นที่เป็นผู้ดำเนินกระบวนการเวที - กลุ่มเป้าหมาย : ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท จำนวน 40 คน - ข้อสังเกต : เครื่องมือการเก็บข้อมูลบัญชีครัวเรือนยังใช้เวลามากเกินไป - ผู้เข้าร่วมเวทีเกิดพลัง และเกิดแรงบันดาลใจที่จะดำเนินกิจกรรม/แผนงานต่อ
<u>ประชุมเชิงปฏิบัติการ</u> จัดทำคู่มือ (ร่าง 3) - 28–31 สิงหาคม 2560 (ห้องประชุมมูลนิธิชุมชนโคราช จ.นครราชสีมา)	- ปรับปรุงคู่มือ (เนื้อหา เครื่องมือ กระบวนการ สื่อ ระยะเวลา) ตามความเห็นของผู้ใช้เครื่องมือ
<u>ประชุมร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง</u> - 8 กันยายน 2560 (ห้องประชุมกระทรวงมหาดไทย)	- คณะนักวิจัยประชุมร่วมกับกระทรวงมหาดไทย นำเสนอรายละเอียดคู่มือเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม (ร่าง 3) และร่วมหารือกลไกและองค์ประกอบในการ

กิจกรรม	เนื้องาน
	นำคู่มือไปใช้
<u>ประชุมเชิงปฏิบัติการ</u> จัดทำคู่มือ(ร่าง 4) และรายงานฉบับสมบูรณ์ - 9-10 กันยายน 2560 (บ้านสวนริมคลอง ปทุมธานี)	- ปรับปรุงคู่มือตามความเห็นของ สกว.และกระทรวงมหาดไทย ลดเวทีลง เหลือ 3 เวที และเพิ่มเวทีระดับตำบล และเวทีระดับอำเภอ รวมเป็น 5 เวที
<u>ประชุมเชิงปฏิบัติการ</u> จัดทำคู่มือ(ร่าง 4) และรายงานฉบับสมบูรณ์ - 17-18 กันยายน.2560 (ห้องประชุมสถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา) - 24-26 กันยายน.2560 (ห้องประชุมสถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา)	- คณะวิจัยออกแบบเครื่องมือ กระบวนการเวทีตำบล และเวทีอำเภอ - คณะนักวิจัย จัดทำคู่มือวิทยากรเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม
<u>ส่งคู่มือ (ร่าง 4) ถึง สกว.</u> 10 ตุลาคม 2560.	- คณะวิจัยส่งคู่มือวิทยากร เวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม (ร่าง 4 final draft) ถึง สกว.
<u>ประชุมเชิงปฏิบัติการ</u> จัดทำคู่มือและรายงานฉบับสมบูรณ์ - 6-7 พฤศจิกายน 2560 (ห้องประชุมสถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา - 8 พฤศจิกายน 2560 (บ้านสวนริมคลอง ปทุมธานี) - 17-20 พฤศจิกายน 2560 (สวนชิดลม อ.วังน้ำเขียว) - 25-28 พฤศจิกายน 2560 (บ้านสวนริมคลอง ปทุมธานี)	- ปรับแก้คู่มือตามข้อเสนอแนะจากสกว. - เขียนรายงานฉบับสมบูรณ์

บทที่ 4
ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยการพัฒนาเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่มีคำถามหลักคือ เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คำถามและกระบวนการในการใช้เครื่องมือเพื่อการวิเคราะห์ การเรียนรู้ และการสร้างสำนึกจะเป็นอย่างไร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาเครื่องมือและคู่มือวิทยากรกระบวนการที่ทรงพลังในการประชุมแบบมีส่วนร่วมเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพครัวเรือน ผลจากการศึกษาวิจัยคือ เครื่องมือและกระบวนการแบบมีส่วนร่วมในการจัด “เวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม”

4.1 ปรัชญาและกรอบแนวคิดของเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม

เครื่องมือและกระบวนการของเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปเชิงพื้นที่และสังคม ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชาในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตรฯ คือการใช้และแสวงหาข้อมูล การวิเคราะห์ การพัฒนาที่ประชาชนเริ่มต้นด้วยตนเอง ระเบิดจากข้างใน พึ่งพาตนเองได้ และสร้างปัญญา รวมทั้งการเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์/วาระการปฏิรูปของประเทศสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนยึดหลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ในฐานะที่ทุกคนต้องอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี มีส่วนร่วมคิด ร่วมสร้างและร่วมรับประโยชน์จากการพัฒนาโดย และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของพลเมืองให้ถึงระดับมวลวิกฤติ (Critical Mass) เพื่อขับเคลื่อนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

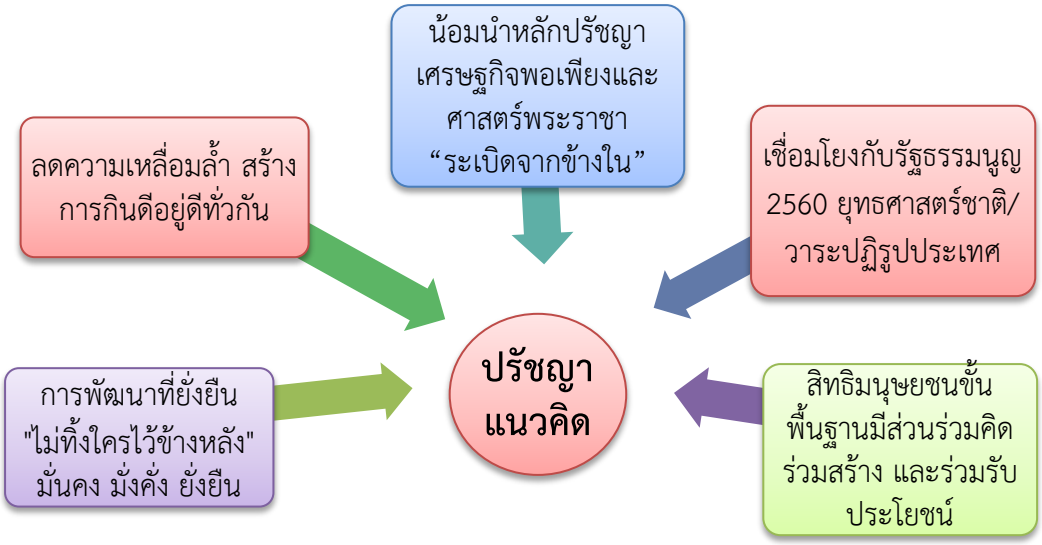

4.2 สาระสำคัญของเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม

กรอบแนวคิดของเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม คือเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้รู้จักตนเอง รู้จักชุมชน รู้จักโลกแวดล้อม เพื่อจะได้มีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ และดำเนินกิจกรรมในการพัฒนาตนเองและชุมชนอย่างเป็นระบบ บนฐานข้อมูลและฐานทรัพยากรของแต่ละชุมชน/พื้นที่

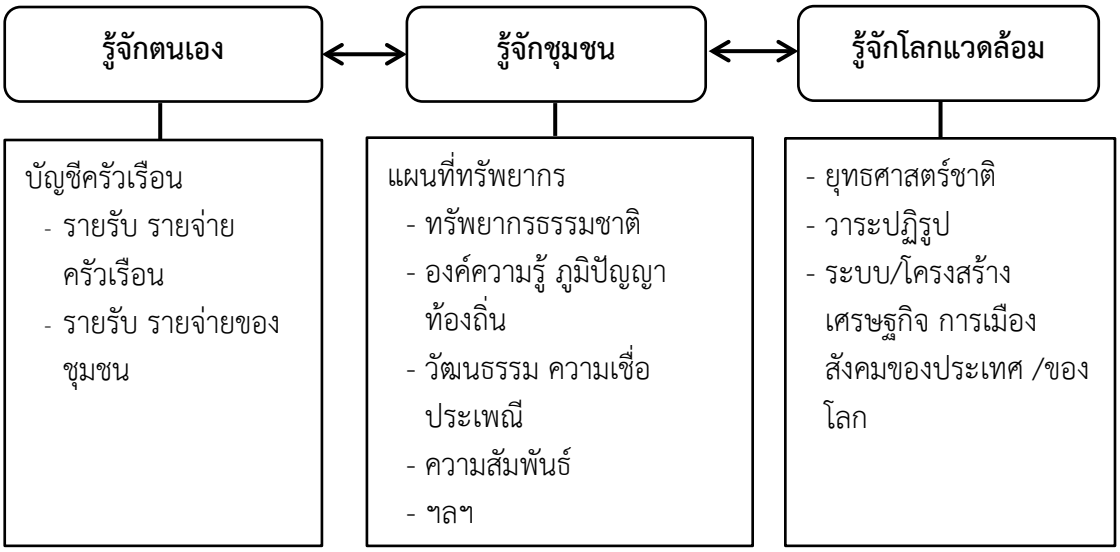

1) **รู้จักตนเอง** ด้วยกระบวนการในการจัดทำข้อมูลรายรับ - รายจ่ายของครัวเรือน และยกระดับเป็นข้อมูลรายรับ - รายจ่ายของชุมชน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวที วิเคราะห์เศรษฐกิจ และ “ฉุกใจ ได้คิด” แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการชีวิตและเศรษฐกิจครัวเรือน เศรษฐกิจชุมชนให้มีความสมดุล เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง อยู่ดี มีสุข ทั่วหน้าอย่างยั่งยืน

2) **รู้จักชุมชน** ด้วยกระบวนการทำแผนที่ทรัพยากรชุมชน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีตระหนักว่าชุมชนมี “ทรัพย์”อยู่มากมาย ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งทรัพยากรที่มองเห็นเป็นรูปธรรม ตลอดจนทรัพยากรที่มองไม่เห็นด้วยตา ได้แก่ความเชื่อ ความรู้ ภูมิปัญญา ความสัมพันธ์ ฯลฯ ตลอดจนเป็นการทบทวน การเข้าถึง การใช้ประโยชน์ การดูแลรักษา ฟื้นฟู หรือพัฒนาต่อยอดและเพิ่มมูลค่าทรัพยากร เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชุมชนให้อยู่ดี มีสุข อย่างทั่วถึง เป็นธรรมและยั่งยืน

3) รู้จักกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ด้วยการได้รับข้อมูลเชิงนโยบาย/ยุทธศาสตร์ชาติ โครงสร้างและกลไกทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมทุกระดับ ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยแวดล้อมในทุก ๆ ด้าน ทั้งในระดับชาติและระดับโลกที่ส่งผลกระทบถึงระดับชุมชน เพื่อชุมชนสามารถปรับตัว ปรับวิธีคิด วิถีผลิตอย่างรู้เท่าทันสถานการณ์และมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนวาระการปฏิรูปประเทศ

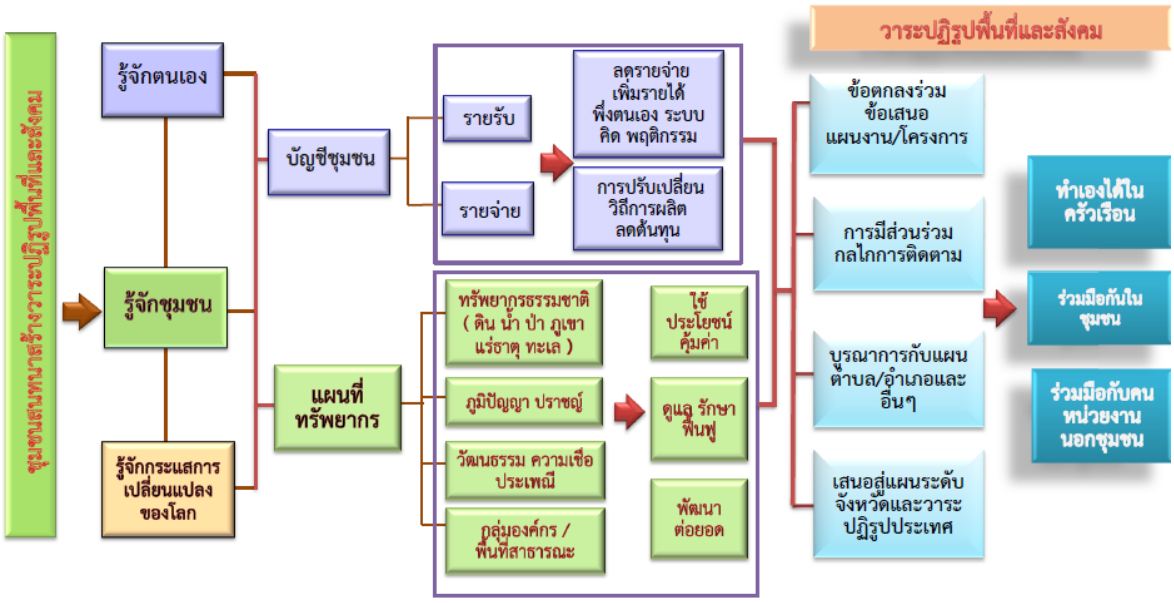

4.3 หลักการและความคิดเบื้องหลังของเครื่องมือและกระบวนการ

เครื่องมือ และกระบวนการในการจัดเวทีประชุมแบบมีส่วนร่วม ซึ่งได้จัดทำเป็น “คู่มือวิทยากร เวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม” ใช้แนวคิดเรื่องการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยการให้จัดเวทีในพื้นที่ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล และระดับอำเภอ โดยแบ่งเป็นเวทีระดับหมู่บ้านจำนวน 3 เวที เพื่อให้ได้ข้อเสนอและความต้องการในการพัฒนาจากชุมชนฐานรากที่เน้นการพึ่งตนเอง ริเริ่มดำเนินการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเองตั้งแต่ในระดับครัวเรือนและระดับหมู่บ้านก่อน ส่วนเวทีระดับตำบล 1 เวที และระดับอำเภออีก 1 เวทีนั้น เพื่อให้เป็นเวทีแห่งการแสวงหาร่วมมือกับชุมชนอื่นหรือหน่วยงานต่าง ๆ เมื่อข้อเสนอและความต้องการบางเรื่องไม่สามารถดำเนินการได้ในระดับครัวเรือนหรือระดับหมู่บ้าน และ/หรือต้องการยกระดับการพัฒนาและสร้างเปลี่ยนแปลงให้มีพลังมากขึ้น ให้เกิดประโยชน์คลอบคลุมพื้นที่กว้างขวางมากขึ้น และ/หรือเกิดความคุ้มค่ามากขึ้น และอีกประการหนึ่งคือเพื่อให้ประเด็นความต้องการในการพัฒนาในพื้นที่จากเวทีระดับอำเภอส่งต่อหรือเชื่อมโยงถึงวาระปฏิรูปในระดับชาติด้วย ซึ่งเป็นการทำให้คนพื้นที่ในระดับฐานรากตระหนักว่าได้มีส่วนสำคัญและรับผิดชอบต่อการพัฒนาประเทศในภาพรวมด้วย

เครื่องมือและกระบวนการของทั้ง 5 เวทีนั้น ใช้แนวคิดเรื่องกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม จึงออกแบบให้แต่ละเวทีมีการสนทนากลุ่มย่อย กลุ่มละไม่เกิน 10 คนเพื่อทำชิ้นงานด้วยกัน เช่นการบันทึกข้อมูลรายรับ-รายจ่าย การทำแผนที่ทรัพยากรด้วยการวาดการระบายสี หรือให้สนทนากันด้วยคำถามเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งเป็นคำถามลักษณะปลายเปิด กระตุ้นให้คิด ทบทวน ไตร่ตรอง วิเคราะห์ และบันทึกความคิดเห็นลงในกระดาษแผ่นใหญ่ (กระดาษ flip chart) เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการพูดคุยอย่างทั่วถึง นอกจากนี้ยังมีการสนทนากลุ่มใหญ่ด้วยคำถามเชิงวิเคราะห์หรือสังเคราะห์และสร้างแรงบันดาลใจ ไม่เน้น

คำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียว แต่เน้นคำตอบที่หลากหลาย คลอบคลุม เป็นคำถามที่ทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีสามารถเชื่อมโยงความคิด ความรู้และประสบการณ์ที่หลากหลายให้เกิดพลังและนำไปสู่ความคิด มุมมองและแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาตนเองและชุมชนร่วมกัน ชุดคำถามหลักเพื่อการเรียนรู้ที่ใช้ในการออกแบบคำถามสำหรับแต่ละเวทีมี 5 ชุดคำถาม ซึ่งในแต่ละเวทีนั้น จะมีคำถามต่าง ๆ ที่แตกย่อยออกจาก 5 ชุดคำถามหลัก โดยทำให้เป็นคำถามที่ตรงประเด็น มีความชัดเจนมากขึ้น

ชุดคำถามหลัก 5 ชุด

ชุดที่ 1. <u>ปัญหาและความต้องการ</u> : ปัญหาที่ชุมชนให้ความสำคัญ อยากให้คุยก่อนคืออะไร?

ชุดที่ 2. <u>ข้อมูล</u> : ต้องใช้ข้อมูลอะไรบ้าง ข้อมูลอยู่ไหน? และจะได้ข้อมูลมาอย่างไร? (เพื่อใช้วิเคราะห์ในการหาทางออก ทางเลือกหรือทางแก้ไขปัญหานั้น)

ชุดที่ 3. <u>ภาคีที่เกี่ยวข้อง</u> : ใครบ้างที่มีส่วนเกี่ยวข้อง? ทั้งในฐานะผู้มีส่วนได้-ส่วนเสีย และผู้สนับสนุน

ชุดที่ 4. เป้าหมาย/วัตถุประสงค์ : ภาพที่อยากเห็นหรือทางออกที่ชุมชนต้องการคืออะไร?

ชุดที่ 5. ผู้รับผิดชอบ/ผู้ดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย : ทางออกหรือภาพที่ต้องการนั้น จะเกิดขึ้นได้อย่างไร ทำอย่างไรให้ชุมชนเป็นพลังหลักในการขับเคลื่อน ใครบ้างที่ต้องสนับสนุน?

เวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม ใช้กระบวนการประชุมอย่างสร้างสรรค์ คือเน้นบรรยากาศการพูดคุย การปรึกษาหารือแบบไม่เป็นทางการ กระตุ้นและส่งเสริมให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ตัดสินความคิดของใครว่าถูกหรือผิด แต่ส่งเสริมให้เคารพความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้ทุกคนมีส่วนร่วม และกล้าคิดกล้าแสดงออก เป็นกระบวนการที่เสริมสร้างความมั่นใจให้กับผู้เข้าร่วมเวที และเน้นให้ผู้เข้าร่วมเวทีเกิดแรงบันดาลใจ ริเริ่มการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงจากตัวเองและชุมชนของตนเอง

เวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคมแต่ละเวที ให้มี**วิทยากรกระบวนการ**เป็นผู้ดำเนินการเวที มีบทบาทสำคัญในการใช้เครื่องมือต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นเป็นตอน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ แสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ ถกเถียง และหาทางออกร่วมกัน สรุปความคิดเห็นรวบยอด เกิดความคิดใหม่ ๆ เกิดแรงบันดาลใจที่จะเป็นผู้กระทำการพัฒนาครอบครัวและชุมชนร่วมกัน วิทยากรต้องมีทักษะและความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนว่ามีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ที่แตกต่างหลากหลาย วิทยากรจึงทำหน้าที่เป็นผู้เอื้อให้ทุกคนได้เชื่อมความรู้ ประสบการณ์ของชุมชนเข้ากับความรู้จากภายนอกเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนและพื้นที่ของตน

สาระสำคัญของเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม ใช้ข้อมูลจากภายนอก เช่น ยุทธศาสตร์และวาระการปฏิรูปของประเทศเพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้รู้สถานการณ์ภายนอกชุมชนที่เชื่อมโยงกับชุมชนได้ชัดเจนและลึกซึ้งยิ่งขึ้น อีกทั้งยังใช้เครื่องมือและกระบวนการของการจัดทำข้อมูลรายรับ-รายจ่าย และแผนที่ทรัพยากรชุม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีรู้จักตนเองและรู้จักชุมชนที่ตนเองอยู่ว่ามีทรัพย์และทุนในรูปแบบต่าง ๆ อยู่มากมายที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ สร้างความมั่งคง มั่งคั่งให้กับตนเองและชุมชนอย่างยั่งยืน เพียงแต่ต้องใช้ความคิด ความรู้ และพลังร่วมของคนในชุมชนเป็นตัวตั้งต้น และแสวงหาความร่วมมือและการสนับสนุนจากชุมชนอื่น หน่วยงาน /องค์กรอื่น ๆ ไปพร้อม ๆ กัน

4.4 โครงสร้างของเวทีชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม

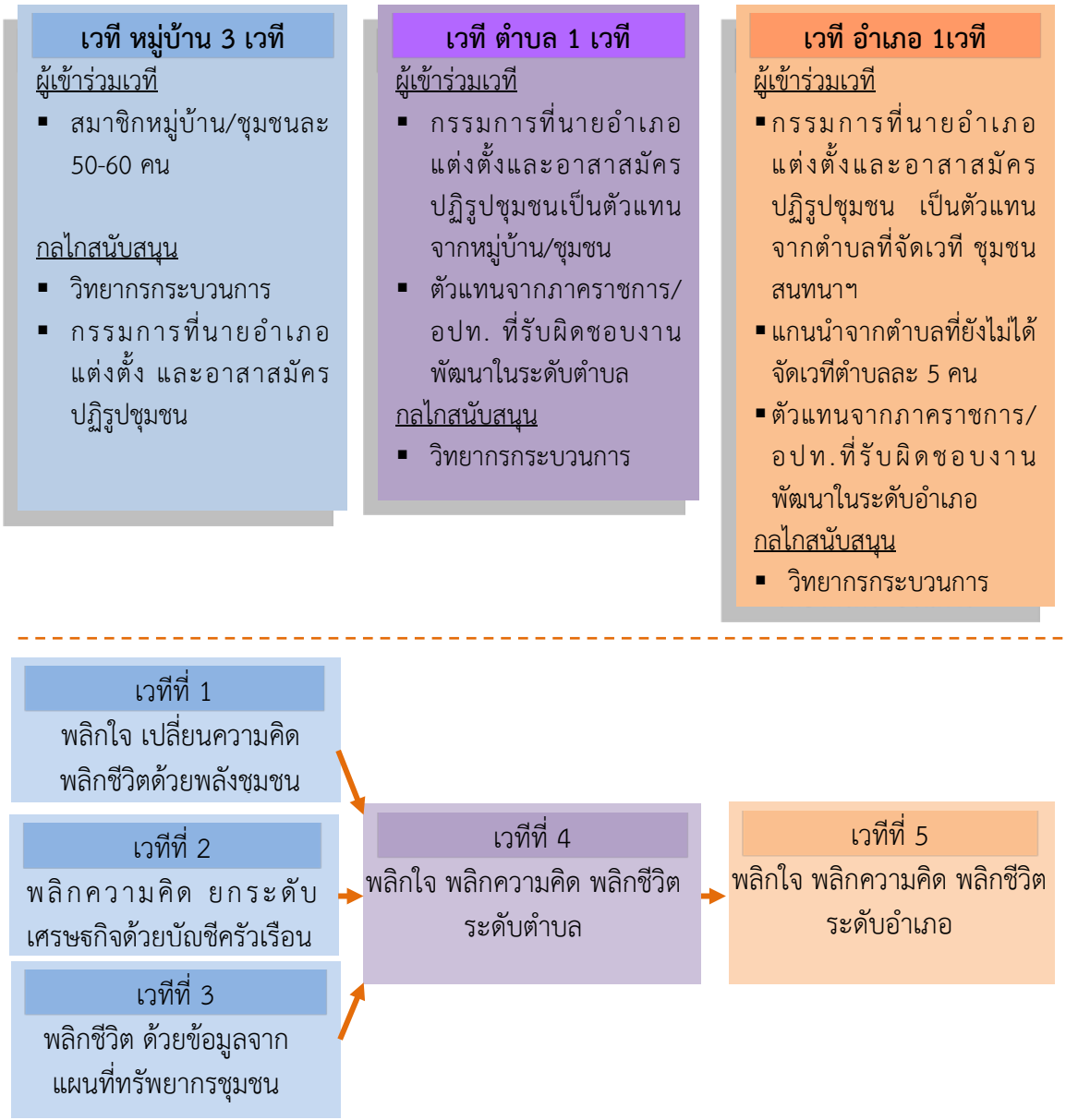

4.5 องค์ประกอบของเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม

เวทีชุมชนสนทนา ฯ มีทั้งหมด 5 เวที เป็นเวทีที่จัดในระดับหมู่บ้าน 3 เวที ระดับตำบล 1 เวที และระดับอำเภอ 1 เวที

เวทีระดับหมู่บ้าน : ผู้เข้าร่วมเวที ควรมีจำนวนไม่เกิน 60 คนต่อเวที ในแต่ละเวทีควรมีตัวแทนครัวเรือนไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนครัวเรือนในชุมชนทั้งหมด ที่มีความหลากหลายทางสังคม เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน ตัวแทนกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ ในหมู่บ้าน/ชุมชน ตัวแทนผู้สูงอายุ ตัวแทนเด็กและเยาวชน ตัวแทนคนพิการ ตัวแทนกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชน ตัวแทนจากหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ ในชุมชน เช่น พระภิกษุ นักบวชและเป็นผู้ที่สามารถเข้าร่วมกระบวนได้อย่างต่อเนื่องทุกเวที

สำหรับเวทีระดับตำบลและอำเภอ กลุ่มเป้าหมายควรเพิ่มตัวแทนจากภาคราชการที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคมและภาคเอกชน ตามความเหมาะสม

4.6 กลไกสนับสนุนในการจัดเวที

เพื่อความต่อเนื่อง และเสริมสร้างศักยภาพของสมาชิกชุมชน เวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม จึงควรมีกลไกสนับสนุนคือ

1) ทีมวิทยากรกระบวนการ :

วิทยากรกระบวนการ มีบทบาท หน้าที่ในการดำเนินการประชุม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในเวทีสนทนาทั้งในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ระดับตำบลและระดับอำเภอ ประสานเตรียมความพร้อมกับกรรมการหมู่บ้านหรือผู้ที่นายอำเภอมอบหมาย โดยมีบทบาทหน้าที่ ทั้งก่อน ระหว่างและหลังการจัดเวที ดังนี้

ก่อนการจัดเวที

- ทำความเข้าใจคู่มือวิทยากร สาระสำคัญของแต่ละเวที เช่น แนวคิดสำคัญ ขั้นตอนกิจกรรม เครื่องมือที่ใช้ในเวที ผลลัพธ์ที่ต้องการของแต่ละเวที
- จัดเตรียมเอกสาร วัสดุอุปกรณ์ ที่จำเป็นในการจัดเวที เช่น เครื่องเขียน กระดาษ ปากกาเคมีหลากสี สีชอล์ค กระดาษกาว แผ่นพลิก สื่อ และเครื่องมือวิเคราะห์ของแต่ละเวที
- ประสานงานกับคณะกรรมการหมู่บ้านที่ได้รับมอบหมายจากนายอำเภอ และอาสาสมัครปฏิรูปชุมชน (ซึ่งคัดเลือกกันเองจากผู้เข้าร่วมเวทีที่ 1 อย่างน้อย 5 คน) ในการเชิญผู้เข้าร่วมประชุมให้มีความหลากหลาย เพศ วัย อาชีพ กลุ่ม องค์กรที่มีอยู่ในหมู่บ้าน/ชุมชน จำนวนประมาณ 50 คน
- ประสานจัดเตรียมสถานที่ ที่มีบรรยากาศสงบ มีพื้นที่กว้างพอสำหรับทำกิจกรรมกลุ่ม มีผนังหรือมีกระดานดำสำหรับติดกระดาษ Flip chart (กระดาษปรู๊ฟแผ่นใหญ่) โต๊ะและเก้าอี้ ควรมีลักษณะที่เคลื่อนย้ายง่าย และควรจัดเวทีให้เป็นลักษณะล้อมวงคุย มากกว่าการจัดแบบชั้นเรียน
- สื่อสารทีมวิทยากรและผู้ช่วยวิทยากร คณะทำงานระดับหมู่บ้าน และอาสาสมัครปฏิรูปชุมชน ประชุมเตรียมงาน ทบทวนบทบาทหน้าที่เพื่อการทำงานที่ราบรื่น

ระหว่างการจัดเวที

- สร้างบรรยากาศเป็นกันเอง กระตุ้นให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกที่เข้าร่วมเวทีให้เกิดการระดมความคิด แลกเปลี่ยนความเห็นในหมู่ผู้เข้าร่วมประชุมอย่างเท่าเทียม
- ดำเนินการประชุมและตั้งคำถามตามกระบวนเวทีที่มีการออกแบบไว้ในคู่มือ วิทยากรอาจจะปรับคำถามให้เข้ากับบริบทของพื้นที่และเวทีโดยคำนึงถึงการให้ได้ผลลัพธ์ตามที่ได้มีการออกแบบไว้
- วิทยากรไม่ตัดสินว่าคำตอบหรือความคิดเห็นหรือข้อเสนอของผู้เข้าร่วมเวทีผิดหรือถูก อาจเลี่ยงใช้คำว่า เป็นไปได้หรือไม่แทน ถ้ามีความเห็นไม่ตรงกันควรให้สมาชิกในเวทีหาทางออกกันเอง
- สรุปประเด็นและบันทึกข้อมูลและผลลัพธ์ของแต่ละเวทีร่วมกับทีมวิทยากรผู้ช่วยและคณะทำงานระดับหมู่บ้าน ตามแบบบันทึกแนบท้ายแต่ละเวที

หลังการจัดเวที

- ประชุมประเมินผลร่วมกับกลไกสนับสนุนต่าง ๆ
- จัดการข้อมูลและผลลัพธ์ที่ได้จากแต่ละเวทีในระดับหมู่บ้านเพื่อเชื่อมต่อกับเวทีระดับตำบลและอำเภอ
- เป็นที่ปรึกษาให้กับกลไกสนับสนุนในระดับหมู่บ้าน

2) คณะกรรมการที่นายอำเภอมอบหมายและอาสาสมัครปฏิรูปชุมชน

คณะกรรมการที่นายอำเภอมอบหมาย ทำงานร่วมกับอาสาสมัครปฏิรูปชุมชน(ซึ่งคัดเลือกกันเองจากผู้เข้าร่วมเวทีที่ 1 อย่างน้อย 5 คน) โดยมีบทบาทหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนการจัดเวทีระดับหมู่บ้าน และเป็นตัวแทนหมู่บ้านในการเข้าร่วมเวทีระดับตำบลและอำเภอ

ดังนั้น คณะทำงานชุดนี้ควรสามารถเข้าร่วมประชุมในเวทีได้ทุกครั้ง เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกชุมชน และมีทักษะในการสื่อสารตามสมควร โดยมีบทบาทหน้าที่หลักๆ ดังนี้

- ประสานงานกับทีมวิทยากรกระบวนการ จัดเวทีชุมชนสนทนาฯ
- เตรียมสถานที่และจัดเวที ตามคำแนะนำของวิทยากร
- เชิญคนในหมู่บ้าน/ชุมชนเข้าร่วมเวที ตามกลุ่มเป้าหมายและจำนวนตามที่ตกลงกับวิทยากร

- เชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น อบต. เทศบาล สาธารณสุข โรงเรียน สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตร ฯลฯ
- เป็นผู้ช่วยวิทยากรกระบวนการในการดำเนินการเวที
- นำเสนอข้อมูลของชุมชนเพิ่มเติมในเวที
- ช่วยวิทยากรบันทึกข้อมูลและผลลัพธ์ที่ได้จากแต่ละเวทีเพื่อเตรียมสำหรับนำเข้าเวทีระดับตำบลและระดับอำเภอ
- ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชุมชนเข้าร่วมประชุมในระดับตำบล และระดับอำเภอ ติดตามข้อเสนอและความต้องการของหมู่บ้าน/ชุมชน

4.7 ตัวชี้วัดความสำเร็จของเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม

เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของการใช้คุ่มือนี้ ผู้บริหารโครงการควรทำตัวชี้วัดความสำเร็จของการใช้คู่มือ สามารถแยกเป็นตัวชี้วัดเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ให้เหมาะสมกับพื้นที่และคำถามที่ได้ปรับปรุงแล้ว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ตัวชี้วัดเชิงในปริมาณ
   ก. จำนวนสมาชิกของชุมชนที่เข้าร่วมแต่ละเวที ไม่ควรน้อยกว่า 50 คน
   ข. มีความหลากหลายและสะท้อนความเป็นตัวแทนของคนกลุ่มต่างๆในชุมชนเช่น อาชีพ เพศ วัย องค์กรในหมู่บ้าน กลุ่มเปราะบาง เช่น คนพิการ คนจน ฯลฯ
   ค. หลังการจัดเวทีแต่ละครั้ง มีจำนวน ความต้องการ ข้อตกลงร่วม แผนงาน/โครงการที่เป็นผลผลิตของแต่ละเวที เท่าไร
   ง. จำนวนแผนงาน/โครงการที่
      - ทำเองได้ ระดับครัวเรือนและร่วมกันทำในชุมชน
      - ได้รับการบรรจุเข้าในแผนพัฒนาต่างๆ
      - ร่วมกันทำภายใต้ กองทุนหมู่บ้าน โครงการประชารัฐ
   จ. ความต่อเนื่องของการมีเวทีประชุมสนทนากันอย่างต่อเนื่องอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

2) ตัวชี้วัดในเชิงคุณภาพ ประเมินจากการสังเกตการณ์ของวิทยากรกระบวนการ ให้เขียนเชิงพรรณาความและให้มีการให้คะแนน 1 = น้อยที่สุด 2= น้อย 3=ปานกลาง 4= มาก 5= มากที่สุด
   ก. ผู้เข้าร่วมเวทีให้ความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนอย่างกระตือรือร้นในการคิดวิเคราะห์ ระบุปัญหา และเสนอทางออกที่เป็นไปได้จากข้อมูลต่าง ๆ ที่เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนในเวทีหรือจากแหล่งอื่นๆ แสดงออกอย่างไร ระดับใด (1-5)
   ข. ผู้เข้าร่วมเวทีเสนอทางออกใหม่ๆ ก้าวพ้นแนวคิดและวิถีการจัดการแบบดั้งเดิม มองหาหลักการนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อตอบโจทย์ปัญหา เช่น การปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตให้เป็น

ผู้ประกอบการทางธุรกิจหรือทางสังคม เป็นต้น นวัตกรรมหรือแนวคิดใหม่คืออะไรบ้าง ความสามารถในการคิดค้นอยู่ในระดับใด (1-5)

ค. ผู้เข้าร่วมเวทีได้แสดงออกถึงความพยายามหาแนวทางและวิธีการในการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง หรือด้วยการรวมกลุ่มในชุมชน มากกว่าการพึ่งพิงหน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานภายนอก มีรูปธรรมอะไรบ้าง ความพยายามระดับใด (1-5)

ง. ผู้เข้าร่วมเวทีมีส่วนร่วมในโครงการ เช่น อาสาสมัคร ร่วมกันจัดตั้งกลไกติดตามการทำงาน หรือมียุทธวิธีในการติดตามและผลักดันข้อเสนอ ความต้องการ แผนงาน/โครงการ ของตน และของชุมชน มีรูปธรรมอะไรบ้าง การมีส่วนร่วมอยู่ระดับใด (1-5)

จ. มีความคิดเห็นหรือความต้องการของสมาชิกในชุมชนที่ขัดแย้งกันหรือไม่ เรื่องใด และรุนแรงระดับใด สามารถลดความรุนแรงลงได้ด้วยวิธีใดบ้าง ความรุนแรงอยู่ในระดับใด (1-5)

4.8 เนื้อหา เครื่องมือ และกระบวนการ เวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม

4.8.1 เวทีที่ 1 : พลิกใจเปลี่ยนความคิด พลิกชีวิตด้วยพลังชุมชน

1. แนวคิดสำคัญ

เวทีที่ 1 “พลิกใจเปลี่ยนความคิด พลิกชีวิตด้วยพลังชุมชน” เน้นการทำความเข้าใจและสร้างความร่วมมือของประชาชนอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมทุกกลุ่ม ทุกชุมชนทั้งในชนบทและในเขตเมือง เพื่อเข้าร่วมอย่างมีพลังต่อการเดินหน้าปฏิรูปประเทศ ด้วยการน้อมนำศาสตร์พระราชา “ระเบิดจากข้างใน” ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เป็นปรัชญานำทาง ผนวกกับทิศทางการปฏิรูปประเทศและยุทธศาสตร์ชาติที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 และสอดรับกับกระแสการพัฒนาที่ยั่งยืน “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” ขององค์การสหประชาชาติ ดังนั้นการรู้เท่าทันถึงการเปลี่ยนแปลงและความสามารถในการวิเคราะห์เชื่อมโยงสถานการณ์ในชุมชนของตนกับสังคมไทยในภาพใหญ่และของโลกที่มีอิทธิพลต่อ การ “อยู่ดี มีสุข” จึงเป็นความจำเป็นสำหรับทุกคน

2. การเชื่อมโยงกับการปฏิรูป
   - ผู้เข้าร่วมเวทีเข้าใจที่มาและความสำคัญของวาระปฏิรูปประเทศพร้อมร่วมกันเสนอความต้องการและหาทางออกเพื่อความอยู่ดี-มีสุขถ้วนหน้า โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง
   - ประชาชนรู้เท่าทันความท้าทายใหม่ๆที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่เช่น การเป็นสังคมผู้สูงอายุ หรือความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และอาสาเข้าร่วมการปฏิรูปทั้งระดับพื้นที่และระดับชาติอย่างเข้มแข็ง

3. วัตถุประสงค์ของเวที
   1) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและของโลก สามารถคิดวิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยงสถานการณ์ภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งมีอิทธิพลต่อการ “อยู่ดี มีสุข” ของคนและชุมชน
   2) เพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมเวทีเปลี่ยนแปลงชีวิตให้ดีขึ้นด้วยการพึ่งตนเองในระดับครอบครัวและในระดับชุมชนเป็นหลัก แล้วจึงค่อยก้าวออกมาร่วมมือกับคนหรือหน่วยงานภายนอกชุมชน เพื่อร่วมกันผลักดันหรือหลอมรวมข้อเสนอและความต้องการ ระดับชุมชน เข้ากับแผนของหน่วยงานรัฐต่างๆ
   3) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีตระหนักถึงคุณค่าและเชื่อมั่นว่าพลังการขับเคลื่อนของชุมชนสร้างการเปลี่ยนแปลงสู่ชีวิตที่ดีกว่าเดิมได้

4. ประเด็นสนทนาเพื่อการเรียนรู้
   1) วัตถุประสงค์ของเวที “ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม” ทิศทางการปฏิรูปประเทศ เนื้อหาสาระ โครงสร้างและการจัดการของเวทีต่างๆ
   2) ค้นหาสิ่งสำคัญที่ทำให้คนแต่ละคน “อยู่ดี-มีสุข” และคิดหาวิธีการตอบสนองความต้องการที่เป็นสิ่งสำคัญเหล่านั้นด้วยการพึ่งตนเองทั้งในระดับครัวเรือน ในชุมชนและนอกชุมชน

3) ปรับตัว รู้เท่าทัน และเตรียมพร้อมเพื่อการอยู่รอดในภาวะที่สังคมและโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อาทิ สถานการณ์ที่ประเทศไทยกำลังเข้าสู่สังคมสูงวัย
4) ชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิรูปด้วยการเป็นอาสาสมัครปฏิรูปชุมชน เพื่อ ขับเคลื่อนงาน

5. คำถาม
   1) สิ่งสำคัญ ที่ทำให้คนแต่ละกลุ่ม อยู่ดี-มีสุข มีอะไรบ้าง ?
   2) สิ่งสำคัญต่างๆ ที่แต่ละกลุ่มตอบมานั้น มีอะไรบ้างที่หาเองได้ ทำเองได้ในครัวเรือนหรือในชุมชนของตนเอง
   3) สิ่งสำคัญอะไรบ้างที่เราหายาก-ทำยาก ต้องร่วมมือกับผู้อื่นหรือหน่วยงานอื่นๆ
   4) ในวันนี้ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว หมายความว่าผู้สูงอายุมีจำนวนมากขึ้น ส่วนคนวัยทำงาน คือลูกหลานของเรามีจำนวนน้อยลงจึงไม่สามารถแบกรับภาระดูแลคนแก่คนเฒ่าในบ้านได้เต็มที่ ดังนั้น ถ้าเราต้องการอยู่อย่างไม่ลำบากในยามแก่เฒ่า วันนี้...เราต้องเตรียมพร้อมเรื่องใดบ้างที่สำคัญๆ (คำถามนี้ อาจปรับประเด็นให้เข้ากับสถานการณ์ปัญหาของชุมชนนั้น เช่น เรื่อง ภัยพิบัติ การแก้ปัญหาน้ำ ความขัดแย้ง โรคระบาด หรือเรื่องอื่นๆ)
   5) เรื่องสำคัญที่ต้องเตรียมพร้อม อะไรที่ทำด้วยตัวเองได้ เรื่องใดที่ต้องทำร่วมกับคนอื่นในชุมชน และเรื่องใดเสนอต่อการปฏิรูปประเทศ?
   6) เพื่อทำให้ชีวิตเราอยู่ดี-มีสุข ทั้งในยามปัจจุบันและในอนาคต เราต้องรวมพลังและดำเนินการอะไร อย่างไรบ้าง?

6. เครื่องมือที่ใช้ในเวที

   เครื่องมือ 1.01 : แผ่นพลิก 4 แผ่น
   เครื่องมือ 1.02 : สิ่งสำคัญ ที่ทำให้อยู่ดี-มีสุข
   เครื่องมือ 1.03 : วิเคราะห์การอยู่ดี-มีสุข
   เครื่องมือ 1.04 : การเตรียมการเพื่ออยู่อย่างไม่ลำบาก
   เครื่องมือ 1.05 : สรุปข้อมูลและผลลัพธ์ในเวที ของวิทยากรฯ
   เครื่องมือ 1.06 : ข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับวิทยากรและผู้เข้าร่วมเวที

7. ผลลัพธ์ของเวที :
   - ผู้เข้าร่วมเวทีต้องการมีส่วนร่วม และเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิรูปประเทศ
   - มีข้อเสนอเพื่อสร้างการอยู่ดี-มีสุข
   - มีอาสาสมัครปฏิรูปชุมชนเพื่อขับเคลื่อนงาน

8. ขั้นตอน กระบวนการของเวที (3 ชั่วโมง)

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
1. ชี้แจงวัตถุประสงค์ของเวที “ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม” ทิศทางการปฏิรูปประเทศ เนื้อหาสาระโครงสร้างและการจัดการเวที (30 นาที)	1.1 เปิดเวที แนะนำตัว ▪ วิทยากรฯ แนะนำตนเองและผู้เข้าร่วมประชุมแนะนำตนเอง วิทยากรสอบถามว่ายังมีคนกลุ่มอื่นๆ ที่เราควรนึกถึงอีกหรือไม่ เช่น ผู้พิการ ผู้สูงอายุ หรือกลุ่มเปราะบางอื่นๆ 1.2 วิทยากรฯ ชี้แจงวัตถุประสงค์ โดยใช้การตั้งคำถามประกอบแผ่นพลิก 4 แผ่น (เครื่องมือ 1.01) พร้อมคำอธิบายสั้นๆ (คำถามเพื่อกระตุ้นให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมเวที เท่านั้น ไม่ต้องการให้มีการวิเคราะห์ที่จริงจังและใช้เวลานาน) “ใครเคยได้ยินคำว่า “ระเบิดจากข้างใน” บ้าง และท่านเข้าใจว่าอย่างไร” วิทยากรอธิบายเพิ่มเติมด้วย “ความหมายศาสตร์พระราชา ระเบิดจากข้างใน” (เครื่องมือ 1.01) “เมื่อได้ยินคำว่า ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ท่านคิดว่า “ใคร” ในประโยคนี้หมายถึงใครบ้าง” วิทยากรอธิบายเพิ่มเติมโดยอิงจากแผ่นพลิก 4 แผ่น(เครื่องมือ 1.01) และ ข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับวิทยากรและผู้เข้าร่วมเวที เรื่อง “การพัฒนาอย่างยั่งยืนและยุทธศาสตร์ชาติปัจจุบัน” (เครื่องมือ 1.06) “เคยได้ยินคำว่า วาระการปฏิรูปประเทศ หรือไม่ คิดว่าเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับท่านหรือเปล่า” วิทยากรอธิบายเพิ่มเติมโดยอิงกับแผ่นพลิก วาระปฏิรูปประเทศ และหลักการเรียนรู้ รูปแบบและเนื้อหาสาระการสนทนา (เครื่องมือ 1.01) 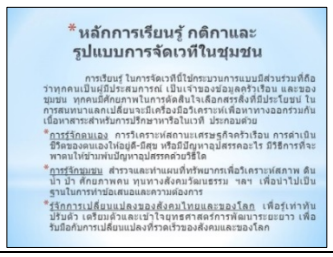

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
2. ค้นหาสิ่งสำคัญที่ทำให้คนแต่ละคน “อยู่ดี-มีสุข” และคิดหาวิธีการตอบสนองความต้องการที่เป็นสิ่งสำคัญเหล่านั้นด้วยการพึ่งตนเองทั้งในระดับครัวเรือน ในชุมชนและนอกชุมชน (60 นาที)	2.1 สนทนากลุ่มย่อย ▪ วิทยากรแบ่งผู้เข้าร่วมอบรมออกเป็น 6 กลุ่ม ตามคุณลักษณะของตัวเอง เช่น กลุ่มเด็กและเยาวชน (ทั้งหญิงและชาย) กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้สูงวัย และเพิ่มเติมให้กลุ่มผู้นำเป็นตัวแทนกลุ่มคนพิการด้วย เฉลี่ยให้แต่แต่ละกลุ่มมีจำนวนใกล้เคียงกัน ให้นั่งเป็นกลุ่มๆ แนะนำตัวเองเพิ่มเติม เพื่อทำงานกลุ่มต่อไป ▪ วิทยากรแจก เครื่องมือ 1.02 : สิ่งสำคัญ ที่ทำให้อยู่ดี-มีสุข ให้กลุ่มละ 1 แผ่น (ซึ่งสามารถทำเป็นขนาดกระดาษ flip chart หรือขนาด A4 ก็ได้) สำหรับบันทึกผลการสนทนา *คำถาม* *“สิ่งสำคัญ ที่ทำให้คนแต่ละกลุ่ม อยู่ดี-มีสุข มีอะไรบ้าง”* ▪ วิทยากรฯ อาจเพิ่มเติมอีกเล็กน้อยว่า นอกจากปัจจัย 4 แล้วมีอะไรอีกที่สำคัญ ให้เวลา 10-15 นาที ในการแลกเปลี่ยนกันในกลุ่ม 2.2 นำเสนอผลการสนทนากลุ่มย่อย : แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนนำเสนอผลงานของกลุ่ม ๆ ละไม่เกิน 3 นาที และอภิปรายกลุ่ม เมื่อเสร็จแล้วให้แต่ละกลุ่มเข้ากลุ่มเดิมเพื่อสนทนากลุ่มย่อยต่อ 2.3 สนทนากลุ่มย่อย โดยให้แต่ละกลุ่มบันทึกคำตอบลงใน เครื่องมือ 1.03 : วิเคราะห์การอยู่ดี-มีสุข ให้เวลาทำงานกลุ่ม 10-15 นาที *คำถาม* *1) “สิ่งสำคัญต่างๆ ที่แต่ละกลุ่มตอบมานั้น มีอะไรบ้างที่หาเองได้ ทำเองได้ ในครัวเรือนหรือในชุมชนของตนเอง”* *2) “สิ่งสำคัญอะไรบ้างที่เราหายาก-ทำยาก ต้องร่วมมือกับผู้อื่นหรือหน่วยงานอื่นๆ”*

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
	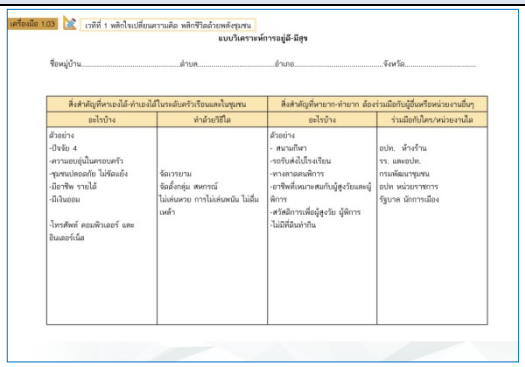 เครื่องมือ 1.03 เวทีที่ 1 พลิกใจเปลี่ยนความคิด พลิกชีวิตอย่างพลังชุมชน แบบวิเคราะห์การอยู่ดี-มีสุข ชื่อหมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด..... สิ่งสำคัญที่ตนเองได้ทำเองได้ในครอบครัวเรือนและในชุมชน / สิ่งสำคัญที่ต้องทำ-ต้องการ ต้องร่วมมือกับผู้อื่นหรือหน่วยงานอื่นๆ อะไรบ้าง / ทำด้วยวิธีใด / อะไรบ้าง / ร่วมมือกับใคร/หน่วยงานใด ตัวอย่าง -ปัจจัย 4 -ความอบอุ่นในครอบครัว -ชุมชนปลอดภัย ไม่ขัดแย้ง -มีอาชีพ รายได้ -มีเงินออม -โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ และอินเตอร์เน็ต จัดเวรยาม จัดตั้งกลุ่ม สหกรณ์ ไม่เล่นหวย การไม่เล่นพนัน ไม่ดื่มเหล้า ตัวอย่าง - สนามกีฬา -รถรับส่งไปโรงเรียน -ทางสาธารณพิการ -อาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงวัย/แสดงผู้พิการ -สวัสดิการเพื่อผู้สูงวัย ผู้พิการ -ไม่มีที่ดินทำกิน อปท. ห้างร้าน รร. และอปท. กรมพัฒนาชุมชน อปท หน่วยราชการ รัฐบาล นักการเมือง
	2.4 นำเสนอผลการสนทนากลุ่มย่อย กลุ่มละ 3 นาที วิทยากรฯ (หรือผู้ช่วยวิทยากร) จดประเด็นรวมของกลุ่มลงในตารางอีกครั้ง สิ่งใดซ้ำไม่ต้องจดซ้ำ 2.5 วิทยากรฯ ชวนคุยแลกเปลี่ยนกับผู้เข้าร่วมทั้งเวทีเพื่อให้ฉุกคิดด้วยคำถามที่ว่า “สิ่งใดบ้างที่เห็นคนอื่นมี แล้วเราอยากมีบ้าง ทั้งๆ ที่ถ้าไม่มีสิ่งนั้นเราก็อยู่ได้” 2.6 วิทยากรฯ อ่านทบทวนสิ่งสำคัญที่แต่ละกลุ่มทำเองได้ด้วยวิธีพึ่งตนเองได้ และที่ต้องร่วมมือกับผู้อื่น หรือหน่วยราชการ พร้อมเสริมว่า สิ่งที่ทุกกลุ่มนำเสนอแม้จะมาจากกลุ่มที่แตกต่าง แต่ก็มีที่เหมือนกัน และก็มีที่แตกต่างกัน แต่รัฐบาลต้องพยายามตอบสนองความต้องการที่เป็นสิ่งสำคัญ/สิ่งจำเป็นของแต่ละกลุ่ม “ตามแนวทางการพัฒนาที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” โดยตั้งคำถาม “ข้อเสนอต่างๆ ที่แต่ละกลุ่มเสนอมาถือว่าเป็นข้อตกลงร่วมกันของทุกคนในเวทีที่จะต้องสานต่อและทำให้เกิดขึ้นจริง ใช่หรือไม่ ... เชื่อว่าทำให้เกิดขึ้นได้หรือไม่” <u>วิทยากรฯ ให้ข้อมูลเพิ่มเติม</u> ข้อเสนอและข้อคิดเห็น ที่เรากำลังพูดคุยกันนี้ จะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการประกอบการทำแผนพัฒนาพื้นที่ระดับต่างๆ ของหน่วยงานทุกภาคส่วน ได้แก่ แผนพัฒนาหมู่บ้าน แผนกองทุนหมู่บ้าน แผนชุมชนระดับตำบล แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาอำเภอแผนพัฒนาจังหวัดและกลุ่มจังหวัด ซึ่งในปัจจุบัน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดให้อำเภอจัดตั้งคณะกรรมการบริหารงานอำเภอ มีหน้าที่จัดทำแผนพัฒนาอำเภอและนำไปบูรณาการในระดับจังหวัด ซึ่งเป็นกรอบและเครื่องมือในการที่ชี้ทิศทางพัฒนาว่าจะมุ่งไปทิศทางใดในอนาคต
3 ปรับตัว รู้เท่าทัน และเตรียมพร้อมเพื่อการอยู่รอด	3.1 สนทนากลุ่มใหญ่ วิทยากรฯ ตั้งคำถามและจดคำตอบที่มาจากการแลกเปลี่ยนลงใน**เครื่องมือ 1.04 :** การเตรียมการให้อยู่ดี มีสุข

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
ในภาวะที่สังคมและโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อาทิ สถานการณ์ที่ประเทศไทยกำลังเข้าสู่สังคมสูงวัย (ใช้เวลาเวลา 45 นาที) ..... *** คำถามที่ใช้ ในช่วงนี้ วิทยากรอาจปรับคำถามให้เข้ากับประเด็นหรือสถานการณ์ปัญหาของชุมชนนั้น ได้ เช่น เรื่อง ภัยพิบัติ การแก้ปัญหาน้ำ ความขัดแย้ง โรคระบาด หรือเรื่องอื่นๆ	*คำถาม* 1) *"ในวันนี้ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว หมายความว่าผู้สูงอายุมีจำนวนมากขึ้น ส่วนคนวัยทำงาน คือลูกหลานของเรามีจำนวนน้อยลงจึงไม่สามารถแบกรับภาระดูแลคนแก่คนเฒ่าในบ้านได้เต็มที่ ดังนั้น ถ้าเราต้องการอยู่อย่างไม่ลำบากในยามแก่เฒ่า วันนี้...เราต้องเตรียมพร้อมเรื่องใดบ้างที่สำคัญๆ* 2) *"เรื่องสำคัญที่ต้องเตรียมพร้อมอะไรที่ทำด้วยตัวเองได้ เรื่องใดที่ต้องทำร่วมกับคนอื่นในชุมชน และเรื่องใดเสนอต่อการปฏิรูปประเทศ"* เครื่องมือ 1.04 เวทีที่ 1 พลิกใจเปลี่ยนความคิด พลิกชีวิตด้วยพลังชุมชน แบบบันทึกการเตรียมเพื่อการอยู่ดี-มีสุข ชื่อหมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด..... ทำร่วมกับคนอื่นๆ/หน่วยงานอื่นในชุมชน ทำอย่างไร เรื่อง | ทำเองได้ /ทำอย่างไร | ทำร่วมกับคนอื่นๆ/หน่วยงานอื่นในชุมชน ทำอย่างไร | เสนอต่อแผนพัฒนาและการปฏิรูปประเทศ เสนอว่าอย่างไร ตัวอย่าง 1. ไม่มีหนี้สิน 2. มีเงินเก็บออม ไว้เลี้ยงชีพ 3. มีสวัสดิการ รักษาพยาบาล 4. มีสุขภาพแข็งแรง ไม่มีโรค 5. ต้องมีที่อยู่อาศัย 6. มีงานที่เหมาะสมกับวัย 3.2 วิทยากรฯ เปิดให้มีการอภิปรายและขอความมุ่งมั่นตั้งใจของผู้เข้าร่วมเวทีว่าจะร่วมมือกันเดินหน้าเปลี่ยนแปลงสู่สิ่งที่ดีกว่า โดย ให้แสดงสัญลักษณ์สานพลัง เขียนเป็นคำประกาศหรือข้อตกลงร่วมกัน
4 การมีส่วนร่วมในการปฏิรูปด้วยการอาสาเป็นอาสาสมัครปฏิรูปชุมชน (45 นาที)	4.1 สนทนากลุ่มใหญ่ วิทยากรฯ ชวนคิดชวนคุยต่อ *คำถาม* *"เพื่อทำให้ชีวิตเราอยู่ดี-มีสุข ทั้งในยามปัจจุบันและในอนาคตแล้ว เราต้องรวมพลังและดำเนินการอะไร อย่างไรบ้าง"* (เช่น มีอาสาสมัคร มีกลไก โครงสร้างของชุมชนเองในการขับเคลื่อนต่อไป เพื่อให้เกิดการปฏิรูปให้อยู่ดี มีสุขถ้วนหน้า) 4.2 วิทยากรฯ ดำเนินการให้มีการคัดสรรอาสาสมัครปฏิรูปชุมชนรับผิดชอบภารกิจขับเคลื่อนอย่างน้อย 5 คน ที่จะเป็นผู้นำการขับเคลื่อน ด้วยการเสนอชื่อและเลือกจากเวทีวันนี้ ควรมีทั้งหญิง-ชาย และมีคุณสมบัติ ดังนี้ - ได้รับการยอมรับ - เข้าร่วมเวทีสม่ำเสมอ

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
	- สามารถสื่อสารได้ดี เพราะต้องเป็นข้อต่อสำคัญในการเชื่อมต่อสาระการเรียนรู้ - มีความมุ่งมั่นและรับผิดชอบที่จะนำข้อเสนอและความต้องการ ไปแลกเปลี่ยน พัฒนากับพื้นที่อื่นๆในการประชุมระดับตำบล 4.3 วิทยากรฯ สรุปผลลัพธ์ของเวทีตาม เครื่องมือ 1.05 เครื่องมือ 1.05 เวทีที่ 1 พลิกใจเปลี่ยนความคิด พลิกชีวิตด้วยพลังชุมชน **แบบบันทึกสรุปผลเวทีของวิทยากรฯ** ชื่อหมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด..... วันที่.....สถานที่..... จำนวนผู้เข้าร่วมเวที หญิง.....คน ชาย.....คน รวม.....คน ลงชื่อวิทยากรฯ ผู้สรุปผล ..... ประเด็น / คืออะไร / ทำอย่างไร / ข้อเสนอที่เข้าสู่แผนพัฒนาต่างๆ หรือสู่ระดับยุทธศาสตร์ชาติ สิ่งสำคัญที่ทำให้คนอยู่ดี-มีสุข ที่หาเองทำเองได้ในครัวเรือนและชุมชน สิ่งสำคัญที่ทำให้อยู่ดี-มีสุขที่หายาก-ทำยาก ต้องร่วมมือกับผู้อื่น/หน่วยงานอื่น เรื่องสำคัญเพื่อการเตรียมพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม-โลก (เช่น สังคมผู้สูงอายุ) การแสดงออกถึงพลังของชุมชนที่จะผลักดันข้อเสนอให้เป็นจริง อาสาสมัครที่เข้าร่วมโครงการ / จำนวนคน ชาย หญิง / บทบาท-หน้าที่ / การรับรองจากผู้เข้าร่วมเวที 4.4 วิทยากรชี้แจง การจัดเวทีในครั้งต่อไป เป็นเวทีที่ 2 พลิกความคิด ยกระดับเศรษฐกิจ ด้วยบัญชีครัวเรือน ก่อนเข้าร่วมเวทีในครั้งต่อไปให้แต่ละท่านสำรวจครัวเรือนของท่านมีรายรับรายจ่าย อะไรบ้างและมากน้อยเพียงใด

4.8.2 **เวทีที่ 2 : พลิกความคิด ยกระดับเศรษฐกิจ ด้วยบัญชีครัวเรือน**

1. แนวคิดสำคัญ

บัญชีครัวเรือน เป็นการบันทึกรายรับ-รายจ่ายของแต่ละครัวเรือน เพื่อทำให้รู้ว่ามีรายรับอะไร จากไหน เท่าไร และมีรายจ่าย อะไร เท่าไร เพื่อแต่ละครัวเรือนจะได้ทบทวนว่ารายจ่ายส่วนไหนที่ไม่จำเป็นที่สามารถลดได้ และรายรับส่วนไหนที่จะสามารถทำให้เพิ่มขึ้นได้ ซึ่งจะนำไปสู่การมีวินัยทางการเงินของครอบครัวมากขึ้น เมื่อสมาชิกในชุมชนมาบันทึกรายรับ-รายจ่ายของครัวเรือนด้วยกัน และนำผลรวมของแต่ละครัวเรือนมารวมกัน ก็จะทำให้เห็นตัวเลขรายรับ –รายจ่ายรวมของทั้งชุมชน ซึ่งจะทำให้สมาชิกในชุมชนได้ฉุกคิดต่อว่าควรจะต้องทำอะไร อย่างไร ร่วมกันบ้างให้เกิดเป็นอาชีพ เป็นวิสาหกิจชุมชนหรือธุรกิจของชุมชน ที่นอกจากจะทำให้สามารถลดรายจ่ายในครัวเรือนแล้ว ยังจะเป็นการลดการจ่ายเงินออกนอกชุมชนแต่ให้ไหลเวียนอยู่ในชุมชนมากขึ้น ทั้งยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนในชุมชนหรือในตำบล

ทั้งนี้เพื่อทำให้ครัวเรือนและชุมชนพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น สร้างความมั่นคง มั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้กับครัวเรือนและชุมชน ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างเสริมความมั่นคง มั่งคั่งทางเศรษฐกิจแก่ประเทศชาติ สู่ประเทศไทย 4.0

พลิกความคิด ยกระดับเศรษฐกิจ ให้มั่นคง มั่งคั่ง อย่างยั่งยืน

สมาชิกในชุมชน ต้องมีรายได้เพิ่มขึ้น มีเงินออมและต้องไม่อยู่ในทะเบียนคนจน

2. การเชื่อมโยงกับการปฏิรูป
   - วาระการปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ : เป็นการสร้างเศรษฐกิจฐานรากเชื่อมกับการสร้างระบบคิดของคนให้พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองก่อนพึ่งพาคนอื่น
   - ให้สมาชิกชุมชนสามารถใช้ตัวเลขรายจ่าย รายรับครัวเรือนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน “ผลิตได้ ขายเป็น” เพื่อการอยู่ดี-มีสุข และลดความเหลื่อมล้ำ

3. วัตถุประสงค์ของเวที
   1) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้ทบทวนและวิเคราะห์ รายรับ รายจ่าย จากการบริโภคและการผลิตของตนเองและชุมชน
   2) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีร่วมกันกำหนดแนวทางการลดรายจ่าย เพิ่มรายรับ ทำรายจ่ายให้เป็นรายรับของครัวเรือนและชุมชน

4. ประเด็นสนทนาเพื่อการเรียนรู้
   1) ความหมายความสำคัญของบัญชีครัวเรือน
   2) จัดทำข้อมูลรายจ่าย – รายรับ รายครัวเรือน
   3) การทำข้อมูลรายจ่าย – รายรับ รายครัวเรือน ให้เป็น รายจ่าย - รายรับ ของชุมชน
   4) วิเคราะห์และแปลความหมายข้อมูลรายจ่าย-รายรับ ของชุมชน ให้เป็นประโยชน์ในระดับครัวเรือนและชุมชน
   5) การเพิ่มรายรับ ลดรายจ่าย หรือทำรายจ่ายครัวเรือนให้เป็นรายรับของชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคง มั่งคั่งทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชน สู่ประเทศไทย 4.0

5. คำถาม
   1) เราแต่ละครัวเรือน มีรายจ่าย –รายรับ อะไร เท่าไร
   2) ชุมชนของเรามีรายจ่าย –รายรับ อะไร เท่าไร ?
   3) รายจ่ายและรายรับที่มีจำนวนสูงของชุมชนคืออะไรบ้าง
   4) รายจ่าย และรายรับจากการลงทุนภาคการเกษตร มีกำไรหรือขาดทุนมากน้อยเพียงใด?
   5) เราจะทำอะไร อย่างไร เพื่อเพิ่มรายรับจากภาคการเกษตร หรือผลผลิตเกษตร?

6) เราจะลดรายจ่ายอะไรได้บ้าง และจะต้องทำอะไร อย่างไร

7) เราจะทำอะไร อย่างไร เพื่อให้รายจ่ายกลายเป็นรายรับที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชน หรือไม่ให้เงินไหลออกนอกชุมชน (เช่น การผลิตเพื่อใช้ และเพื่อขายภายในชุมชน)

6. เครื่องมือที่ใช้ในเวที

เครื่องมือ 2.01 : ตัวอย่างชุมชนใช้บัญชีครัวเรือน

เครื่องมือ 2.02 : clip ไม้เรียง https://www.youtube.com/watch?v=ku_Dc4U_rnk&t=6s

เครื่องมือ 2.03 : ปัจจัยความสำเร็จของชุมชนไม้เรียง

เครื่องมือ 2.04 : รายจ่าย รายครัวเรือน

เครื่องมือ 2.05 : ทำจ่ายรายครัวเรือน เป็นรายจ่ายของชุมชน

เครื่องมือ 2.06 : รายรับ รายครัวเรือน

เครื่องมือ 2.07 : ทำรายรับครัวเรือน เป็นรายรับของชุมชน

เครื่องมือ 2.08 : เรียงลำดับหมวดรายจ่ายของชุมชน มากสุด – น้อยสุด

เครื่องมือ 2.09 : เรียงลำดับหมวดรายรับของชุมชน มากสุด – น้อยสุด

เครื่องมือ 2.10 : ข้อเสนอและความต้องการในการ เพิ่มรายรับ ลดรายจ่าย

เครื่องมือ 2.11 : บันทึกวิทยากรฯ สรุปผลลัพธ์ของเวที :

(วิทยากรควรมีการเตรียมเอกสารเหล่านี้ให้พร้อมก่อนการเข้าแลกเปลี่ยนในเวทีระหมู่บ้าน)

7. ผลลัพธ์ของเวที :

- แผนงาน/โครงการ ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ และทำรายจ่ายให้เป็นรายรับ ระดับครัวเรือน
- แผนงาน/โครงการ ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ และทำรายจ่ายให้เป็นรายรับ ระดับชุมชน

8. ขั้นตอน กระบวนการของเวที (3 ชั่วโมง)

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
1. เปิดเวที แนะนำตัว(10 นาที)	1.1 วิทยากรกระบวนการ แนะนำตัวเองโดยย่อ (ชื่อ นามสกุล เป็นใคร มาจากไหน มาเพื่ออะไร) 1.2 ผู้เข้าร่วมเวทีแนะตัวเอง ชื่อ นามสกุล อาชีพ ตำแหน่งในหมู่บ้าน และเป็นสมาชิกกลุ่มใดบ้างในหมู่บ้าน
2. ชี้แจงวัตถุประสงค์ ทบทวนความเดิม และกติกา ความสำเร็จของเวทีวันนี้	2.1 ชี้แจงวัตถุประสงค์ เวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม ▪ วิทยากรฯ ชี้แจงวัตถุประสงค์ ด้วยแผ่นพลิก 4 แผ่น (เครื่องมือ 1.01) 2.2 ทบทวนความเดิมจาก เวทีที่ 1 ▪ วิทยากรฯ สรุปสาระของเวทีชุมชนสนทนาครั้งที่ 1-2 (จาก

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
(5 นาที)	เครื่องมือ 1.05 สิ่งสำคัญที่ทำให้คนในชุมชน อยู่ดี มีสุข 2.3 ชี้แจงวัตถุประสงค์เวทีวันนี้ รู้จักตนเอง รู้จักชุมชนว่า มีรายจ่าย-รายรับอะไรบ้าง และค้นหาแนวทางเพิ่มรายรับ ลดรายจ่าย ทำรายจ่ายเป็นรายรับ 2.4 กติกา ความสำเร็จของเวที : มีส่วนร่วมในการคิด มีสมาธิ เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง มาให้ต่อเนื่องทุกเวที ฯลฯ
3. ความหมาย ความสำคัญของบัญชีครัวเรือน (20 นาที)	3.1 วิทยากรฯ เล่าความสำเร็จของชุมชนที่ใช้บัญชีครัวเรือนในการปรับเปลี่ยนความคิดและปรับพฤติกรรมในการดำรงชีวิต จนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน (เครื่องมือ 2.01 : ตัวอย่างชุมชนใช้บัญชีครัวเรือน) 3.2 วิทยากรฯ ฉาย clip ไม้เรียง 3.3 ระดมความคิดจากกลุ่มใหญ่ ▪ สรุปบทเรียน ความสำเร็จของไม้เรียง <u>คำถาม</u> : *“ชุมชนไม้เรียงสามารถพัฒนาให้สมาชิกชุมชนอยู่ดี มีสุขถ้วนหน้าได้เพราะอะไร?”* ▪ วิทยากรฯ จดคำตอบลงบนกระดาษ flip chart ▪ วิทยากรฯ สรุปคำตอบจากชุมชน ▪ วิทยากรฯ นำเครื่องมือ 2.03 : ปัจจัยความสำเร็จของชุมชนไม้เรียง ขึ้นเทียบเคียงกับคำตอบของผู้เข้าร่วมเวทีเพื่อเติมเต็ม - ผู้นำและกลุ่มผู้นำ มีความมุ่งมั่นตั้งใจจริง รักการเรียนรู้ - ความตื่นตัวที่จะเรียนรู้ของผู้นำ - เวทีพูดคุย/ปรึกษาหารือสม่ำเสมอเป็นประจำของชุมชน - ความตื่นตัวและกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง - ความสามัคคี และการมีส่วนร่วมของชุมชน - ทำข้อมูลและใช้ข้อมูลในการคิดและวางแผนทุกเรื่อง

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
	3.4 วิทยากรฯ โยงถึงวัตถุประสงค์ของเวทีวันนี้ คือการจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อหาแนวทางพัฒนาชุมชนของเราให้ดีกว่าไม้เรียง
4 จัดทำข้อมูลรายจ่าย รายครัวเรือนและรายจ่ายของชุมชน	4.1 วิทยากรฯ ตั้งคำถามชวนคุย <u>คำถาม</u> *"มีใครบอกได้บ้าง ว่าแต่ละเดือนเรามีรายจ่ายอะไรบ้าง และจำนวนเท่าไร และเรามีรายรับจากอะไร เท่าไรบ้าง ?"* (ส่วนใหญ่จะตอบไม่ได้ชัดเจน ดังนั้น ขอให้เรามาลองทำกันคร่าว ๆ ดูว่าแต่ละครัวเรือนเรามีรายรับรายจ่ายอะไรเท่าไหร่กันบ้าง เริ่มที่รายจ่ายก่อน) <u>รายจ่าย</u> 4.2 กรอกข้อมูล รายจ่าย รายครัวเรือน (ใช้เครื่องมือ 2.04) (25 นาที) ▪ วิทยากรฯ แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมเวทีกลุ่มละ 6-8 คน (จำนวนกลุ่มขึ้นอยู่กับจำนวนคนเข้าร่วมเวที) <u>คำถาม</u> *"แต่ละครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายอะไรบ้าง และเท่าไร?*(คิดเป็นเดือน/ปี) ▪ วิทยากรฯ แจกเครื่องมือ 2.04 : รายจ่าย รายครัวเรือน ให้คนละ 1 ชุด ให้นั่งเป็นกลุ่มแต่ให้กรอกรายคน (ไม่ต้องลงชื่อคนกรอกข้อมูล) 4.3 รายจ่ายของชุมชน (ใช้เครื่องมือ 2.05) (20 นาที) ● วิทยากรฯ นำเครื่องมือ 2.05: ทำรายจ่ายครัวเรือน เป็นรายจ่ายของชุมชน 1 ชุด แบ่งออกเป็นหมวด ๆ ให้เหมาะกับจำนวนกลุ่มที่มีในเวที แล้วแจกให้แต่ละกลุ่มทำผลรวมด้วยกัน ● ให้แต่ละกลุ่มจัดการแยกเครื่องมือ 2.04 ที่กรอกเสร็จแล้ว เก็บเอาเฉพาะหมวดที่กลุ่มตัวเองต้องทำผลรวมไว้ ส่วนหมวดอื่น มอบให้กลุ่มอื่นเอาไปทำ <u>คำถาม</u> *"ชุมชนของเรามีค่าใช้จ่ายอะไรบ้าง และรวมเป็นเท่าไร?*(คิดเป็นปี)

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
	● ให้สมาชิกในแต่ละกลุ่ม ช่วยกันรวมตัวเลขจากรายจ่ายแต่ละครัวเรือน (เครื่องมือ 2.04) จนครบทุกรายการในหมวดนั้น ๆ เป็นทีละขั้นตอน คือ - ผลรวมรายจ่ายของทุกครัวเรือนในเวที และ - คำนวณเป็นรายจ่ายเฉลี่ย/ครัวเรือน แล้วจึง - คำนวณเป็น รายจ่ายของชุมชน 4.4 วิทยากรฯ เก็บเครื่องมือ 2.05 : ทำรายจ่ายครัวเรือน เป็นรายจ่ายของชุมชน จากทุกกลุ่มให้ครบทั้ง 6 หมวด และสรุปตัวเลขผลรวมรายจ่ายชุมชน/ปี ของแต่ละหมวด ขึ้นบอร์ดไว้หน้าห้อง หมวด 1 = ...บาท/ปี หมวด 2 = ...บาท/ปี หมวด 3 = ...บาท/ปี หมวด 4 = ...บาท/ปี หมวด 5 = ...บาท/ปี หมวด 6 = ...บาท/ปี
5 จัดทำข้อมูลรายรับ รายครัวเรือน และรายรับของชุมชน (40 นาที)	<u>รายรับ</u> 5.1 กรอกข้อมูล รายรับ รายครัวเรือน (ใช้เครื่องมือ 2.06) (20 นาที) <u>คำถาม</u> *“แต่ละครัวเรือนมีรายรับจากอะไรบ้าง และเท่าไร?*(คิดเป็นเดือน/ปี) ▪ วิทยากรฯ แจกเครื่องมือ 2.06 : รายรับ รายครัวเรือน ให้คนละ 1 ชุด ให้นั่งเป็นกลุ่ม (ใช้กลุ่มเดิม) แต่ให้กรอกรายคน (ไม่ต้องลงชื่อคนกรอกข้อมูล) 5.2 รายรับของชุมชน (ใช้เครื่องมือ 2.07) (20 นาที) ● วิทยากรฯ นำเครื่องมือ 2.07: ทำรายรับครัวเรือน เป็นรายรับของชุมชน 1 ชุด แบ่งออกเป็นหมวด ๆ ให้เหมาะกับจำนวนกลุ่มที่มีในเวที แล้วแจกให้แต่ละกลุ่มทำผลรวมด้วยกัน ● ให้แต่ละกลุ่มจัดการแยกเครื่องมือ 2.06 ที่กรอกเสร็จแล้ว เก็บเอาเฉพาะหมวดที่กลุ่มตัวเองต้องทำผลรวมไว้ ส่วนหมวดอื่น มอบให้

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
	กลุ่มอื่นเอาไปทำ <u>คำถาม</u> *"ชุมชนของเรามีรายรับจากอะไรบ้าง และรวมเป็นเท่าไร?*(คิดเป็นปี) ● ให้สมาชิกในแต่ละกลุ่ม ช่วยกันรวมตัวเลขจากรายรับแต่ละครัวเรือน (เครื่องมือ 2.06) จนครบทุกรายการในหมวดนั้น ๆ เป็นทีละขั้นตอน คือ - ผลรวมรายรับของทุกครัวเรือนในเวที และ - คำนวณเป็นรายรับเฉลี่ย/ครัวเรือน แล้วจึง - คำนวณเป็น รายรับของชุมชน 5.3 วิทยากรฯ เก็บเครื่องมือ 2.07 : ทำรายรับครัวเรือน เป็นรายรับของชุมชน จากทุกกลุ่มให้ครบทั้ง 4 หมวด และสรุปตัวเลขผลรวมรายรับของชุมชน/ปี ของแต่ละหมวด ขึ้นบอร์ดไว้หน้าห้อง หมวด 1 = ...บาท/ปี หมวด 2 = ...บาท/ปี หมวด 3 = ...บาท/ปี หมวด 4 = ...บาท/ปี
6. วิเคราะห์และแปลความหมายข้อมูลรายจ่าย-รายรับ ของชุมชน ให้เป็นประโยชน์ในระดับครัวเรือนและชุมชน (5 นาที)	6.1 สนทนากลุ่มใหญ่ : โดยดูข้อมูลตัวเลขรายจ่ายและรายรับประกอบ ▪ วิทยากรชวนคิดชวนสนทนา และบันทึกคำตอบในกระดาษ flipchart หน้าห้อง ตามแบบฟอร์ม เครื่องมือ 2.08 : และเครื่องมือ 2.09 <u>คำถาม</u> *1) รายจ่ายและรายรับที่มีจำนวนสูงของชุมชนคืออะไรบ้าง* (ใช้เครื่องมือ 2.08 และเครื่องมือ 2.09) *2) รายจ่าย และรายรับจากการลงทุนภาคการเกษตร(ทั้งพืชและสัตว์) มีกำไรหรือขาดทุนมากน้อยเพียงใด?*
7. การเพิ่มรายรับ ลดรายจ่าย หรือทำรายจ่ายครัวเรือนให้เป็นรายรับของชุมชน	7.1 สนทนากลุ่มย่อย ▪ วิทยากรฯ แบ่งกลุ่มย่อย กลุ่มละ 6-8 คน และแจกเครื่องมือ 2.10 : ข้อเสนอและความต้องการของชุมชนในการเพิ่มรายรับ ลดรายจ่าย ให้แต่ละกลุ่มบันทึกผลการสนทนา

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
เพื่อสร้างความมั่นคง มั่งคั่งทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชน สู่ประเทศไทย 4.0 (50 นาที)	<u>คำถาม</u> 1) *เราจะทำอะไร อย่างไร เพื่อเพิ่มรายรับจากภาคการเกษตร หรือผลผลิตเกษตร?* (เช่น เพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น ลดต้นทุนการผลิต แปรรูปผลผลิตแทนการขายเป็นวัตถุดิบ ฯลฯ) 2) *เราจะลดรายจ่ายรายการใดได้บ้าง โดยพิจารณาจากต้นทุนพื้นฐานที่มีอยู่ในชุมชน? และจะทำอะไร อย่างไร* (ทั้งระดับครัวเรือน และร่วมกันทำในระดับชุมชน) 3) *เราจะทำอะไร อย่างไร เพื่อให้รายจ่ายกลายเป็นรายรับที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชน หรือไม่ให้เงินไหลออกนอกชุมชน* (เช่น การผลิตเพื่อใช้ และเพื่อขายภายในชุมชน) 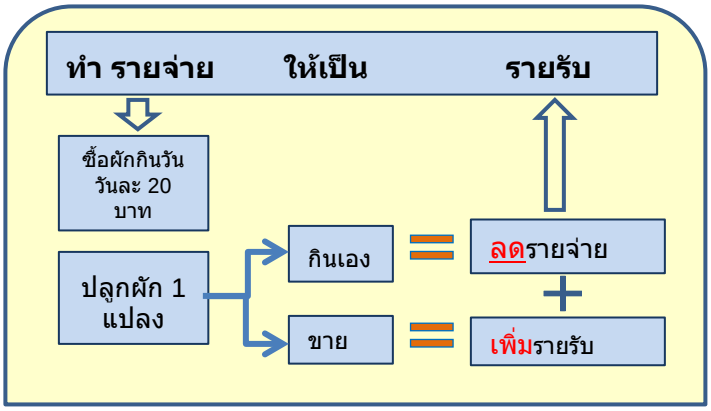 ▪ วิทยากร เสริมแนวคิดว่า หากเราจ่าย/ซื้อของจากผู้ผลิตสินค้าอุปโภคบริโภครายใหญ่ เงินของเราก็ไหลออกจากกระเป๋าเรา ออกจากชุมชนเราไปเข้ากระเป๋าเขา คนได้ประโยชน์ก็คือเขา แต่ถ้าเราหรือชุมชนเราเป็นผู้ผลิตสินค้าเองเพื่อขายบ้าง แม้เงินจะออกจากกระเป๋าเราแต่ละคน แต่เงินก็ยังอยู่ในชุมชนของเรา คนได้ประโยชน์ก็คือเราและชุมชนของเรา 7.2 ให้แต่ละกลุ่มนำเสนอ ผู้เข้าร่วมเวทีซักถาม เสนอความเห็นเพิ่มเติม 7.3 วิทยากรฯ และผู้เข้าร่วมเวทีช่วยกันจัดลำดับแผนงาน โครงการที่จะทำก่อนทำหลัง ระบุที่ทำได้เอง และที่ต้องร่วมมือกับชุมชนอื่น หรือหน่วยงานต่าง ๆ 7.4 วิทยากรฯเชิญชวนให้ทุกคนเข้าร่วมเวทีครั้งต่อไป คือ <u>เวที พลิกชีวิต</u>

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
	<u>ด้วยข้อมูลชุมชน : แผนที่ทรัพยากร</u> เพื่อจะได้ช่วยกันคิดต่อว่า ชุมชนเรามีทรัพยากรอะไรที่จะสามารถนำมาใช้เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ - ลดรายจ่าย ตามแนวทาง แผนงานหรือโครงการที่เราคิดไว้ในวันนี้ 7.5 วิทยากร ฯ จัดทำรายงานสรุป เครื่องมือ 2.11 : บันทึกสรุปผลเวทีของวิทยากรฯ

4.8.3 **พลิกชีวิตด้วยข้อมูล จากแผนที่ทรัพยากรชุมชน**

1. แนวคิดสำคัญ

ชุมชนทุกแห่ง ประกอบไปด้วยทรัพยากรที่มีคุณค่าและความหมาย ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ที่มองเห็นเป็นรูปธรรม และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งที่เป็นนามธรรม ได้แก่ วัฒนธรรม ความเชื่อ ความรู้ ภูมิปัญญา และความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน

ปัจจุบันทรัพยากรที่มีอยู่ เริ่มเสื่อมโทรม สูญหาย และมีทรัพยากรบางอย่างยังไม่ได้ถูกค้นพบ หรือถูกละเลย การทำแผนที่ทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นกระบวนการที่ให้คนในชุมชนได้ทบทวนร่วมกันถึง ปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรเหล่านั้น ดังนั้น สมาชิกของชุมชนในฐานะที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ควรมีส่วนสำคัญในการกำหนดแนวทางและวิธีการในการดูแลรักษา ฟื้นฟู พัฒนาต่อยอดและเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรชุมชน เพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชุมชน ให้อยู่ดีมีสุขอย่างทั่วถึง เป็นธรรม และยั่งยืน

2. การเชื่อมโยงกับการปฏิรูป

วาระการปฏิรูปด้านสังคม-ชุมชน : เป็นการให้สมาชิกชุมชนตระหนักว่าชุมชนมีทรัพย์ มีทุนอยู่มากมาย ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรอื่น ๆ ที่ควร ดูแล รักษา ฟื้นฟูเพื่อนำไปเป็นต้นทุนในการพัฒนาต่อยอดและเพิ่มมูลค่าได้อย่างยั่งยืน “ผลิตได้ ชายเป็น” และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

3. วัตถุประสงค์ของเวที

1) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้ทบทวน สำรวจ ปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน วิเคราะห์สภาพ การเข้าถึง การใช้ประโยชน์ ของทรัพยากรที่มีอยู่
2) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทาง วิธีการ ในการดูแลรักษา ฟื้นฟู พัฒนาต่อยอดและเพิ่มมูลค่าให้แก่ทรัพยากรของชุมชน เพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชุมชน ให้สมาชิกในชุมชนอยู่ดีมีสุขอย่างทั่วถึง เป็นธรรม และยั่งยืน

4. ประเด็นสนทนาเพื่อการเรียนรู้

1) นิยามความหมายของทรัพยากร ทรัพยากร มีทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่เป็นรูปธรรม คือมองเห็น จับต้อง สัมผัสได้ และนามธรรม มองไม่เห็นด้วยตา แต่เป็นสิ่งดำรงอยู่ในชุมชน (ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ ความสัมพันธ์ เป็นต้น)

2) สำรวจและค้นหาทรัพยากรในชุมชนให้ถ้วนถี่ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม จะพบว่าในชุมชนยังมีทรัพยากรที่เราละเลย ไม่เห็นคุณค่าอีกจำนวนไม่น้อย หรือยังไม่ได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
3) เราควรใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างทั่วถึง เป็นธรรม
4) สมาชิกในชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder) ที่สำคัญ ดังนั้น จึงควรต้องเป็นผู้มีส่วนในการทำนุบำรุง ดูแลรักษา ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

5. คำถาม

1) เมื่อได้ยินคำว่าทรัพยากร พวกเราเข้าใจว่าอย่างไร? (อะไรบ้างคือทรัพยากร?)
2) ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเรามีอะไรบ้าง และอยู่ตรงไหน? (ดิน น้ำ ป่า พืช สัตว์ ฯลฯ)
3) ทรัพยากรที่เราสร้าง ที่เราผลิตในชุมชนมีอะไรบ้าง และอยู่ตรงไหน? (พืช สัตว์ บ่อน้ำ สระน้ำ ผลิตภัณฑ์ ผู้รู้ ผู้นำ ปราชญ์ คนมีฝีมือ คนดี คนเสียสละ คนจิตอาสา กลุ่มองค์กร ฯลฯ)
4) ทรัพยากรที่เป็นนามธรรม ของชุมชนเรามีอะไร คืออะไรบ้าง และอยู่ตรงไหน? (ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมฯลฯ)
5) เราจะต้องทำอะไรกันบ้างเพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟู ดูแลรักษา พัฒนาต่อยอดทรัพยากรธรรมชาติที่ดี ที่เจ๋ง ที่เราภาคภูมใจ อยากอวด
6) เราจะต้องทำอะไรกันบ้างเพื่อฟื้นฟู ดูแลรักษา และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม/มีปัญหา (น่าเสียดายที่ไม่เหมือนเดิม)
7) . เราจะต้องทำอะไรกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ แต่เรามองข้าม ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน
8) เราจะต้องทำอะไรกันบ้าง เพื่อพัฒนาต่อยอดทรัพยากรที่พวกเราสร้าง เราผลิตให้เกิดประโยชน์ เกิดมูลค่าเพิ่มแก่ชุมชนอย่างทั่วถึง เป็นธรรมและยั่งยืน ทั้งทรัพยากรที่โดดเด่น น่าภูมิใจ และทรัพยากรที่เคยมี เคยผลิต แต่เริ่มสูญหาย/มีปัญหา
9) เราจะต้องทำอะไรกันบ้าง เพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟู ต่อยอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ที่มีอยู่หรือเคยมี ให้เฟื่องฟู เกิดมูลค่าเพิ่มแก่ชุมชนอย่างทั่วถึง เป็นธรรมและยั่งยืน”

6. เครื่องมือที่ใช้ในเวที

เครื่องมือ 3.01: ความหมาย “ทรัพยากรชุมชน”
เครื่องมือ 3.02: ตัวอย่างแผนที่ทรัพยากร
เครื่องมือ 3.03: ตัวอย่างชุมชนที่เคยใช้แผนที่ทรัพยากรชุมชนในการพัฒนาฯ
เครื่องมือ 3.04: ตัวอย่างโครงร่าง แผนที่ กำหนดทิศ ถนนเส้นหลักในชุมชน
เครื่องมือ 3.05 : ข้อเสนอและความต้องการของชุมชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาต่อยอดสร้างมูลค่าเพิ่ม ทรัพยากรชุมชนฯ
เครื่องมือ 3.06 **:** บันทึกสรุปผลเวทีของวิทยากรฯ
(วิทยากรควรมีการเตรียมเอกสารเหล่านี้ให้พร้อมก่อนการจัดเวที)

7. ผลลัพธ์ของเวที

เกิดข้อเสนอและความต้องการในการใช้ทรัพยากรและดูแลรักษาทรัพยากรในชุมชนอย่างชาญฉลาด และคุ้มค่า เพื่อพัฒนาชีวิตให้อยู่ดี มีสุขถ้วนหน้า

8. ขั้นตอน กระบวนการของเวที (3 ชั่วโมง)

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
1. เปิดเวทีแนะนำตัว (ใช้เวลา 10 นาที)	1.1 วิทยากรฯ แนะนำตัวเองให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้รู้จักเบื้องต้น ชื่อ นามสกุล และเป็นใคร มาจากไหน มาเพื่ออะไร 1.2 ผู้เข้าร่วมเวทีแนะตัวเอง ชื่อ นามสกุล อาชีพ ตำแหน่งในหมู่บ้าน/ชุมชน และเป็นสมาชิกกลุ่มใดบ้างในหมู่บ้าน/ชุมชน
2. ชี้แจงวัตถุประสงค์ ทบทวนความเดิม และกติกาความสำเร็จของเวทีวันนี้ (ใช้เวลา 10 นาที)	2.1 ชี้แจงวัตถุประสงค์ เวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม ▪ วิทยากรฯชี้แจงวัตถุประสงค์ด้วยแผ่นพลิก 4แผ่น **(เครื่องมือ 1.01)** 2.2 ทบทวนความเดิมจาก เวทีที่ 1 และ เวทีที่ 2 ▪ วิทยากรฯ สรุปสาระของเวทีชุมชนสนทนาครั้งที่ 1-2 **(เครื่องมือ 1.05 และเครื่องมือ 2.10, 2.11)** ❖ สิ่งสำคัญที่ทำให้คนในชุมชน อยู่ดี มีสุข เครื่องมือ 1.05) ❖ รู้จักตนเอง รู้จักชุมชนว่า มีรายจ่าย-รายรับ อะไรบ้าง และแนวทางเพิ่มรายรับ ลดรายจ่าย (**เครื่องมือ 2.10, 2.11)** 2.3 ชี้แจงวัตถุประสงค์เวทีครั้งนี้ รู้จักชุมชนว่ามีทรัพยากรอะไร อยู่ตรงไหนบ้าง และจะเอามาทำอะไร อย่างไร ให้สามารถเพิ่มรายรับ ลดรายจ่าย เพื่อความอยู่ดี มีสุข 2.4 กติกา ความสำเร็จของเวที : มีส่วนร่วมในการคิด มีสมาธิ เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง มาให้ต่อเนื่องทุกเวที ฯลฯ
3. นิยามความหมายของทรัพยากร /ทรัพยากรชุมชน (ใช้เวลา 15 นาที)	3.1 วิทยากรฯ ระดมความคิดจากกลุ่มใหญ่ *คำถาม* *"เมื่อได้ยินคำว่าทรัพยากร พวกเราเข้าใจว่าอย่างไร"* *(อะไรบ้างคือทรัพยากร?)* ▪ ผู้เข้าร่วมเวทีเสนอคำตอบ วิทยากรฯจดคำตอบลงบนกระดาษ flip chart

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
	▪ วิทยากรฯ สรุปขมวดคำตอบและนำ **(เครื่องมือ 3.01)** ขึ้นเทียบกับคำตอบของผู้ร่วมเวที เพื่อเติมเต็ม แสดงให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมเวทีสามารถให้นิยามความหมายของคำว่าทรัพยากรได้อย่างครบถ้วน (เป็นการเสริมพลังผู้เข้าร่วมเวที) *"ทรัพย์" ทั้งหมดที่มีอยู่ในชุมชน ตั้งแต่"ทรัพย์" ที่มองเห็นเป็นรูปธรรม ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ ดิน หิน ป่า แร่ธาตุต่าง ๆ พืช สัตว์ธรรมชาติและที่คนปลูก คนเลี้ยง ถนน คู คลอง สถานที่ สิ่งปลูกสร้าง คน กลุ่มและหน่วยงาน/องค์กร พิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน รวมถึงสิ่งที่มองไม่เห็น ได้แก่ ความเชื่อ ความรู้ ภูมิปัญญา ความสัมพันธ์ ฯลฯ"* โดยสรุปคือ ทรัพยากรมีทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่เป็นรูปธรรม คือมองเห็น จับต้อง สัมผัสได้ และนามธรรมมองไม่เห็นด้วยตาแต่เป็นสิ่งดำรงอยู่ในชุมชน ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ ความสัมพันธ์เป็นต้น
4. ค้นหาทรัพยากรชุมชน (ให้วาดแผนที่ทรัพยากรออกมาให้มี <u>มีสีสันสวยงาม</u>) (ใช้เวลา 60 นาที)	4.1 แนะนำแผนที่ทรัพยากร ▪ วิทยากรฯ นำตัวอย่างแผนที่ทรัพยากรชุมชน **(เครื่องมือ 3.02)** ให้ผู้เข้าร่วมเวทีดูเป็นตัวอย่าง 4.2 แนะนำแผนที่ทรัพยากร 4.3 วิทยากรฯ ยกตัวอย่างชุมชนที่เคยใช้แผนที่ทรัพยากรชุมชนในการพัฒนาชุมชนหรือแก้ปัญหาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ **(เครื่องมือ 3.03)** (ให้วิทยากรฯ อ่านเนื้อหาจากเครื่องมือ 3.03 แต่ทั้งนี้ หากวิทยากรมีตัวอย่างของชุมชนอื่นก็ใช้ได้เช่นกัน) 4.4 เตรียมทำ แผนที่ทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม ▪ วิทยากรฯ และผู้เข้าร่วมเวทีช่วยกันวาดโครงร่างแผนที่ชุมชน โดยดูตัวอย่างโครงร่างแผนที่ฯ **(เครื่องมือ 3.04)** เพื่อให้ทุกกลุ่มใช้โครงเดียวกัน แผนที่ของทุกกลุ่มจะได้มีทิศเดียวกัน

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
	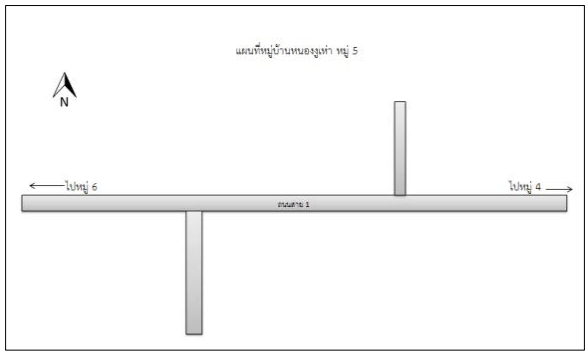 ▪ แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมกลุ่ม ๆ ละ 8 – 10 คน ▪ แจกวัสดุอุปกรณ์ให้ทุกกลุ่ม สำหรับวาดสิ่งที่มี สิ่งที่รู้ ออกมาเป็นภาพสวยงาม มีสีสัน 4.5 ลงมือทำ แผนที่ทรัพยากร : แต่ละกลุ่มช่วยกันทำแผนที่ทรัพยากรตามที่วิทยากรฯ แจกคำถามให้แต่ละกลุ่ม (หากมีมากกว่า 3 กลุ่ม ให้สองกลุ่มทำคำถามเดียวกันได้) *คำถามที่ 1 : <u>ทรัพยากรธรรมชาติ</u>ของชุมชนเรามีอะไรบ้าง และอยู่ตรงไหน? (ดิน น้ำ ป่า พืช สัตว์ ฯลฯ)* *คำถามที่ 2 : <u>ทรัพยากรที่เราสร้าง ที่เราผลิต</u>ในชุมชนมีอะไรบ้าง และอยู่ตรงไหน? (พืช สัตว์ บ่อน้ำ สระน้ำ ผลิตภัณฑ์ ผู้รู้ ผู้นำ ปราชญ์ คนมีฝีมือ คนดี คนเสียสละ คนจิตอาสา กลุ่มองค์กร ฯลฯ)* *คำถามที่ 3 : <u>ทรัพยากรที่เป็นนามธรรม</u> ของชุมชนเรามีอะไร คืออะไรบ้าง และอยู่ตรงไหน? (ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมฯลฯ)* 4.6 เมื่อเสร็จแล้ว ให้แต่ละกลุ่มนำแผนที่ทรัพยากรออกมาติดที่บอร์ด/กระดานหน้าห้อง และนำเสนอทีละกลุ่ม (กลุ่มละ 5 นาที) 4.7 วิทยากรฯ ประมวลสรุปเพื่อให้เห็นว่าในชุมชนเรามีทรัพยากรอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ได้แก่ ▪ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่นดินน้ำป่า พืช สัตว์ ภูมิอากาศ/อุณหภูมิ ทิวทัศน์สวยงาม ▪ ทรัพยากรที่มาจากสมาชิกในชุมชนช่วยกันสร้าง ช่วยกันผลิต และสั่งสมมา ทั้งพืช สัตว์ บ่อน้ำ สระน้ำ กลุ่มองค์กรในชุมชน

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
	กองทุนต่าง ๆ ศูนย์เรียนรู้ ผู้รู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ฯลฯ 4.8 วิทยากรฯ ย้ำความสำคัญของทรัพยากรที่เรามีอยู่ ทรัพยากรทั้งหมดทั้งปวงที่เรามีนั้น ยิ่งมีความอุดมสมบูรณ์มากเท่าไร เราก็สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชุมชน ให้อยู่ดีมีสุข อย่างทั่วถึงได้มากเท่านั้น และทรัพยากรหลาย ๆ อย่างในชุมชนก็ไม่ได้จำกัดพื้นที่อยู่เฉพาะในชุมชนเรา และเป็นของชุมชนเราเท่านั้น แต่เป็นทรัพยากรของท้องถิ่น ของชาติด้วย ดังนั้นเราจึงต้องร่วมมือกันหลายฝ่ายเพื่อช่วยกัน ดูแลรักษาหรือฟื้นฟูทรัพยากรที่เรามีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อเรา ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติโดยรวมได้ถึงชั่วลูกชั่วหลาน
5. ข้อเสนอและความต้องการที่จะดำเนินการเพื่อใช้ฟื้นฟูบำรุงรักษา พัฒนาต่อยอดทรัพยากรที่มี เป็นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชุมชน ให้อยู่ดี มีสุขทั่วหน้า เป็นธรรม และยั่งยืน (ใช้เวลา 60 นาที)	**<u>5.1</u> <u>สนทนากลุ่มย่อย</u>** : ทำข้อเสนอและความต้องการของชุมชน ▪ วิทยากรฯ แบ่งกลุ่มย่อย อย่างน้อย 3 กลุ่ม ๆ ละ 6-8 คน (ใช้กลุ่มเดิมได้) และแจกเครื่องมือ 3.05 : ข้อเสนอและความต้องการของชุมชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาต่อยอดฯ ให้แต่ละกลุ่มบันทึกผลการสนทนา เครื่องมือ 3.05 : ข้อเสนอและความต้องการของชุมชน ในการอนุรักษ์/ ฟื้นฟู /พัฒนาต่อยอด /สร้างมูลค่าเพิ่ม ทรัพยากรชุมชน ทรัพยากรที่มี/เจ้าของ/เชื่อม (หวง/ครูภาย/บ้องชั่ว) | ข้อเสนอ/ความต้องการของชุมชน (แผนงาน/โครงการ) | ทำเพื่ออะไร (เพื่ออนุรักษ์/ฟื้นฟู/หรือพัฒนาต่อยอด/สร้างมูลค่าเพิ่ม) | ใครเกี่ยวข้อง/ได้ประโยชน์ | ขั้นตอนการดำเนินงาน | งบประมาณ/ความรู้/เทคโนโลยีที่ต้องใช้ | ทำของ/ทำร่วมกับ สนับสนุน ทำระดับหมู่บ้าน/ทำระดับตำบล (เจ้าของข้าว | 1. ทำเป็นข้าวอินทรีย์ไว้กิน และขาย และส่งออก | เพื่อคุณภาพของเกษตรกร และเพื่อผู้บริโภคได้อาหาร | เกษตรกร เจ้าของที่นา จนท.เกษตร | ไม่ระบุว่าต้องทำอะไรก่อน - พลิง | - ต้องมีความรู้ ปัจจัยมูล | ปา | ฟื้นฟูป่าชุมชน <u>กลุ่มที่ 1 : กลุ่มทรัพยากรธรรมชาติ</u> *คำถาม* *1) เราจะต้องทำอะไรกันบ้างเพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟู ดูแลรักษา*

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
	พัฒนาต่อยอดทรัพยากรธรรมชาติที่ดี ที่เจ๋ง ที่เราภาคภูมิใจ อยากอวด *2) เราจะต้องทำอะไรกันบ้างเพื่อฟื้นฟู ดูแลรักษา และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม/มีปัญหา (น่าเสียดายจังที่ไม่เหมือนเดิม* *3) เราจะต้องทำอะไรกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ แต่เรามองข้าม ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน* <u>กลุ่มที่ 2 : ทรัพยากรมนุษย์สร้าง</u> *คำถาม* *1) เราจะต้องทำอะไรกันบ้าง เพื่อพัฒนาต่อยอดทรัพยากรที่พวกเราสร้าง เราผลิตให้เกิดประโยชน์ เกิดมูลค่าเพิ่มแก่ชุมชนอย่างทั่วถึง เป็นธรรมและยั่งยืน ทั้งทรัพยากรที่โดดเด่น น่าภูมิใจ และทรัพยากรที่เคยมี เคยผลิต แต่เริ่มสูญหาย/มีปัญหา* <u>*กลุ่มที่ 3 : ทรัพยากรภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม*</u> *คำถาม* *1) เราจะต้องทำอะไรกันบ้าง เพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟู ต่อยอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ที่มีอยู่หรือเคยมี ให้เฟื่องฟู เกิดมูลค่าเพิ่มแก่ชุมชนอย่างทั่วถึง เป็นธรรมและยั่งยืน”* **<u>5.2</u>** สนทนากลุ่มใหญ่ ▪ ให้กลุ่มย่อยนำเสนอทีละกลุ่ม วิทยากรฯ ช่วยซักถามและระดมความเห็นเพิ่มเติมจากสมาชิกในเวที **<u>5.3</u>** สรุปข้อมูลในเวที และจัดลำดับความสำคัญ ▪ วิทยากรฯ และผู้เข้าร่วมเวที ช่วยกันจัดลำดับความสำคัญของข้อเสนอและความต้องการในการจัดการทรัพยากรชุมชน แยกแยะให้เห็นว่า อะไรสำคัญ ทำได้เอง อะไรต้องร่วมมือกับคนอื่น/หน่วยงาน ▪ แนวทางการผลักดันไปสู่การปฏิบัติให้ได้ผล มอบหมายผู้ดำเนินการติดตามให้เกิดการปฏิบัติจริงอย่างได้ผล **<u>5.4</u>** นัดหมายเพื่อวางแผนในรายละเอียดเพื่อทำข้อเสนอและความต้องการของชุมชนให้เกิดการปฏิบัติอย่างได้ผล **<u>5.5</u>** วิทยากร ฯ บันทึกและสรุปผลเวทีของวิทยากรฯ **(เครื่องมือ 3.06)**

4.8.4 **เวทีที่ 4 : พลิกใจ พลิกความคิด พลิกชีวิตระดับตำบล**

1. แนวคิดสำคัญ

ภาพรวมข้อมูลและข้อเสนอของหมู่บ้าน/ชุมชนจากเวทีระดับหมู่บ้านทั้งสามเวที ประกอบไปด้วยผลลัพธ์ความต้องการในมิติต่างๆ ทั้งที่ต้องทำอย่างเร่งด่วนและที่ต้องนำไปบรรจุในแผนพัฒนาต่างๆ หรืออาจจำเป็นต้องนำไปแก้ปัญหาในระดับวาระการปฏิรูปของประเทศ ข้อมูลและผลลัพธ์ระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ทำให้เห็นถึงศักยภาพและข้อจำกัดของประชาชนและของแต่ละหมู่บ้าน/ชุมชน ต้นทุนที่เป็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์ การค้นพบสิ่งใหม่ๆที่ไม่เคยให้ความสนใจ และความพร้อมในการพึ่งตนเองของคนและองค์กรที่มีอยู่ในชุมชน

ทั้งนี้ การเชื่อมประสานกับข้อเสนอและความต้องการที่เสนอขึ้นมาจากระดับหมู่บ้าน/ชุมชน จะทำให้เกิดแผนพัฒนาในระดับตำบลที่สมบูรณ์ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล มีทิศทางที่สอดคล้องไปทางเดียวกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือร่วมมือกันข้ามหมู่บ้าน/ชุมชน แล้วทำให้เกิดมรรคผลมากกว่า พร้อมทั้งความชัดเจนว่าข้อเสนอจากล่างสู่บนนั้นควรจัดลงในแผนพัฒนาใด และใครเป็นผู้รับผิดชอบ เพื่อส่งต่อไปบูรณาการกับแผนพัฒนาระดับอำเภอและจังหวัดให้มีเอกภาพเป็น One Plan ต่อไป

2. การเชื่อมโยงกับการปฏิรูป

   วาระปฏิรูปด้านสังคม –ชุมชน : เป็นการพัฒนาศักยภาพคนและชุมชน ให้มีทางเลือกทางอาชีพมากขึ้น บริหารจัดการแบบวิสาหกิจหรือธุรกิจชุมชน “ผลิตได้ ขายเป็น” บนฐานข้อมูลและความรู้และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อสังคมอยู่ดี-มีสุขทั่วหน้าอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน

3. วัตถุประสงค์ของเวที
   1) เพื่อสังเคราะห์ข้อเสนอและความต้องการที่รวบรวมจากเวทีระดับหมู่บ้าน มาหลอมรวมเป็นแผนระดับตำบลที่ครอบคลุม มีทิศทางที่สอดคล้อง และเกิดการร่วมมือกันทำเป็นกลุ่มหมู่บ้าน/ชุมชน หรือตำบล
   2) ประเมินศักยภาพ ของตำบลในการจัดทำแผนต่างๆ การดำเนินแผนพัฒนาระดับตำบล ระบบงบประมาณ หน่วยงานรับผิดชอบ และเพื่อส่งต่อข้อเสนอต่างๆที่เกินความสามารถระดับตำบลไปยังแผนพัฒนาระดับอำเภอ จังหวัดและวาระปฏิรูป
   3) เพื่อเสริมพลังเครือข่ายนักพัฒนาจากระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ เกิดกลไกที่มีพันธะกิจ ติดตามผลักดันให้ข้อเสนอต่างๆ เกิดเป็นจริง

4. ประเด็นสนทนาเพื่อการเรียนรู้
   1) สังเคราะห์ผลลัพธ์ ข้อเสนอและความต้องการที่รวบรวมมาจากเวทีระดับหมู่บ้าน ที่สามารถทำและจัดการได้เองในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน รวมทั้งโครงการที่ถือว่าเป็นต้นแบบ

2) สังเคราะห์ผลลัพธ์ ข้อเสนอและความต้องการที่รวบรวมมาจากเวทีที่จัดในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ที่ชุมชนมีความยากลำบากหรือไม่มีศักยภาพทำได้เองในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน แต่ต้องร่วมมือกันเป็นกลุ่มหมู่บ้าน/ชุมชน เพื่อทำให้เกิดเป็นนวัตกรรมของตำบล พร้อมทั้งบรรจุในแผนพัฒนาต่างๆ ในระดับตำบลให้เหมาะสม

3) แผนยุทธศาสตร์ตำบล ที่มีวิสัยทัศน์และภูมิปัญญาร่วม เชื่อมโยงจากพื้นที่ หมู่บ้าน/ชุมชน สู่ระดับอำเภอและจังหวัด และมีข้อเสนอเพื่อส่งไปสู่วาระปฏิรูป

4) สร้างกลไกที่มีความรับผิดชอบในการผลักดัน ติดตาม ตรวจสอบข้อเสนอและความต้องการต่างๆ ให้เป็นไปตามที่ได้ตกลงกันไว้ในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน และตำบล

5. คำถาม

1) ข้อเสนอและความต้องการของหมู่บ้าน/ชุมชนทำได้เอง และที่คล้ายคลึงกัน จะสามารถร่วมมือกันทำเป็นกลุ่มหมู่บ้าน/ชุมชน ได้อย่างไร?

2) ข้อเสนอและความต้องการของหมู่บ้าน/ชุมชน ที่ตกลงทำร่วมกับองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ จะร่วมมือกันทำ ได้อย่างไร?

3) ข้อเสนอและความต้องการของหมู่บ้าน/ชุมชน อะไรบ้างที่ควรบรรจุในแผนพัฒนาต่างๆ ระดับตำบล ใครหรือหน่วยงานใดจะรับผิดชอบ ? ที่มาของงบประมาณ และการประสานระหว่างแผนต่างๆ

4) ข้อเสนอและความต้องการของหมู่บ้าน/ชุมชน อะไรบ้างที่ควรบรรจุในแผนพัฒนาต่างๆ ระดับอำเภอ จังหวัด และส่งต่อสู่วาระการปฏิรูป ใครหรือหน่วยงานใดควรรับผิดชอบ ที่มาของงบประมาณ และการประสานระหว่างแผนต่างๆ

6. เครื่องมือที่ใช้ในเวที

เครื่องมือ 4.01 : ตารางสรุปจำนวนหมู่บ้าน และจำนวนคนเข้าร่วมเวที

เครื่องมือ 4.02 : ตารางสรุปลักษณะข้อเสนอและความต้องการ (แผนงาน/โครงการ) จากเวทีระดับหมู่บ้าน ทั้ง 3 เวที

เครื่องมือ 4.03 : สังเคราะห์ข้อเสนอ/ความต้องการ(แผนงาน/โครงการ) ทำร่วมกันเป็นกลุ่มหมู่บ้าน/ชุมชน

เครื่องมือ 4.04 : สังเคราะห์ข้อเสนอ/ความต้องการ(แผนงาน/โครงการ) ทำร่วมกับองค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ

(วิทยากรควรมีการเตรียมเอกสารเหล่านี้ให้พร้อมก่อนการเข้าแลกเปลี่ยนในเวทีระดับตำบล)

7. ผลลัพธ์ของเวที :

แผนพัฒนาระดับตำบล ที่สมบูรณ์ พร้อมด้วยงบประมาณ และหน่วยงานรับผิดชอบ

8. ผู้เข้าร่วมเวทีสนทนาระดับตำบล
   1) จำนวนเฉลี่ย 50-60 คน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนหมู่บ้าน/ชุมชนที่ได้จัดเวทีชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม
   2) วิทยากรกระบวนการทั้งทีม ที่ดำเนินกระบวนการในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน
   3) ตัวแทนของหมู่บ้าน/ชุมชน พื้นที่ละ 2-3 คน
   4) ตัวแทนหน่วยงานราชการต่างๆ ที่ รับผิดชอบในการจัดทำแผนระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ตำบลและอำเภอ
   5) ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

9. ขั้นตอนกระบวนการ (3 ชั่วโมง)

<table>
<tr><th>ประเด็นสนทนา/เรียนรู้</th><th>ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม</th></tr>
<tr><td>1. เปิดเวที แนะนำตัว
ชี้แจงวัตถุประสงค์
แนะนำตัว</td><td>1.1 วิทยากรและผู้เข้าร่วมเวทีแนะนำตัว
1.2 ชี้แจงวัตถุประสงค์
▪ วิทยากรฯ ชี้แจงวัตถุประสงค์เวทีวันนี้
เพื่อสังเคราะห์ ข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการจากระดับหมู่บ้าน ว่าจะดำเนินการให้เป็นจริงได้นั้น ใครจะต้องมีส่วนร่วมทำอะไร ทำอย่างไรบ้าง และประเมินว่าอะไรดำเนินการได้ทันทีในระดับครัวเรือน/หมู่บ้าน หรืออะไรต้องบรรจุเข้าในแผนพัฒนาขององค์กรหรือหน่วยงานใด เพื่อให้เกิดผลในการพัฒนาชีวิตของทุกคนให้อยู่ดี มีสุขถ้วนหน้า</td></tr>
<tr><td>2. ทบทวนและสรุปผลการจัดเวที</td><td>2.1 วิทยากรฯ นำเสนอ ผลการจัดเวที
1) ตารางสรุปจำนวนหมู่บ้าน และจำนวนคนเข้าร่วมเวที
<table>
<tr><th colspan="5">เครื่องมือ 4.01 : จำนวนหมู่บ้าน/คนเข้าร่วมเวทีชุมชนสนทนาฯ</th></tr>
<tr><th rowspan="2">หมู่บ้าน</th><th colspan="3">จำนวนผู้เข้าร่วมเวที</th><th rowspan="2">หมายเหตุ</th></tr>
<tr><th>เวที 1</th><th>เวที 2</th><th>เวที 3</th></tr>
<tr><td>หมู่ 1</td><td>50</td><td>59</td><td>60</td><td></td></tr>
<tr><td>หมู่ 2</td><td>60</td><td>45</td><td>54</td><td>มีเวทีต่อเนื่อง 1 ครั้ง</td></tr>
<tr><td>หมู่ 3</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>หมู่ 4</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>หมู่ 5</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>
2) สรุปลักษณะข้อเสนอและความต้องการ (แผนงาน/โครงการ) จากเวทีระดับหมู่บ้าน ทั้ง 3 เวที</td></tr>
</table>

<table>
<tr><th>ประเด็นสนทนา/เรียนรู้</th><th>ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม</th></tr>
<tr><td></td><td>
<table>
<tr><td colspan="4">เครื่องมือ 4.02 : ลักษณะข้อเสนอและความต้องการ(แผนงาน/โครงการ) จากเวทีระดับหมู่บ้าน ทั้ง 3 เวที</td></tr>
<tr><td rowspan="2">หมู่บ้าน</td><td colspan="3">ข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงานโครงการจากเวทีหมู่บ้าน 3 เวที</td></tr>
<tr><td>ทำได้เองรายครัวเรือน</td><td>ทำร่วมกันในหมู่บ้าน</td><td>ทำร่วมกับองค์กร/หน่วยงาน</td></tr>
<tr><td>หมู่ 1</td><td>1
2
3</td><td>1
2</td><td></td></tr>
<tr><td>หมู่ 4</td><td>1
2</td><td>1
2
3</td><td></td></tr>
<tr><td>หมู่ 4</td><td>1
2</td><td>1
2
3</td><td></td></tr>
<tr><td>หมู่ 5</td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>
3) ข้อสังเกตเพิ่มเติม ของวิทยากร
- ความกระตือรือร้นและความต้องการมีส่วนร่วมของแต่ละหมู่บ้าน
- ข้อเสนอหรือแผนงาน/โครงการที่โดดเด่น น่าสนใจ
- เรื่องดี ๆ ที่เกิดขึ้นในเวที
- ปัญหา อุปสรรคที่พบและวิธีการแก้ของปัญหาที่วิทยากร
- ฯลฯ
</td></tr>
<tr><td>3. สังเคราะห์ผลลัพธ์ ข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการ
- ชุมชนสามารถทำและจัดการได้เองในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน
- ต้องร่วมมือกันเป็นกลุ่มหมู่บ้าน/ชุมชน เพื่อทำให้เกิดเป็นนวัตกรรมของตำบล
- ต้องบรรจุในแผนพัฒนาต่าง ๆ ระดับอำเภอและ</td><td>3.1 สนทนากลุ่มย่อย
▪ แบ่งกลุ่มสนทนาออกเป็นกลุ่มละ 8-10 คน จำนวนกลุ่มขึ้นอยู่กับจำนวนของผู้ที่มาเข้าร่วมเวที และ
▪ แจกคำถามให้แต่ละกลุ่มช่วยกันคิด (จะให้ทุกกลุ่มคิดทั้ง 2 คำถาม หรือจะแบ่งคำถามหนึ่ง ให้ 1-2 กลุ่มก็ได้) และให้และบันทึกลงในเครื่องมือที่วิทยากรฯแจกให้ (เครื่องมือ 4.03 และ 4.04)
คำถาม 1
“มีข้อเสนอ หรือแผนงานโครงการอะไรบ้าง ที่จะร่วมมือกันทำเป็นกลุ่มหมู่บ้าน/ชุมชน และจะร่วมมือกันทำอย่างไร? ใช้งบประมาณจากแหล่งใดบ้าง และทำได้เลย หรือต้องรอบรรจุเข้าแผนขององค์กรหรือหน่วยงานใด? (บันทึกผลลงในเครื่องมือ : 4.03)</td></tr>
</table>

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
จังหวัด - ข้อเสนอเพื่อส่งไปสู่วาระปฏิรูป	คำถาม 2 *"มีข้อเสนอ หรือแผนงานโครงการอะไรบ้าง ที่จะทำร่วมกับองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆกลุ่มหมู่บ้าน/ชุมชน และจะร่วมมือกันทำอย่างไร? ใช้งบประมาณจากแหล่งใดบ้าง และทำได้เลย หรือต้องรอบรรจุเข้าแผนขององค์กรหรือหน่วยงานใด ?"* (บันทึกผลลงในเครื่องมือ : 4.04)

เครื่องมือ 4.03 : สังเคราะห์ข้อเสนอ/ความต้องการ(แผนงาน/โครงการ) ทำร่วมกันเป็นกลุ่มหมู่บ้าน/ชุมชน

โครงการ	ทำอย่างไร (ขั้นตอนการดำเนินงาน)	ใช้งบประมาณจากไหน	ทำได้เลย หรือบรรจุเข้าแผนของใคร(แผนตำบล/อำเภอ/จังหวัด/วาระปฏิรูป)	ผู้รับผิดชอบ
1				
2				
3				

เครื่องมือ 4.04 :เสังเคราะห์ข้อเสนอ/ความต้องการ(แผนงาน/โครงการ) ทำร่วมกับองค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ

โครงการ	ทำอย่างไร (ขั้นตอนการดำเนินงาน)	ใช้งบประมาณจากไหน	ทำได้เลย หรือบรรจุเข้าแผนของใคร(แผนตำบล/อำเภอ/จังหวัด/วาระปฏิรูป)	ผู้รับผิดชอบ
1				
2				
3				

3.2 สนทนากลุ่มใหญ่

- ให้แต่ละกลุ่มนำเสนอ และหาข้อตกลงร่วมของเวที
- มอบหมายภารกิจให้แต่ละหน่วยงานไปดำเนินการต่อ

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
4. สร้างกลไกที่มีความรับผิดชอบในการผลักดัน ติดตาม ตรวจสอบข้อเสนอและความต้องการต่างๆ ให้เป็นไปตามที่ได้ตกลงกันไว้ในระดับหมู่บ้าน/ชุมชนและตำบล	4.1 วิทยากรดำเนินการให้ผู้เข้าร่วมเวทีที่มาจากแต่ละหมู่บ้าน/ชุมชนอาสาสมัครเข้าเป็นผู้ปฏิบัติงานในกลไกระดับตำบลนี้ ซึ่งอาจช่วยกันตั้งชื่อกลไก ออกแบบโครงสร้าง ภารกิจ และระบบการสื่อสารเพื่อการประสานงาน เช่น กลุ่มไลน์ นัดประชุมเพื่อติดตามความก้าวหน้า ฯลฯ เป็นต้น 4.2 คณะทำงานติดตามความก้าวหน้าเพื่อขับเคลื่อนต่อไป

4.8.5 **เวทีที่ 5 : พลิกใจ พลิกความคิด พลิกชีวิต ระดับอำเภอ**

1. แนวคิดสำคัญ

เวทีระดับอำเภอ เน้นการบูรณาการระหว่างแผนยุทธศาสตร์ระดับอำเภอและจังหวัดกับข้อเสนอและความต้องการที่กลั่นกรองมาจากเวทีระดับตำบลและหมู่บ้าน ที่ต้องอาศัยการจัดการในพื้นที่กว้างขวางและศักยภาพที่ใหญ่ขึ้น อาทิ การจัดการขยะ การจัดการน้ำ การจัดการภัยพิบัติ การลงทุนทางเศรษฐกิจ หรือ การจัดการป่าชุมชน เป็นต้น ในเวทีระดับอำเภอนี้จึงเป็นโอกาสที่จะประเมินทิศทางและเติมเต็มแผนยุทธศาสตร์ระดับอำเภอที่จัดทำโดยกลไกคณะกรรมการบริหารงานอำเภอ (กบอ.) ว่ารองรับกันได้อย่างสอดคล้องลงตัวกับข้อเสนอ-ความต้องการที่ขึ้นจากล่างสู่บน โดยเฉพาะที่มาจากเวที “ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม”

2. การเชื่อมโยงกับการปฏิรูป

เป็นการเชื่อมโยงกับการปฏิรูประดับประเทศในด้านสังคม-ชุมชน และการบริหารจัดการทรัพยากรที่หลากหลาย เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง อย่างยั่งยืน อย่างเป็นเอกภาพ (one plan)

3. วัตถุประสงค์ของเวที

1) เพื่อบูรณาการแผนระดับจังหวัด ระดับอำเภอ กับข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการระดับตำบลหมู่บ้าน/ชุมชน ภายใต้แผนยุทธศาสตร์ระดับอำเภอให้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

2) สร้างเวทีและกลไกความร่วมมือในแนว “ประชารัฐ” ในระดับอำเภอเพื่อดำเนินโครงการต่างๆ ที่มีขนาดใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางและต้องใช้ศักยภาพทั้งองค์ความรู้ เทคนิคและงบประมาณสูง ที่เกินความสามารถในการจัดการระดับตำบลหรือระดับอำเภอ ซึ่งบางกรณีต้องนำไปดำเนินการระดับจังหวัดและวาระปฏิรูป

3) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดี-ข้อท้าทายต่างๆในการสร้างความเข้มแข็งด้วยกระบวนเปลี่ยนวิธีคิดระดับชุมชน “ระเบิดจากข้างใน” ระหว่างตำบล-หมู่บ้าน/ชุมชน ที่ใช้กระบวนการเวที “ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม” กับตำบลอื่นๆ

4. ประเด็นสนทนาเพื่อการเรียนรู้

1) ทบทวนและปรับแผนยุทธศาสตร์ระดับอำเภอ ให้เกิดการหลอมรวมระหว่างแผนจังหวัดและแผนยุทธศาสตร์อำเภอ ที่มาจากข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการของหมู่บ้าน/ชุมชน ตำบล สู่ระดับอำเภอและจังหวัด และมีข้อเสนอเพื่อส่งไปสู่วาระปฏิรูป

2) ริเริ่มนวัตกรรมที่เกิดจากกลไกความร่วมมือและความรับผิดชอบในระดับอำเภอ เพื่อตอบสนองข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการที่ต้องใช้ศักยภาพทั้งองค์ความรู้ เทคนิคและงบประมาณสูง

3) สังเคราะห์และกลั่นกรอง ข้อเสนอและความต้องการ ที่ได้จากเวทีระดับตำบล “ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม” ที่ควรดำเนินการในระดับอำเภอ

4) ข้อดี-ข้อท้าทายต่าง ๆ ของเวที “ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม”

5. คำถาม

1) มีข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการใดบ้าง จากตำบลต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกันและเกินกำลังระดับตำบล ต้องรวมพลังทำร่วมกันข้ามตำบลและร่วมกับภาคีอื่น ๆ และต้องบรรจุในแผนระดับอำเภอ? (คำถามนี้ สำหรับวิทยากรเพื่อจัดทำข้อมูลสรุปลงใน เครื่องมือ 5.01)

2) ข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการที่คล้ายคลึงกันนี้จะมีตำบลใดรวมพลังทำร่วมกันบ้าง?

3) ข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการที่ตำบลต่าง ๆ จะรวมพลังร่วมกันทำและให้บรรจุในแผนพัฒนาอำเภอนั้น ภาพความสำเร็จที่เราอยากเห็นร่วมกัน คืออะไร มีใครหรือหน่วยงานใด จะช่วยทำให้สำเร็จ และเพื่อให้ภาพที่อยากเห็นเกิดเป็นจริง เราต้องทำอย่างไรบ้าง?

4) ตำบลที่ดำเนินการเวที ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม พบข้อดี ข้อท้าทายอะไรบ้าง และมีข้อเสนอแนะอะไรสำหรับตำบลที่จะดำเนินการจัดเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคมในระยะข้างหน้านี้

6. เครื่องมือที่ใช้ในเวที

เครื่องมือ 5.01 : แบบสรุป ข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการ ๆ ที่คล้ายคลึงกันและเกินกำลังระดับตำบล ต้องรวมพลังทำร่วมกันข้ามตำบลและร่วมกับภาคีอื่น ๆ และ

ต้องบรรจุในแผนระดับอำเภอ (วิทยากรจัดทำล่วงหน้า โดยใช้ข้อมูลจากเวทีตำบล : เครื่องมือ 4.03 และ 4.04)

เครื่องมือ 5.02 : กรอบการทำแผนงาน/โครงการให้สำเร็จ

- เอกสารแผนยุทธศาสตร์ระดับอำเภอและจังหวัด

(วิทยากรควรมีการเตรียมเอกสารเหล่านี้ให้พร้อมก่อนการเข้าแลกเปลี่ยนในเวทีระดับอำเภอ)

7. ผลลัพธ์ของเวที

ข้อเสนอและความต้องการระดับอำเภอและข้อเสนอที่ส่งต่อไปสู่วาระการปฏิรูป

8. ผู้เข้าร่วมเวทีสนทนาระดับอำเภอ :

จำนวนเฉลี่ย 50-60 คน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของนายอำเภอ

1) วิทยากรกระบวนการทั้งทีม ที่ดำเนินกระบวนการในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน
2) คณะทำงาน/อาสาสมัคร จากชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม
3) แกนนำตำบลที่จัดเวที “ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม” 5 คน
4) แกนนำหมู่บ้านและแกนนำตำบลที่ยังไม่ได้ร่วมจัดเวที “ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม” รวมตำบลละประมาณ 5 คน
5) ตัวแทนหน่วยงานราชการต่างๆ ที่รับผิดชอบในการจัดทำแผนระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ตำบลและอำเภอ รวมทั้งตัวแทนจากกองทุนหมู่บ้าน
6) ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น
7) ผู้แทนจากอำเภอและจังหวัด

9. ขั้นตอนกระบวนการ (**3 ชั่วโมง)**

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
1. เปิดเวที แนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์	1.1 ผู้รับผิดชอบระดับอำเภอชี้แจ้งวัตถุประสงค์ และผู้เข้าร่วมเวทีแนะนำตัว วัตถุประสงค์ : เพื่อบูรณาการแผนระดับจังหวัด ระดับอำเภอกับข้อเสนอและความต้องการระดับตำบลหมู่บ้าน/ชุมชนภายใต้แผนยุทธศาสตร์ระดับอำเภอให้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน และแสวงหาความร่วมมือระหว่างตำบลที่ต้องการคล้ายคลึงกันเพื่อดำเนินโครงการต่างๆ ที่ครอบคลุมพื้นที่กว้างกว่าตำบล รวมทั้งเป็นการสรุปบทเรียนการจัดเวทีชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูป เพื่อจะขยายผลไปดำเนินการในตำบลอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้ดำเนินการ

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
2. สังเคราะห์และกลั่นกรองข้อเสนอและความต้องการ ที่ได้จากเวทีระดับตำบล “ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม” ที่ควรดำเนินการในระดับอำเภอ	2.1 ก่อนเข้าเวที : วิทยากรทำการสรุปข้อมูลจากเครื่องมือ 4.03 และ 4.04 จากเวทีระดับตำบลลงในเครื่องมือ 5.01 : สรุปข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการ ๆ ที่คล้ายคลึงกันและเกินกำลังระดับตำบล ต้องรวมพลังทำร่วมกันข้ามตำบลและร่วมกับภาคีอื่น ๆ และต้องบรรจุในแผนระดับอำเภอ - เว้นช่อง สุดท้ายไว้ให้แต่ละตำบลแสดงความจำนงร่วมกันทำ - จัดทำเป็นเอกสารสำหรับแจกให้กลุ่มย่อยในกิจกรรมการสนทนากลุ่มย่อย ข้อ 4.1)

เครื่องมือ 5.01 : แบบสรุปข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการ ๆ ที่คล้ายคลึงกันและต้องรวมพลังทำร่วมกันข้ามตำบลและร่วมกับภาคีอื่นๆและต้องบรรจุในแผนระดับอำเภอ

	ข้อเสนอ/โครงการที่คล้ายคลึงกันและเกินกำลังตำบล	ตำบล						สรุปตำบลที่จะทำร่วมกัน
		1	2	3	4	5	6	
มิติเศรษฐกิจ	1 แปรรูปข้าว		✓		✓	✓		
	2 ปลูกผักอินทรีย์			✓	✓		✓	
	3 ผลิตน้ำดื่ม	✓	✓	✓	✓	✓		
มิติสังคม-วัฒนธรรมและสวัสดิการ	1							
	2							
มิติทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	1							
	2							
มิติบรรเทาสาธารณภัย	1							
	2							
มิติสุขภาวะ	1							
	2							
มิติความปลอดภัยและทรัพย์สิน	1							
	2							
มิติการมีส่วนร่วมทางการเมืองและประชาธิปไตย	1							
	2							

2.2 วิทยากรนำเครื่องมือ 5.01 เสนอในที่ประชุม ให้ทุกตำบลเห็นพร้อม ๆ กันว่ามีข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการ ๆ ที่คล้ายคลึงกันจากตำบลต่าง ๆ ที่ต้องรวมพลังทำร่วมกันข้ามตำบลและร่วมกับภาคีอื่น ๆ

2.3 วิทยากรไล่เรียงไปทีละข้อเสนอ แผนงาน/โครงการ ว่าจะ**มีตำบลใดรวมพลังร่วมกันดำเนินการบ้าง** และบันทึกลงในช่องสุดท้าย

คำถาม :

“ข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการที่คล้ายคลึง

ประเด็นสนทนา/เรียนรู้	ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม
	กันนี้ (ระบุทีละแผนงาน/โครงการ) จะมีตำบลใดรวมพลังทำร่วมกันบ้าง? หมายเหตุ : บางตำบลแม้จะไม่มีข้อเสนอหรือแผนงาน/โครงการนั้น ๆ แต่เมื่อเห็นข้อมูลว่าตำบลอื่ใน น ๆ จะทำร่วมกัน ก็อาจจะรวมพลังทำร่วมกับตำบลอื่น ๆ ในข้อเสนอหรือแผนงาน/โครงการนั้น ๆ ได้เช่นกัน
3 ทบทวนและปรับแผนยุทธศาสตร์ระดับอำเภอ ให้เกิดการหลอมรวม ระหว่างแผนจังหวัดและแผนยุทธศาสตร์อำเภอที่มาจากข้อเสนอและความต้องการของหมู่บ้าน/ชุมชน ตำบล สู่ระดับอำเภอและจังหวัด และมีข้อเสนอเพื่อส่งไปสู่วาระปฏิรูป	3.1 ผู้แทนระดับอำเภอหรือจังหวัด ชี้แจงแผนยุทธศาสตร์ระดับอำเภอและจังหวัด รวมทั้งวาระปฏิรูป (เอกสารข้อมูลแผนยุทธศาสตร์ระดับอำเภอและจังหวัด ของอำเภอและจังหวัดนั้นๆ)
4 ริเริ่มนวัตกรรมที่เกิดจากกลไกความร่วมมือและความรับผิดชอบในระดับอำเภอ เพื่อตอบสนองข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการที่ต้องใช้ศักยภาพทั้งองค์ความรู้ เทคนิคและงบประมาณสูง	4.1 สนทนากลุ่มย่อย ▪ วิทยากร แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมกลุ่มละ 8-10 คน แบบคละทุกตำบล จำนวน 5-6 กลุ่ม(หรือให้เหมาะสมตามจำนวนผู้เข้าร่วมในเวที) ส่วนผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับตำบลและผู้ที่รับผิดชอบในระดับอำเภอให้กระจายกันเข้ากลุ่มต่าง ๆ ตามสมควร คำถาม *“ข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการที่ตำบลต่าง ๆ จะรวมพลังร่วมกันทำและให้บรรจุในแผนพัฒนาอำเภอนั้น ภาพความสำเร็จที่เราอยากเห็นร่วมกัน คืออะไร มีใครหรือหน่วยงานใด จะช่วยทำให้สำเร็จ และเพื่อให้ภาพที่อยากเห็นเกิดเป็นจริง เราต้องทำอย่างไรบ้าง?* ▪ ให้บันทึกลงในเครื่องมือ 5.02 : กรอบการทำแผนงาน/โครงการให้สำเร็จ

<table>
<tr><th>ประเด็นสนทนา/เรียนรู้</th><th>ขั้นตอน กระบวนการ และกิจกรรม</th></tr>
<tr><td></td><td>
<table>
<tr><td colspan="4">เครื่องมือ 5.02 : กรอบการทำแผนงาน/โครงการให้สำเร็จ</td></tr>
<tr><td>ข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการที่รวมพลังกันทำ</td><td>ความสำเร็จที่ต้องการเห็น</td><td>ใครหรือหน่วยงานใด จะช่วยทำให้สำเร็จ</td><td>เราต้องทำอย่างไร</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>
4.2 วิทยากรฯ ดำเนินการให้แต่ละกลุ่มนำเสนอ พร้อมทั้งสอบถามถึงความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ระดับอำเภอและจังหวัด และให้ช่วยกันเติมเต็มเรื่องหรือประเด็นที่ขาดหายไป
4.3 วิทยากรสรุปและกระตุ้นให้เกิดการรวมพลังของผู้เข้าร่วมเวที
● ให้นำผลลัพธ์จากเวทีระดับอำเภอ ไปเผยแพร่ในระดับตำบลและหมู่บ้าน/ชุมชน
● จัดตั้งกลไกติดตามการดำเนินการและตรวจสอบให้ข้อเสนอและความต้องการที่ ระเบิดจากข้างใน ปรากฏเป็นจริง
</td></tr>
<tr><td>5. ข้อดี ข้อท้าทายของการขัดเวทีชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปที่ผ่านมา</td><td>
5.1 สนทนากลุ่มใหญ่
▪ วิทยากรฯ ให้ตัวแทนหมู่บ้าน/ชุมชนจากตำบลที่ดำเนินการเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม แบ่งปันประสบการณ์จากการจัดเวทีให้กับตัวแทนจากตำบลอื่น ๆ
คำถาม
“ตำบลที่ดำเนินการเวที ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม พบข้อดี ข้อท้าทายอะไรบ้าง และมีข้อเสนอแนะอะไรสำหรับตำบลที่จะดำเนินการจัดเวทีชุมชนสนทนาสร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม ในระยะข้างหน้านี้?”
5.2 วิทยากรฯ ดำเนินการให้ตัวแทนตำบลที่ยังไม่ได้ดำเนินการจัดเวทีชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม แสดงความประสงค์ที่จะดำเนินการจัดเวที และตกลงนัดหมายวันเวลาที่จะเริ่มดำเนินการ
</td></tr>
</table>

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยการพัฒนาเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา พัฒนาเครื่องมือและคู่มือสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ทรงพลังในการประชุมแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เข้าร่วมประชุมในระดับชุมชน หมู่บ้าน ตำบลและอำเภอ ให้ผู้เข้าประชุมได้ร่วมกันมีส่วนในการสร้างวาระในการปฏิรูปพื้นที่และสังคมของตน

กระบวนการวิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนากรอบและโครงร่างของเครื่องมือที่เน้นการวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนและแผนที่ทรัพยากรชุมชน ร่างกระบวนการเวที พัฒนาเครื่องมือและจัดทำคู่มือสำหรับวิทยากรกระบวนการในการดำเนินการประชุมในแต่ละเวที ทดลองใช้เครื่องมือและคู่มือรวม 2 ครั้ง ในชุมชนหมู่บ้านในเขตชนบทที่ตำบลหนองบัวตะเกียด อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา และในชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทที่ตำบลในเมือง และตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และมีการนำเสนอเครื่องมือและคู่มือต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) และผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ครั้ง ซึ่งคณะนักวิจัยได้นำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั้งจากวิทยากรกระบวนการผู้ทำหน้าที่ทดลองใช้เครื่องมือและคู่มือ จากสมาชิกที่เข้าร่วมเวที และจากผู้ทรงคุณวุฒิมาแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาทั้งเครื่องมือและคู่มือให้มีความกระชับและมีพลังในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เข้าร่วมเวทีได้มากขึ้น เป็นคู่มือสำหรับวิทยากรกระบวนการชื่อว่า “คู่มือวิทยากรกระบวนการ เวทีชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม”

5.1 สรุปผลการศึกษา

คู่มือวิทยากรกระบวนการ เวทีชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม เป็นผลผลิตของงานวิจัย โดยเครื่องมือที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ออกแบบให้เป็นเวทีการประชุมแบบมีส่วนร่วม ในระดับหมู่บ้าน 3 เวที ประกอบด้วย เวทีที่ 1 พลิกใจ เปลี่ยนความคิด พลิกชีวิตด้วยพลังชุมชน เวทีที่2 พลิกความคิด ยกระดับเศรษฐกิจด้วยบัญชีครัวเรือน เวทีที่ 3 พลิกชีวิต ด้วยข้อมูลจากแผนที่ทรัพยากรชุมชน และระดับตำบลและอำเภออีกระดับละหนึ่งเวที คือ เวทีที่ 4 พลิกใจ พลิกความคิด พลิกชีวิตระดับตำบล และเวทีที่ 5 พลิกใจ พลิกความคิด พลิกชีวิตระดับอำเภอ รวมทั้งหมด 5 เวที เนื้อหาในแต่ละเวทีจะประกอบด้วย ชื่อเวที แนวคิดสำคัญของแต่ละเวที วาระเชื่อมโยงกับการปฏิรูป วัตถุประสงค์ของเวที ประเด็นสนทนาเพื่อการเรียนรู้ ชุดคำถามเพื่อระดมสมอง เครื่องมือที่ใช้ในเวที วัสดุอุปกรณ์ ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดเวที ขั้นตอนกระบวนการ กิจกรรม และผลลัพธ์ของเวที

ในส่วนของเครื่องมือที่ใช้ในแต่ละเวที มีการนำเสนอแนวคิดเบื้องหลังของการจัดเวที การนำเสนอตัวอย่างพื้นที่/ชุมชน ตำบลที่เป็นตัวอย่างของความสำเร็จเพื่อเป็นกรณีศึกษา การออกแบบตารางเพื่อ

กรอกข้อมูล เพื่อใช้เปรียบเทียบ วิเคราะห์ และวางแผน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม มีกระบวนการร่วมกันหาทางเลือกและร่วมตัดสินใจในกิจกรรม แผนงาน/โครงการ เพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของพื้นที่และสังคมของตนเอง ซึ่งแต่ละเวทีมีเครื่องมือดังนี้

เวทีที่ 1 มีเครื่องมืออยู่ 6 เครื่องมือ ประกอบด้วย (1) แผ่นพลิก 4 แผ่น ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิด เป้าหมาย และหลักการเรียนรู้ กติกาในการจัดเวทีในชุมชน (2) แผนภาพวิเคราะห์สิ่งสำคัญที่ทำให้อยู่ดี-มีสุข (3) การวิเคราะห์การอยู่ดี มีสุข (4) การเตรียมเพื่อการอยู่ดี-มีสุข (5) สรุปข้อมูลและผลลัพธ์ในเวทีของวิทยากรฯ และ(6) เอกสารประกอบการอธิบายเวที ซึ่งเป็นข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับวิทยากรและผู้เข้าร่วมเวที

เวทีที่ 2 มีเครื่องมืออยู่ 11 เครื่องมือ ประกอบด้วย (1) ตัวอย่างชุมชนที่ใช้บัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนความคิดและปรับพฤติกรรมในในการดำรงชีวิตจนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน (2) clip ชุมชนไม้เรียง (3) ปัจจัยความสำเร็จของชุมชนไม้เรียง (4) รายจ่าย รายครัวเรือน (5) ทำรายจ่ายรายครัวเรือน เป็นรายจ่ายชุมชน (6) รายรับ รายครัวเรือน (7) ทำรายรับรายครัวเรือน เป็นรายรับของชุมชน (8) เรียงลำดับหมวดรายจ่ายของชุมชน มากสุด - น้อยสุด (9) เรียงลำดับหมวดรายรับของชุมชน มากสุด - น้อยสุด (10) ข้อเสนอและความต้องการในการเพิ่มรายรับ ลดรายจ่าย และ (11) ตารางบันทึกวิทยากรฯ สรุปผลลัพธ์ของเวที

เวทีที่ 3 มีเครื่องมืออยู่ 6 เครื่องมือ ประกอบด้วย (1) นิยามความหมาย ทรัพยากรชุมชน (2) ตัวอย่างแผนที่ทรัพยากร (3) ตัวอย่างชุมชนที่ใช้แผนที่ทรัพยากรชุมชนในการพัฒนา (4) ตัวอย่างโครงร่างแผนที่ กำหนดทิศ ถนนเส้นหลักในชุมชน (5) ข้อเสนอและความต้องการของชุมชนในการอนุรักษ์/ฟื้นฟู/พัฒนา/ต่อยอด/สร้างมูลค่าเพิ่ม ทรัพยากรชุมชน (6) บันทึกสรุปผลเวทีของวิทยากร

เวทีที่ 4 เวทีระดับตำบล มีเครื่องมืออยู่ 4 เครื่องมือ ประกอบด้วย (1) ตารางสรุปจำนวนหมู่บ้าน และจำนวนคนเข้าร่วมเวทีในระดับหมู่บ้าน 3 เวที (2) ลักษณะข้อเสนอและความต้องการ(แผนงาน/โครงการ)จากเวทีระดับหมู่บ้าน ทั้ง 3 เวที (3) สังเคราะห์ข้อเสนอ/ความต้องการ(แผนงาน/โครงการ) ทำร่วมกันเป็นกลุ่มหมู่บ้าน/ชุมชน (4) สังเคราะห์ข้อเสนอ/ความต้องการ(แผนงาน/โครงการ)ทำร่วมกับองค์กรหรือหน่วยงานอื่นๆ

เวทีที่ 5 เวทีระดับอำเภอ มีเครื่องมืออยู่ 2 เครื่องมือ ประกอบด้วย (1) สรุปข้อเสนอแนะและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการฯ ที่คล้ายคลึงกันและต้องรวมพลังทำร่วมกันข้ามตำบลและร่วมกับภาคีอื่นๆ และต้องบรรจุในแผนระดับอำเภอ (2) กรอบการทำแผนงาน/โครงการให้สำเร็จ

5.2 อภิปรายผล

ผลผลิตของงานวิจัยการพัฒนาเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ คือคู่มือวิทยากรกระบวนการ "ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม" มีความแตกต่างจาก

เอกสารที่เป็นคู่มือหรือเอกสารการจัดทำแผนพัฒนาในระดับต่างๆที่มีมาแต่เดิมคือ ผลผลิตจากงานวิจัยนี้จะเน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมเป็นสำคัญ เน้นกระบวนการคิดการวิเคราะห์ระหว่างทางมากกว่าเป้าหมายปลายทาง และเป็นกระบวนการคิดวิเคราะห์ที่มีข้อมูลจริงที่มาจากตัวผู้เข้าร่วมเป็นฐานเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เน้นข้อมูลบัญชีครัวเรือนและบัญชีทรัพยากรเป็นหลัก โดยยึดตามหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่ได้พระราชทานแนวคิด "การ"ระเบิดจากข้างใน" คือการสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่จะเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพที่จะรับการพัฒนาเสียก่อนแล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก.การรู้จักตนเอง พัฒนาตนเอง เป็นจุดเริ่มต้นของการพึ่งตนเองอย่างค่อยเป็นค่อยไปด้วยพลัง และการสั่งสมความรู้ความสามารถร่วมกันของคนในชุมชน กระบวนการนี้จะช่วยให้คนในชุมชนมีความมั่นใจในศักยภาพของตนเอง เกิดความรู้สึกและสำนึกความเป็นเจ้าของชุมชนของตนเองตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตนซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยจากฐานราก

5.3 ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะต่อการใช้คู่มือวิทยากรกระบวนการ "ชุมชนสนทนา สร้างวาระปฏิรูปพื้นที่และสังคม" นอกเหนือจากการใช้เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการทำแผนพัฒนาในระดับชุมชน หมู่บ้าน ตำบลและอำเภอ ซึ่งท้องที่ (ราชการส่วนภูมิภาค) และท้องถิ่น (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) จัดทำหรือทบทวนเป็นประจำอยู่ทุกปีแล้ว คู่มือฯนี้ยังอาจนำไปประยุกต์ใช้ได้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในประเด็นหรือโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

การสร้างเวทีต่อเนื่องให้เกิดเป็นวิถีของชุมชนหมู่บ้าน ให้มีเวทีพบปะพูดคุยกันเป็นประจำทุกเดือนหรือสองเดือน เป็นการเปิดพื้นที่สำหรับให้สมาชิกของชุมชนได้มาคุยและปรึกษาหารือในประเด็นสาธารณะ เป็นการพัฒนาสังคมประชาธิปไตยจากฐานราก ที่ท้องถิ่นหรือท้องที่ควรสนับสนุนให้เกิดเป็นจริงได้ในทุกชุมชนหมู่บ้าน และควรมีการกำหนดประเด็นล่วงหน้าเพื่อให้ทุกคนได้มีการหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนั้นๆ มาเป็นฐานในการพูดคุย ซึ่งกระบวนการพูดคุยนั้น วิทยากรกระบวนการหรือผู้อำนวยการประชุมสามารถประยุกต์ใช้กระบวนการ คำถาม เครื่องมือต่าง ๆ ที่อยู่ในคู่มือฯ นี้ไปใช้ในการพูดคุยในประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นความสนใจร่วมของสมาชิกในที่ประชุมได้

2) ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยเพื่อพัฒนาเครื่องมือเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของพื้นที่และสังคม เครื่องมือฯ นี้พัฒนามาจากการใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือนและแผนที่ทรัพยากรเป็นหลัก ซึ่งข้อมูลทั้งสองชุดนี้สามารถสร้างกระบวนเรียนรู้ต่อยอดการพัฒนาชุมชนฐานรากไปถึงการเป็นผู้ประกอบการและเป็นวิสาหกิจชุมชนได้ จึงควรมีการวิจัยการออกแบบเวทีต่อเนื่อง เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในประเด็นอื่นๆที่สอดคล้องกับนโยบายทั้งระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับประเทศต่อไป

บรรณานุกรม

ชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์. (2545). **การประชุมอย่างสร้างสรรค์ ศิลปะแห่งการสร้างพลังเพื่อการเปลี่ยนแปลง.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์.

ทักษะการตั้งคำถาม. (2553). สืบค้นเมื่อ 29 มิถุนายน 2560, จาก http://www.esanpt1.go.th/.

นุชจรี วงษ์สันต์. (2559). **รักษาการผู้เชียวชาญด้านการวางแผนยุทธศาสตร์จังหวัด 28 เมษายน 2559, ทิศทางการพัฒนาประเทศตามแนวนโยบายรัฐบาลและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.** สืบค้นเมื่อ 29 มิถุนายน 2560, จาก http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER4/DRAWER020/GENERAL/DATA0000/00000072.PDF.

ผู้จัดการออนไลน์ ข่าวการเมือง. **นายกรัฐมนตรีเปิดประชุม G77.** สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2560. จาก http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=9590000021447.

มูลนิธิสถาบันพัฒนาทรัพยากรชุมชน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. (2551). **สมุดบันทึก ข้อมูลและรายจ่ายครัวเรือน คู่มือเกษตรกร โครงการฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรายย่อยและยากจน.** กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.

ลดาวัลย์ คำภา. (2559) **ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนฯ 12 ของประเทศ.**

วรพล หนูนุ่น. ใน พนัส พฤกษ์สุนันท์ และคณะ.(2560). **ประชุมวิชาการกรมอนามัย ครั้งที่ 2/2547 เรื่องการสร้างพลังชุมชน.** สืบค้นเมื่อ 19 พฤษภาคม 2560, จาก https://www.gotoknow.org/posts/8288.

วราลักษณ์ ไชทัพ. (2544). **การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม.** เชียงใหม่: เชียงใหม่ บี เอส การพิมพ์.

วิชัย ชูจิต. (2560). **สำนักงานสาธารณสุขอำเภอตะกั่วทุ่ง หมายเลขบันทึก 22229.** เขียนเมื่อ 2 เมษายน2549 แก้ไข 24 มิถุนายน 2555. สืบค้นเมื่อ 29 มิถุนายน 2560, จาก http://www.gotoknow.

วิชิต นันทสุวรรณ. (2545). แนวทางและแนวทำ กระบวนการประชาพิจัย. กรุงเทพฯ : แผนแม่บทชุมชนประชาพิจัยและพัฒนา. ภูมิปัญญาไท มูลนิธิหมู่บ้าน.

_____. (2545). **ประชาพิจัยและพัฒนาชุมชนเขาคราม, แผนแม่บทชุมชน ประชาพิจัยและพัฒนา.** ภูมิปัญญาไทมูลนิธิหมู่บ้าน.

_____. (2550). **การเรียนรู้เพื่อพัฒนาแผนแม่บทชุมชน' กระบวนการตัดสินใจที่มีอิสระเพื่อกำหนด อนาคตของชุมชน. วิสาหกิจชุมชน กลไกเศรษฐกิจฐานราก (ฉบับปรังปรุง).** สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

_____. (2552). กระบวนการจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรชีวภาพของชุมชน. มูลนิธิสถาบัน พัฒนาทรัพยากรชุมชน. (อัดสำเนา).

_____. (2560). กระบวนการจัดการความเป็นไปได้ในการพัฒนา SMAEs การเรียนรู้เพื่อการพัฒนา โครงการและผู้ประกอบการ SMAEs ใหม่ (Emerging SMAEs) ธ.ก.ส. (อัดสำเนา)

สิริลักษณ์ ยิ้มประสาทพร. (2548). กระบวนทัศน์ใหม่กับการเรียนรู้ของชุมชน . กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).

สีลาภรณ์ บัวสาย.(บรรณาธิการ) (2554). พลังความร่วมมือ : บทเรียนจากการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สภาปฏิรูปแห่งชาติ. (2558). วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์การปฏิรูปประเทศไทยและการปรับเปลี่ยนกลไกภาครัฐ. กรุงเทพฯ : สภาผู้แทนราษฎร.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (สกว.). วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. นครศรีธรรมราช : สถาบันวิจัยและพัฒนาวลัยลักษณ์. ม.ป.ท. (โบชัวร์).

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1. (2560). ทักษะการตั้งคำถาม. สืบค้นเมื่อ 29 มิถุนายน 2560, จาก http://www.esanpt1.go.th/.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 2. การจัดการความรู้. สืบค้นเมื่อ 29 มิถุนายน 2560, จาก http://trang2.go.th/index.php

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). ร่างยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี พ.ศ. 2560-2579. สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2560, จาก http://www.nesdb.go.th.

อดัม์ แมรี่ลี จี แปลโดย กานต์ ธงไชย. (2555). พลิกคำถามเปลี่ยนชีวิต . พิมพ์ครั้งที่ 7.กรุงเทพฯ : มูลนิธิเด็ก.

อานนท์ ศักดิ์วรวิชญ์. ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560, จาก http://www.manager.co.th /daily/ViewNews.aspx?NewsID=9600000087787 .

ภาคผนวก

เครื่องมือ เวทีที่ 1 : พลิกใจเปลี่ยนความคิด พลิกชีวิตด้วยพลังชุมชน

เครื่องมือ 1.01 : แผ่นพลิก 4 แผ่น

* "ระเบิดจากข้างใน"

"ระเบิดจากข้างใน" เป็นหลักคิดในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 หมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว

โครงการนี้เดินตามหลักคิดของศาสตร์พระราชา โดยเริ่มคิดและกำหนดแนวทางจากหมู่บ้านก่อน แล้วค่อยเคลื่อนออกไปหลอมรวมกับแผนพัฒนาอื่นๆ เช่น แผนของพัฒนาชุมชน แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาอำเภอ และแผนพัฒนาจังหวัด ที่เรียกว่า One Plan

* เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือการไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

รัฐบาล ตั้งคณะกรรมการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (กพย.) ขึ้นมาเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ครอบคลุมถึงคนทุกกลุ่ม โดยยึดถือหลักสำคัญว่า "No one left behind" หรือ "ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง" ประชาชนทุกกลุ่ม เช่น เด็ก เยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้านคนวัยทำงาน ผู้สูงวัย ผู้พิการ และผู้นำชุมชน มีความสำคัญเท่าเทียมกัน แต่อาจมีความต้องการแตกต่างกัน มีโอกาสที่จะอยู่ดี-มีสุขได้ไม่เท่ากัน ดังนั้นในการพัฒนาที่ดีต้องมีความเป็นธรรมโดยต้องตอบสนองให้ตรงจุดความต้องการของแต่ละกลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน

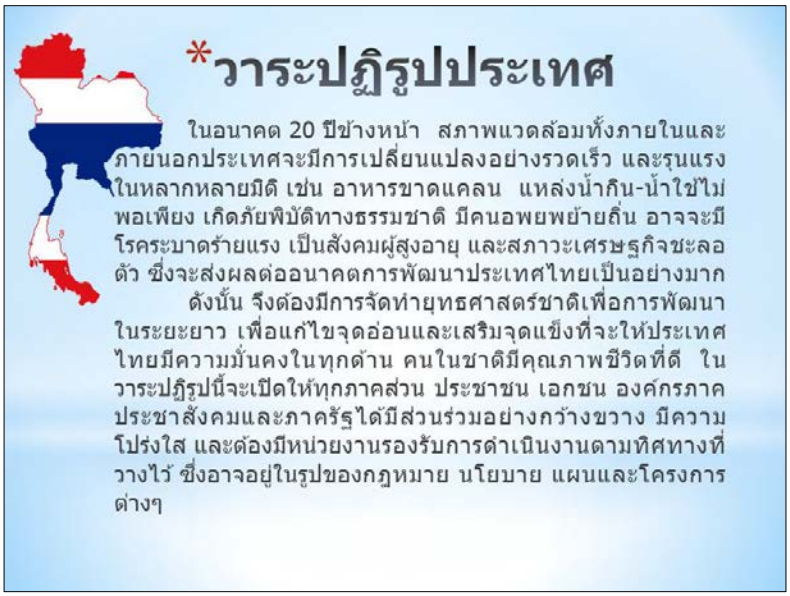

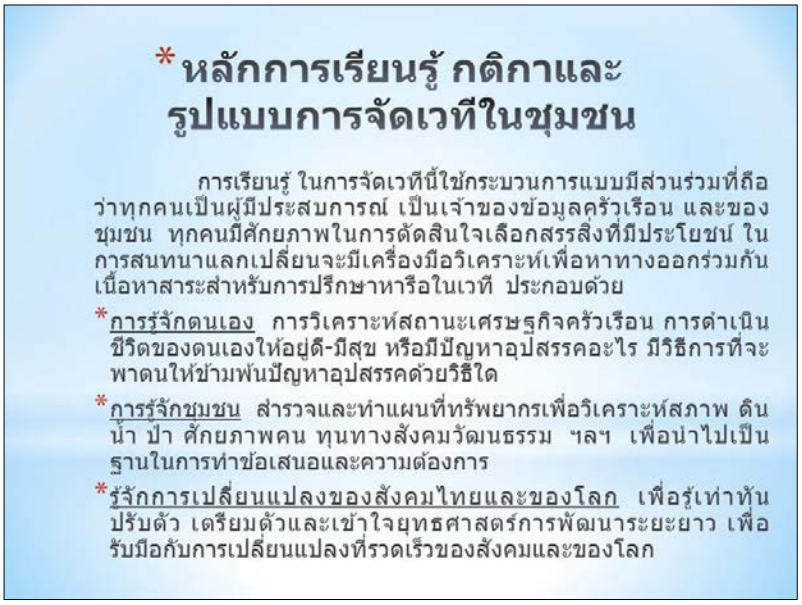

ลิงค์ : เครื่องมือ 1.01 แผนพลิก .pptx

เครื่องมือ 1.02 : สิ่งสำคัญ ที่ทำให้อยู่ดี-มีสุข

เครื่องมือ 1.03 : วิเคราะห์การอยู่ดี-มีสุข

สิ่งสำคัญที่หาเองได้-ทำเองได้ในระดับครัวเรือนและในชุมชน		สิ่งสำคัญที่หายาก-ทำยาก ต้องร่วมมือกับผู้อื่นหรือหน่วยงานอื่นๆ	
อะไรบ้าง	ทำด้วยวิธีใด	อะไรบ้าง	ร่วมมือกับใคร/หน่วยงานใด

เครื่องมือ 1.04 : การเตรียมเพื่อการให้อยู่ดี-มีสุข

ถ้าต้องการอยู่อย่างไม่ลำบากในยามแก่เฒ่า เราต้องเตรียมพร้อมเรื่องใดบ้าง			
เรื่องใดบ้าง	เรื่องทำเองได้ ทำอย่างไร	เรื่องที่จะต้องทำร่วมกับคนอื่น/ หน่วยงานอื่นทั้งในและนอกชุมชน มีเรื่องใดบ้าง และทำอย่างไร	เสนอต่อแผนพัฒนาและการปฏิรูป ประเทศ เสนอว่าอย่างไร

เครื่องมือ 1.05 : สรุปข้อมูลและผลลัพธ์ในเวที ของวิทยากรฯ

วันที่ ..... เวลาเริ่ม .....เวลาเลิก.....
สถานที่จัด .....
จำนวนผู้เข้าร่วมเวที รวม .....คน (หญิง .....คน ชาย .....คน)

ประเด็น	คืออะไร	ทำอย่างไร	ข้อเสนอที่เข้าสู่แผนพัฒนาต่างๆ หรือสู่ระดับยุทธศาสตร์ชาติ
สิ่งสำคัญที่ทำให้คนอยู่ดี-มีสุข ที่หาเอง-ทำเองได้ในครัวเรือนและชุมชน			
สิ่งสำคัญที่ทำให้อยู่ดี-มีสุขที่หายาก-ทำยาก ต้องร่วมมือกับผู้อื่น/หน่วยงานอื่น			
เรื่องสำคัญเพื่อการเตรียมพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม-โลก (เช่น สังคมผู้สูงอายุ)			
การแสดงออกถึงพลังของชุมชนที่จะผลักดันข้อเสนอให้เป็นจริง			
อาสาสมัครที่ร่วมเป็นกลไกในขับเคลื่อนโครงการ	จำนวนคน ชาย หญิง	บทบาท-หน้าที่	การรับรองจากผู้เข้าร่วมเวที

ลงชื่อวิทยากรกระบวนการ ผู้สรุปผล .....

เครื่องมือ 1.06 : เอกสารประกอบการอธิบายเวที

ศาสตร์พระราชา ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ 9

แนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า 'การระเบิดจากข้างใน' คือ พัฒนาชุมชนให้อยู่รอด พอมีพอกิน เข้มแข็ง และมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงเสียก่อน รัฐบาลไทยได้ขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างความเข้มแข็งเริ่มจากในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน อย่างเป็นรูปธรรมกว่า 25,000 หมู่บ้าน สร้างวิสาหกิจชุมชน ธุรกิจชุมชน สหกรณ์ สร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น จัดสรรกองทุนหมู่บ้าน เมื่อระบบเศรษฐกิจและสังคมในระดับพื้นฐานของประเทศมีความเข้มแข็งแล้วก็จะขยายผลในวงกว้างออกไปสู่ระดับจังหวัด ภูมิภาค ทั้งประเทศ จนถึงขยายสู่ประเทศเพื่อนบ้าน ระบบเศรษฐกิจของภูมิภาคและของโลกต่อไป

(บางส่วนจากสุนทรพจน์โดยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา กล่าวไว้ในพิธีเปิดการประชุม G-77 Bangkok Roundtable on Sufficiency Economy : an Approach to Implementing the Sustainable Development Goals เมื่อวันที่ 29 ก.พ.2559)

ศาสตร์พระราชา จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

1. จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะหลักการนำทาง ประกอบด้วยสามห่วง สองฐาน คือความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตน มีฐานความรู้ และ ฐานคุณธรรม

2. วิธีการของศาสตร์พระราชาคือ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา โดยต้องเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา คน วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

   <u>เข้าใจ</u> หมายถึง การใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว การใช้และแสวงหาข้อมูลเชิงประจักษ์ การวิเคราะห์และการวิจัย การทดลองใช้จนได้ผลจริงก่อน

   <u>เข้าถึง</u> หมายถึงการ "ระเบิดจากข้างใน" เข้าใจกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา และสร้างปัญญาสังคม

พัฒนา หมายถึง การพัฒนาที่ประชาชนเริ่มต้นด้วยตนเอง พึ่งพาตนเองได้ และมีต้นแบบในการเผยแพร่ความรู้ให้ประชาชนได้เรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้

3. การประยุกต์แห่งศาสตร์พระราชา ต้องทำให้ด้วยความรัก ความปรารถนาและด้วยใจ ต้องประยุกต์ใช้อย่างยั่งยืน ไม่ยึดติดตำรา ปรับตามบุคคล สภาพพื้นที่และสถานการณ์ ตัวอย่างของการประยุกต์แห่งศาสตร์พระราชาได้แก่ โครงการพระราชดำริกว่า 4000 โครงการ เกษตรทฤษฎีใหม่ แกล้งดิน แก้มลิง ฝนหลวง กังหันน้ำชัยพัฒนา หญ้าแฝก เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ สถานีวิทยุ อส ถนนวงแหวน ถนนรัชดาภิเษก ทางด่วนลอยฟ้าถนนบรมราชชนนี สะพานพระราม 8 ฟอนท์ไทยจิตรลดา และเสาอากาศสุธี เป็นต้น
4. ผลลัพธ์ ของศาสตร์พระราชา คือแผ่นดินโดยธรรมและประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยามตามพระปฐมบรมราชโองการ พออยู่พอกิน และ รู้รักสามัคคี อันเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

(บางส่วน อาจารย์ ดร. อานนท์ ศักดิ์วรวิชญ์ คณะสถิติประยุกต์ สถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๕๖๐

✓ รัฐธรรมนูญ ๒๕๖๐ มาตรา ๔ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง ปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน

✓ รัฐธรรมนูญ ๒๕๖๐ มาตรา ๒๗

วรรค ๑ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครอง ตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

วรรค ๒ ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

วรรค ๓ การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้

✓ รัฐธรรมนูญ ๒๕๖๐ มาตรา ๖๕ รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่างๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว การจัดทำ การกำหนดเป้าหมาย ระยะเวลาที่จะบรรลุเป้าหมาย และสาระที่พึงมีในยุทธศาสตร์ชาติ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ทั้งนี้ กฎหมายดังกล่าวต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนทุกภาคส่วนอย่างทั่วถึงด้วย

✓ รัฐธรรมนูญ ๒๕๖๐ มาตรา ๗๑ วรรค ๔ ในการจัดสรรงบประมาณ รัฐพึงคำนึงถึงความจำเป็นเฉพาะและความต้องการที่แตกต่างกันของเพศ วัย และสภาพของบุคคล ทั้งนี้ เพื่อความเป็นธรรม

✓ มาตรา ๒๗๕ ให้คณะรัฐมนตรีจัดให้มีกฎหมายตามมาตรา ๖๕ วรรคสอง ให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้ และดำเนินการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่กฎหมายดังกล่าวใช้บังคับ

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และวาระปฏิรูปประเทศ

เนื่องจากประเทศไทยกำลังเผชิญกับกระแสหลักโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วซึ่งทำประเทศไทยย่อมต้องได้รับผลกระทบอย่างมาก ได้แก่

1. วิกฤตในสังคมที่รัฐและกลุ่มทุนไม่สามารถแก้ไขได้ซึ่งรวมถึงวิกฤตระดับโลก (Global Crisis) เช่น วิกฤตสิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน เอดส์ เป็นต้น
2. การก่อกำเนิดของชนชั้นกลางโดยเฉพาะอย่างยิ่ง พ่อค้า นักธุรกิจ นักวิชาการ ที่มีการศึกษาและมีฐานะทางเศรษฐกิจ
3. พัฒนาการของกระบวนการประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงออกทางความคิดได้โดยอิสระ
4. ปัญหาเรื่องประสิทธิภาพและความโปร่งใสของระบบการจัดการของภาครัฐ ทำให้รัฐไม่สามารถเป็นผู้แก้ปัญหาในสังคมได้แต่เพียงลำพัง สังคมจึงต้องการหาทางเลือกอื่นๆ
5. ระบบการติดต่อสื่อสารซึ่งช่วยให้การรวมตัวเป็นไปได้สะดวกขึ้น โดยที่บางครั้งไม่จำเป็นต้องมาพบกัน
6. การเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อสาธารณะประโยชน์และองค์กรชุมชนท้องถิ่นจำนวนมาก และมีความเข้มแข็งมากขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุดจึงมีการก่อตัวเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movement) เช่น เครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภค กลุ่มรักบ้านเกิดที่ก่อตัวเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมของชุมชน การรวมตัวของกลุ่มเปราะบางที่ลุกขึ้นมาปกป้องคุ้มครองสิทธิ-ประโยชน์ของตน เช่น คุ้มครองเด็ก กลุ่มพัฒนาสตรี สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน สิทธิชุมชน ฯลฯ

ภารกิจของรัฐบาลคือการบรรลุยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และวาระปฏิรูปประเทศ

คือ การดำเนินการให้บรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” นำไปสู่การพัฒนาให้คนไทยมีความสุข และตอบสนองตอบต่อการบรรลุซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างรายได้ระดับสูงเป็นประเทศพัฒนาแล้ว และสร้างความสุขของคนไทย สังคมมีความมั่นคง เสมอภาคและเป็นธรรม ประเทศสามารถแข่งขันได้ในระบบเศรษฐกิจซึ่งเน้น

การขับเคลื่อนวาระปฏิรูปประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ การปฏิรูประบบเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ การจัดการชุมชนซึ่งเน้นเรื่องของสิทธิชุมชนและความเป็นเจ้าของ การจัดการทุน

และทรัพยากรชุมชนทั้งทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และทุนทางปัญญา/ความรู้ สวัสดิการสังคม และสัมมาชีพชุมชน สอดคล้องกับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2565

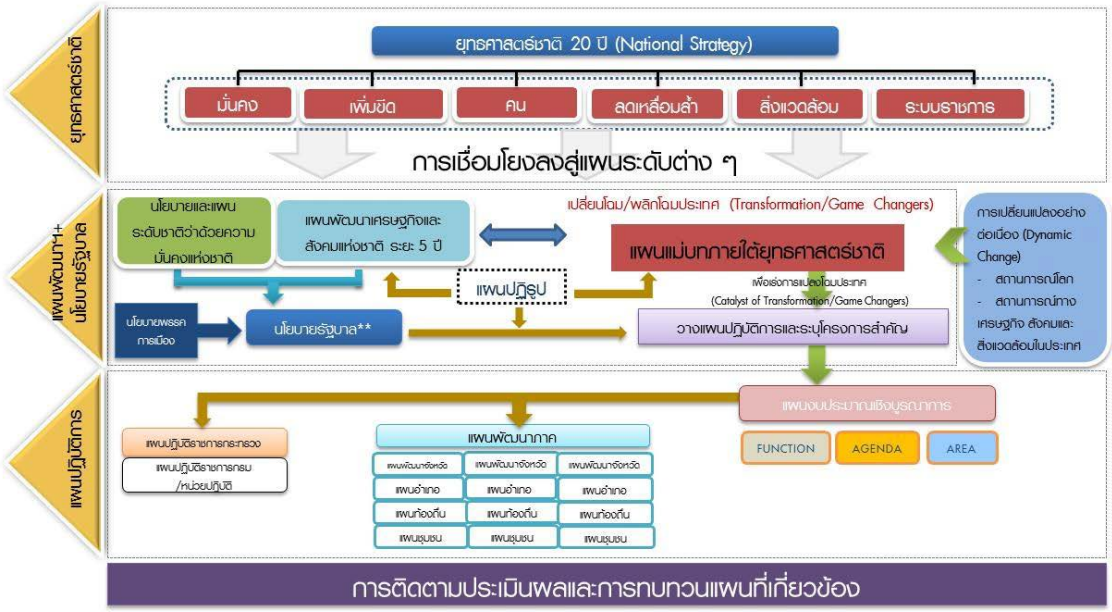

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2565

มีกรอบแนวทางการพัฒนาที่สำคัญโดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีประเด็นปฏิรูปประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ประกอบด้วย หกยุทธศาสตร์ คือ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความเป็นธรรมลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 5 ความมั่นคง

ยุทธศาสตร์ที่ 6 การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการในภาครัฐและธรรมาภิบาลในสังคมไทย

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ มั่นคง มั่งคั่ง ยังยืน ของประเทศและประชาชน ซึ่งมีตัวชี้วัดความสำเร็จ เช่น

- รายได้เฉลี่ยคนละ 40,000 บาทต่อเดือน
- กลุ่มรายได้ต่ำ 10% มีรายได้ 15,000 บาทต่อเดือน
- มีคอรัปชั่นน้อย อยู่ในระดับ 20% ของประเทศในโลก
- มีพัฒนาเศรษฐกิจมหภาค ผลิตภัณฑ์มวลรวมหรือ GDP โตอย่างมั่นคงที่ 5% ขึ้นไป

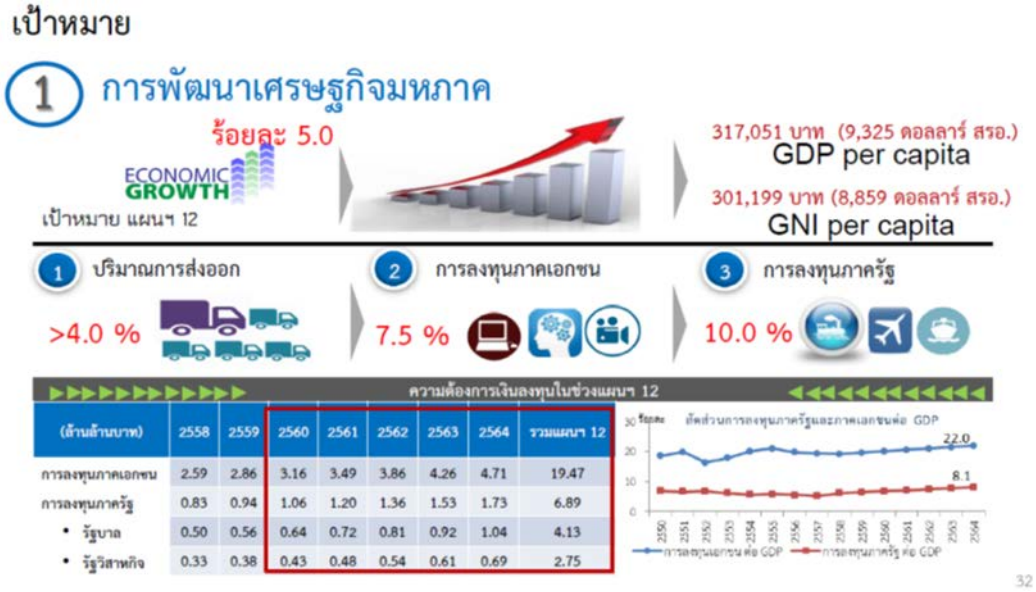

วิสัยทัศน์ประเทศไทย 4.0

เป้าหมายของการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ เพื่อตอบสนอง วิสัยทัศน์ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” การพัฒนาเศรษฐกิจประเทศ 4.0 คือทิศทางหนึ่งในนั้น

- ✓ ประเทศไทย 1.0 ยุคของเกษตรกรรมคนไทยปลูกข้าว เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู ปลูกพืชสวนพืชไร่ แล้วนำผลผลิตส่งไปขายสร้างรายได้ในการดำรงชีวิต
- ✓ ประเทศไทย 2.0 ยุคของอุตสาหกรรมเบา ในยุคนี้ ใช้แรงงานที่มีราคาถูก แต่เริ่มจะมีเครื่องไม้เครื่องมือเข้ามาช่วยผลิต เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า เครื่องดื่ม เครื่องเขียน เครื่องประดับ อาหาร เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งในยุคนี้ประเทศเริ่มมีศักยภาพมากขึ้น
- ✓ ประเทศไทย 3.0 ยุคที่เราอยู่ในขณะนี้ เป็นยุคอุตสาหกรรมหนัก ผลิตและขายส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ ก๊าซธรรมชาติ และปูนซีเมนต์ เป็นต้น โดยพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ เพื่อเน้นการส่งออกเป็นหลัก ในช่วงแรกประเทศไทย 3.0 มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่ปัจจุบันกลับเติบโตได้เพียงแค่ร้อยละ 3-4 ต่อปีเท่านั้น ทำให้ประเทศไทยต้องตกอยู่ในภาวะรายได้ปานกลางเป็น

เวลากว่า 20 ปี ในขณะที่ทั่วโลกมีการแข่งขันที่สูงขึ้น ดังนั้น ประเทศไทยจึงต้องเปลี่ยนสู่ยุคประเทศไทย 4.0 เพื่อให้ประเทศไทยกลายเป็นกลุ่มประเทศที่มีรายได้สูงขึ้น

✓ ประเทศไทย 4.0 เป็นการพัฒนาเครื่องยนต์เพื่อขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจชุดใหม่ (New Engines of Growth) ด้วยการแปลงความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศที่มีอยู่ 2 ด้าน คือ “ความหลากหลายเชิงชีวภาพ” และ “ความหลากหลายเชิงวัฒนธรรม” ให้เป็น “ความได้เปรียบในเชิงแข่งขัน” โดยการเติมเต็มด้วยวิทยาการ ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา แล้วต่อยอดความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบใน 5 กลุ่มเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเป้าหมาย ประกอบด้วย

1. กลุ่มอาหาร เกษตร และเทคโนโลยีชีวภาพ (Food, Agriculture & Bio-Tech)
2. กลุ่มสาธารณสุข สุขภาพ และเทคโนโลยีทางการแพทย์ (Health, Wellness & Bio-Med)
3. กลุ่มเครื่องมืออุปกรณ์อัจฉริยะ หุ่นยนต์ และระบบเครื่องกลที่ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ควบคุม (Smart Devices, Robotics & Mechatronics)
4. กลุ่มดิจิทัล เทคโนโลยีอินเตอร์ที่เชื่อมต่อและบังคับอุปกรณ์ต่างๆ ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสมองกลฝังตัว (Digital, Artificial Intelligence & Embedded Technology)
5. กลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และบริการที่มีมูลค่าสูง (Creative,Culture & High Value Services)

ซึ่งทั้ง5 กลุ่มเทคโนโลยีเป้าหมายจะสร้างเศรษฐกิจใหม่ได้มากมาย เช่น

ที่มา : คณะอนุกรรมาธิการขับเคลื่อนการปฏิรูปเศรษฐกิจกระแสใหม่ สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ, ๒๕๕๙

ลิงค์ที่เกี่ยวข้อง

ประเทศไทย 4.0 คืออะไร https://www.youtube.com/watch?v=OEfY3rOZpNo

https://www.youtube.com/watch?v=PmXLFfq5SVI

การพัฒนาอย่างยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals หรือ SDGs) ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม และในทุกระดับ ซึ่งเป็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นพันธกิจร่วมของประเทศ 193 ประเทศสมาชิกสหประชาชาติที่ร่วมลงนามในการ

ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติในวันที่ 25 กันยาน พ.ศ. 2558 (2) ประเด็นเรื่องเป้าหมาย (Goals) และเป้าประสงค์ (Targets) มีทั้งหมด 17 เป้าหมาย โดยหลักแล้วสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การปฏิรูปประเทศเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะคำศัพท์ที่เราได้ยินบ่อยๆ เช่น

Sustainable Development การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ "การพัฒนาที่สนองตอบต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง" แนวคิดนี้จึงมุ่งที่การบูรณาการและสร้างดุลยภาพ องค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันทำให้กิจกรรมมนุษย์สอดคล้องกับเกณฑ์ของธรรมชาติ

Inclusive Development คือ <u>การพัฒนาที่ไม่ทิ้งใครไว้เบื้องหลัง</u> การพัฒนาที่คนยากจน คนเปราะบาง คนชายขอบจะต้องมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการพัฒนา

Integrated Development <u>คือ การพัฒนาที่บูรณาการ</u> หมายถึงว่า การบรรลุเป้าหมาย SDGs จะทำเพียง 1 เป้าหมายหรือ 1 เป้าประสงค์โดด ๆ ไม่ได้ เป้าหมาย SDGs มีความเชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่นในระดับเป้าประสงค์ (Targets) การบรรลุ SDGs จะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กันอย่างเป็นระบบ

Locally-focused Development คือ <u>การพัฒนาที่จะต้องเริ่มจากระดับท้องถิ่น</u> หรือ bottom-up ด้วยเหตุผลที่ว่า บริบทของท้องถิ่น ทั้งชนบทและในเมืองนั้น เป็นบริบทที่ใกล้กับตัวผู้คนที่สุด และองค์กรที่บริหารจัดการเมืองหรือท้องถิ่นในชนบทเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำเนินการที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้คนในพื้นที่ ดังนั้น การบรรลุ SDGs จึงต้องถูกนำไปพิจารณาในระดับท้องถิ่นให้ได้และดำเนินการในระดับท้องถิ่นให้ได้

Technology-driven Development <u>คือ การพัฒนาที่ต้องอาศัยเทคโนโลยี</u> สำหรับประเทศไทยมีนโยบายการพัฒนาประเทศ 4.0 เป็นต้น

SDGs มีทั้งหมด 17 เป้าหมายดังนี้

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (ต่อ)

1 NO POVERTY — ยุติความยากจน ทุกรูปแบบในทุกที่

4 QUALITY EDUCATION — สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

7 AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY — สร้างหลักประกันให้ทุกคนเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ในราคาที่ย่อมเยา เชื่อถือได้และยั่งยืน

2 ZERO HUNGER — ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการ และส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน

5 GENDER EQUALITY — บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศและเสริมสร้างความเข้มแข็งของผู้หญิงและเด็กหญิงทุกคน

8 DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH — ส่งเสริมการเติบโตทาง ศก. ที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่และมีผลิตภาพ และการมีงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน

3 GOOD HEALTH AND WELL-BEING — สร้างหลักประกันว่าคนมีชีวิตที่มีสุขภาพดี และส่งเสริมสวัสดิภาพสำหรับทุกคนในทุกวัย

6 CLEAN WATER AND SANITATION — สร้างหลักประกันให้มีน้ำใช้และมีการบริหารจัดการน้ำและการสุขาภิบาลอย่างยั่งยืนสำหรับทุกคน

9 INDUSTRY, INNOVATION AND INFRASTRUCTURE — สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่มีความทนทาน ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ครอบคลุมและยั่งยืน และส่งเสริมนวัตกรรม

Sustainable Development Goals - SDGs

46

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (ต่อ)

10 REDUCED INEQUALITIES — ลดความไม่เสมอภาค ภายในและระหว่างประเทศ

13 CLIMATE ACTION — ดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ

16 PEACE, JUSTICE AND STRONG INSTITUTIONS — ส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม และสร้างสถาบันที่มีประสิทธิผล รับผิดรับชอบและครอบคลุมในทุกระดับ

11 SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES — ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความครอบคลุม ปลอดภัย มีภูมิต้านทาน และยั่งยืน

14 LIFE BELOW WATER — อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเลและทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

17 PARTNERSHIPS FOR THE GOALS — เสริมความเข้มแข็งให้แก่กลไกการดำเนินงานและฟื้นฟูหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน

12 RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION — สร้างหลักประกันให้มีรูปแบบการบริโภคและผลิตที่ยั่งยืน

15 LIFE ON LAND — ปกป้อง ฟื้นฟู และส่งเสริมการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน การบริหารจัดการป่าไม้ที่ยั่งยืน การต่อต้านการกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดยั้งการเสื่อมโทรมของที่ดินและฟื้นฟูสภาพดิน และหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

Sustainable Development Goals - SDGs

47

วิสัยทัศน์ของอาเซียน (ASEAN)

สมาคมอาเซียนมีวิสัยทัศน์เรื่องการเชื่อมโยงกันที่มากขึ้นในด้านกายภาพ องค์กร และประชาชนกับประชาชน ระหว่างประเทศสมาชิก 10 ชาติ แผนงานหลักเรื่องการเชื่อมโยงอาเซียน 2025 (ASEAN Connectivity 2015) เสนอให้มีการเชื่อมโยงประเทศสมาชิกด้วยโครงสร้างพื้นฐานใหม่ๆ ประเทศที่อยู่ติดทะเล เช่น บรูไน อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ จะเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้แก่เฉลียงเศรษฐกิจทางทะเลของอาเซียนด้วยการปรับปรุงท่าเรือต่างๆ ส่วนบนแผ่นดินใหญ่ กัมพูชา ลาว เมียนมา ไทย และเวียดนาม จะทำการยกระดับเส้นทางหลวงตามแนวเฉลียงเศรษฐกิจอนุภูมิภาคแม่โขง และยกระดับเส้นทางรถไฟตามแนวเฉลียงเส้นทางรถไฟอาเซียน ที่รวมถึงการเชื่อมเส้นทางรถไฟ สิงคโปร์-คุนหมิง ข้อเสนอที่ให้มีการปรับปรุงระบบโลจิสติก กฎระเบียบ และนวัตกรรมดิจิทัล ก็เพื่อให้สินค้า การบริการ และประชาชน เคลื่อนย้ายรวดเร็วขึ้น เป้าหมายสูงสุดคือ อาเซียนที่เชื่อมต่อและรวมตัวกันแบบไม่มีรอยต่อและอย่างรอบด้าน

ลิงค์ที่เกี่ยวข้อง https://thaipublica.org/2017/08/pridi62/ เปลี่ยนผ่านประเทศไทย...เราจะไปไหนต่อ

เครื่องมือ เวทีที่ 2 : พลิกความคิด ยกระดับเศรษฐกิจ ด้วยบัญชีครัวเรือน

เครื่องมือ 2.01 : ตัวอย่างชุมชนใช้บัญชีครัวเรือน

บัญชีครัวเรือน [1]

เรื่องบัญชีครัวเรือนนี้ คนแรกสุดที่ทำคือ**ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม** ที่บ้านห้วยหิน ตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้ใหญ่เป็นเกษตรกรที่ขายที่ดินสามร้อยไร่ใช้หนี้ที่เกิดจากการปลูกฝ้ายปลูกมันสำปะหลัง จนเหลือที่ดินทำกิน 9 ไร่เศษ แล้วเริ่มต้นปลูกไว้กิน เหลือจึงขาย ท่านทำบัญชีของท่านเงียบๆ เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้ตัวเองสามารถจัดการกับเศรษฐกิจของครอบครัวท่านได้ ท่านจึงนำเครื่องมือนี้ไปแนะนำให้ **นายเลี่ยม บุตรจันทา** เกษตรกรบ้านนาอีสาน ชุมชนใกล้เคียง เอาไปทำ ทุกเย็นนายเลี่ยม ภรรยา และลูกๆ นั่งหันหน้าเข้าหากัน ทุกคนสัญญาว่าจะพูดความจริงต่อกัน และเริ่มบันทึกรายจ่ายของแต่ละคนลงในแบบฟอร์ม ทำเช่นนี้ทุกวันจนครบ 1 เดือน แล้วนำมาเป็นฐานคำนวณค่าใช้จ่ายต่อปี ข้อมูลนี้เองที่ทำให้นายเลี่ยม บุตรจันทา ตัดสินใจเลิกเหล้า บุหรี่ และการพนันทุกชนิด และนำเงินที่เคยใช้จ่ายในส่วนนี้ประมาณปีละ 5-6 หมื่นบาทมาใช้หนี้ ธ.ก.ส. นอกจากนั้นครอบครัวของเขาได้เริ่มปลูกทุกอย่างที่กิน และกินทุกอย่างที่ปลูก ทำให้ครอบครัวลดรายจ่ายลงไปได้มาก ความเป็นอยู่เริ่มดีขึ้นเป็นลำดับ จนพ้นจากภาวะหนี้สิน มีกินมีใช้ตลอดชีวิต

หลังจากนั้นประมาณปี พ.ศ. 2540 มีการนำ “บัญชีครัวเรือน” ไปใช้ในการกระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชน ที่ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ และแพร่กระจายไปสู่พื้นที่อื่นๆ ทั่วประเทศ

ตำบลไม้เรียง ชาวบ้านที่นั่นพบว่าชีวิตตนเองผูกติดกับยางพารา ขายยางซื้อทุกอย่างที่ต้องกินต้องใช้ มาตลอด เมื่อราคายางตกต่ำต่อเนื่องยาวนาน ความรุนแรงของปัญหาจึงสูงขึ้น หนี้สินพอกพูนมากขึ้น เกิดปัญหาทางสังคมในกลุ่มเยาวชนซึ่งไม่ได้เรียนหนังสือ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลง

ชาวบ้านไม้เรียงนำรายจ่ายของทุกคนมารวมกันเป็นรายจ่ายของชุมชน ตัวอย่างรูปธรรมที่พบในช่วงนั้น คือ ชาวบ้านทั้งตำบลซื้อไก่จากตลาดมาบริโภคปีละ 1 ล้านบาทเศษ ทั้งที่การเลี้ยงไก่เป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านทำเองได้ หากเปลี่ยนมาเลี้ยงกินเอง ก็สามารถลดรายจ่ายได้มากกว่า 1 ล้านบาท แต่หลายครอบครัวไม่สามารถเลี้ยงกินเองได้ เวทีการเรียนรู้จึงคุยกันแล้วได้ข้อสรุปว่า การพึ่งตนเองต้องมีระบบรองรับ ชาวบ้านในหมู่ที่ 1 ซึ่งยังมีการเลี้ยงไก่บ้านอยู่น่าจะรับเรื่องไก่ไปดำเนินการ โดยมีเป้าหมายให้เลี้ยงไก่ให้เพียงพอสำหรับคนทั้งตำบลบริโภค โดยชาวบ้านทุกหมู่บ้านจะเป็นผู้บริโภคไก่ที่เลี้ยงโดยชาวบ้านหมู่ 1 ช่วยให้ชาวบ้านหมู่ 1 มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายไก่ปีละนับล้านบาท

---

[1] เรียบเรียงโดย วิชิต นันทวรวัน

จากการวางระบบเลี้ยงไก่กินเองในตำบลไม้เรียง นำไปสู่การวางแผนเรื่องอื่น รายจ่ายอื่น เป้าหมายคือการ**เปลี่ยนรายจ่ายของชุมชนให้เป็นอาชีพ** โดยแบ่งบทบาทให้ทุกหมู่บ้านเป็นผู้ผลิตสินค้าและอาหารจำเป็นที่คนไม้เรียงต้องกินต้องใช้ แล้วซื้อขายแลกเปลี่ยนภายในตำบล ทดแทนการซื้อจากตลาดภายนอก ให้หมู่ 1 เลี้ยงไก่พื้นบ้าน หมู่ 2 ปลูกผักปลอดสารพิษ และเลี้ยงหมู หมู่ 4 เลี้ยงปลาน้ำจืด หมู่ 5 ทำสวนสมรม หมู่ 6 ทำนาข้าว/แปรรูปข้าว หมู่ 8 ปลูกสมุนไพร ทำศูนย์สุขภาพชุมชนและแพทย์แผนไทย หมู่ 9 ธนาคารหมู่บ้านไม้เรียง โรงงานแปรรูปยางพารา และผลิตอาหารสัตว์ หมู่ 10 เพาะเห็ด เป็นกลุ่มอาชีพและการประกอบการที่กลายเป็นต้นแบบของแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

<u>ตำบลเขาคราม</u> มีเกษตรกรที่มีความพร้อมให้เวทีการเรียนรู้นำรายจ่ายของครอบครัวตนเองเป็นกรณีตัวอย่าง ครอบครัวนี้เป็นชาวสวนปาล์มน้ำมัน มีสมาชิกในครอบครัว 5 คน ได้นำรายจ่ายเน้นหมวดอาหารมาวิเคราะห์กัน พบว่าในรอบ 1 เดือนที่ทำบัญชีครัวเรือน ครอบครัวซื้อข้าวสาร(หอมมะลิ) 450 บาท เนื้อวัว 390 บาท เนื้อไก่ 360 บาท ไข่ 112 บาท น้ำตาลทรายขาว 56 บาท น้ำปลา 46 บาท น้ำมันพืช 84 บาท ซื้อสบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก ฯ 160 บาท การจัดทำแผนครัวเรือนโดยครัวเรือนเจ้าของข้อมูลเป็นผู้ตัดสินใจ ได้แผนดังนี้ ตัดสินใจเลี้ยงไก่ 72 ตัว เพื่อให้มีเนื้อไก่บริโภคสัปดาห์ละอย่างน้อย 1 ตัว (ลดรายจ่ายได้ปีละ 4,320 บาท) สามารถเลี้ยงไก่ไข่ร่วมกับไก่เนื้อ โดยคัดไข่ไก่ที่ไม่นำไปฟักมาบริโภคแทนการซื้อได้ (ลดรายจ่ายได้ 1,344 บาท) เรียนวิธีการและสูตรการทำน้ำปลาจากผู้อาวุโสในชุมชนมาทำน้ำปลาหมักในโอ่งโดยใช้ปลา 40 กก. (ปลาหลังเขียว กก.ละ 5 บาท) ได้น้ำปลาพอกินและเหลือแบ่งหรือขายเพื่อนบ้านได้ (ลดรายจ่ายได้ปีละ 552 บาท) ลงมือทำสบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก น้ำยาล้างจาน ใช้เอง ลงทุนทำทั้งหมด 600 บาท มีใช้ตลอดปี (ลดรายจ่ายได้ปีละ 1,320 บาท) ทำปุ๋ยอินทรีย์ใส่สวนปาล์ม ปีละ 2 ตัน ต้นทุนไม่เกิน 2,500 บาท (ลดรายจ่ายได้มากกว่า 5,000 บาท) เป็นต้น

เวทีได้ข้อสรุปกิจกรรมส่วนที่ครอบครัวไม่สามารถทำเองได้ คือ ข้าวสาร เพราะชุมชนเขาครามไม่มีนาข้าว ต้องมีระบบเขียงเนื้อ เขียงหมู เพราะครัวเรือนไม่สามารถจัดการเลี้ยงเองชำแหละกินเองได้ น้ำมันปาล์ม เพราะสกัดน้ำมันและกลั่นเองไม่ได้ น้ำตาลทราย เพราะไม่มีวัตถุดิบ มีหลายประเด็นที่ชุมชนนำเสนอให้ครัวเรือนทำกินเองใช้เอง ซึ่งในตอนหลังชุมชนเขาครามเรียกแผนครัวเรือนนี้ว่า “ลายแทงชีวิต” และหลายประเด็นที่เสนอให้ทำร่วมกันเป็นกลุ่มหรือทำร่วมกันหลายๆ คน ชุมชนเขาครามเรียกว่า “แผนแม่บทชุมชน” หรือการพึ่งตนเองโดยระบบการจัดการระดับชุมชน ประกอบด้วย โรงสีข้าว โรงงานน้ำดื่ม กลุ่มทำขนม ระบบสวัสดิการพืชผักสวนครัว โรงงานปุ๋ย กลุ่มออมทรัพย์ระดับหมู่บ้าน ธนาคารชุมชนระดับตำบล ระบบสวัสดิการชุมชน การเลี้ยงปลาในกระชัง สมุนไพร การเพาะเห็ด การเลี้ยงแพะ การตัดเย็บเสื้อผ้า โรงงานน้ำปลา และไวน์ชุมชน ซึ่งมากกว่าครึ่งเป็นการสร้างผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองความต้องการภายในชุมชน มีไม่ถึงครึ่งหนึ่งของระบบส่งเสริมระดับชุมชนที่เป็นการสร้างผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อขายไปสู่ภายนอกชุมชน ประกอบด้วย ลานเทปาล์ม การเลี้ยงแพะ ผ้าบาติก

ท่องเที่ยวชุมชน โรงงานแปรรูปยางพารา การจักสาน การเลี้ยงปลาในกระชัง การเลี้ยงปูนิ่ม และการเลี้ยงนกกระทา

โครงการที่ปรากฏในแผนระดับชุมชน เกิดจากการวิเคราะห์รายจ่ายในระดับครัวเรือน และข้อมูลรวมในระดับชุมชน ไม่ได้เกิดจากความอยากทำ หรือทำตามคนอื่น หรือลอกแผนของตำบลอื่นมา ทุกโครงการมีที่มาที่ไป ดังกรณีตัวอย่างของ**ชุมชนเคร็ง** อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ข้อมูลรายจ่ายของชุมชน พบว่า ชุมชนตำบลเคร็งซื้อข้าวสารกินปีละ 8 ล้านบาท ซื้อเนื้อหมูกินปีละ 7.5 ล้านบาท

ในเวทีชาวบ้านในชุมชนเคร็งวิเคราะห์ว่า เมื่อก่อนเราทำกินทำใช้ พอทำขาย เราเลิกทำกินทำใช้ เปลี่ยนเป็นซื้อกิน ซื้อใช้ เป็นชาวนาแต่กลับต้องซื้อข้าวสารกิน เราจะต้องพัฒนาระบบแบบใหม่ คือ ทำกินทำใช้ และทำขาย จากนาที่มีอยู่ทั้งตำบล 27,000 ไร่ จะปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่เรานิยมกิน 3,000 ไร่ ได้ข้าวเปลือก 1,000 เกวียน เนื่องจากสมาชิกไม่พร้อมที่จะกลับไปใช้เครื่องสีมือ เราจะมีโรงสีของเรา สีข้าว 1,000 เกวียน ได้ข้าวสารประมาณ 600 ตัน พอกินทั้งตำบลในรอบหนึ่งปี เราจะเก็บเงินรายได้ให้อยู่ในชุมชนได้ปีละ 8 ล้านบาท เพราะเราไม่ซื้อจากตลาด

จากโรงสีเราได้ปลายข้าวและรำ จากพรุควนเคร็งแหล่งทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เราจับปลาดุกมาทำปลาร้า หัวปลาที่เราสับทิ้ง บวกปลายข้าวและรำ เราเอามาเลี้ยงสัตว์ เพราะเราซื้อเนื้อหมูกินปีละ 7.5 ล้านบาท ตกวันละ 5 ตัว ถ้าเราให้สมาชิกในชุมชน 30 ครอบครัวเลี้ยงหมู โดยวางระบบไว้ว่าสมาชิก 1 คนได้ขายหมูเดือนละ 5 ตัว สมาชิกแต่ละคนต้องเลี้ยงหมู 4 รุ่น ๆ ละ 5 ตัว รวมทั้งหมด 600 ตัว เราจะมีหมูพอกินตลอดปี หมู 1 ตัวกินอาหารเฉลี่ยวันละ 5 กก. อาหารสัตว์ต้องผลิตได้วันละ 3 ตัน จึงจะพอเลี้ยงหมู ต้องทำในรูปโรงงานอาหารสัตว์ แต่วัตถุดิบไม่พอ เราจะเปลี่ยนนาดอน 200 ไร่ มาปลูกข้าวโพดแทน เมื่อเราเชือดหมูเอง ให้ อบต. ทำโรงฆ่าสัตว์ ค่าชำแหละตัวละ 100 บาท ค่าอาชญาบัตรตัวละ 20 บาท รวมตัวละ 120 บาท วันละ 5 ตัว เป็นเงิน 600 บาท เดือนละ 18,000 บาท ปีละ 216,000 บาท เป็นรายได้ของท้องถิ่นนำไปพัฒนาชุมชนของเราเอง ไม่ใช่เสียค่าชำแหละกับค่าอาชญาบัตรให้กับเทศบาลในเมือง เป็นรายได้ที่เขานำไปพัฒนาเมือง

หมูที่เราเลี้ยง เมื่อเลี้ยงด้วยอาหารที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ต้นทุนจะต่ำลงตัวละ 700 บาท เมื่อเราทำเขียงหมูเองจะมีรายได้มากกว่าขายหมูเป็นตัวละ 700 บาทเช่นกัน เราจะมีรายได้จากการเลี้ยงหมูครอบครัวละ 5,000-7,000 บาทต่อเดือน ขี้หมูและแกลบโดยกระบวนการหมักและชีวภาพ เราได้ปุ๋ยไว้ใส่นาข้าว 3,000 ไร่ ทดแทนการซื้อปุ๋ยเคมีปีละไม่ต่ำกว่า 50 ตัน....

เครื่องมือ 2.02 : clip ไม้เรียง

ที่มา : https://www.youtube.com/watch?v=ku_Dc4U_rnk&t=6s

เพิ่มเติม : วิทยากรสามารถใช้สื่อหรือคลิปอื่นๆ ที่เป็นตัวอย่างในการใช้บัญชีครัวเรือนได้ผลลัพธ์ที่ดี เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทในพื้นที่การจัดเวทีมากขึ้น

ปัจจัยความสำเร็จของชุมชนไม้เรียง

- ผู้นำและกลุ่มผู้นำ มีความมุ่งมั่นตั้งใจจริง รักการเรียนรู้
- ความตื่นตัวที่จะเรียนรู้ของผู้นำ
- เวทีพูดคุย/ปรึกษาหารือสม่ำเสมอเป็นประจำของชุมชน
- ความตื่นตัวและกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
- ความสามัคคี และการมีส่วนร่วมของชุมชน
- ทำข้อมูลและใช้ข้อมูลในการคิดและวางแผนทุกเรื่อง

เครื่องมือ 2.04 : รายจ่าย รายครัวเรือน

คำชี้แจง : 1) การกรอกข้อมูลนี้ ขอให้กรอกตัวเลขใกล้เคียงความจริงเท่าที่ประมาณการได้

2) บางรายการอาจจะเป็นรายจ่ายทุกวัน ให้ประมาณการเป็นต่อเดือน แล้วจึงคำนวณเป็นจำนวนเงินต่อปีในช่องสุดท้าย ส่วนรายการรายจ่าย ปีละ 1-2 ครั้ง ให้ประมาณการเป็นรายปี ในช่องสุดท้ายได้เลย

3) หากรายการรายจ่ายที่มีหน่วย เป็น กิโลกรัม /ตัน/ชิ้น / กล่อง / ห่อ/ขวด/กระสอบ ฯลฯ ขอให้คิด**คำนวณเป็นจำนวนเงิน**กรอกลงใน**ช่องสุดท้ายด้วยทุกรายการ**

รายการ รายจ่าย	ต่อเดือน	ต่อปี	คิดเป็นเงิน ต่อปี
<u>หมวดที่ 1.</u> รายจ่ายในการลงทุนการเกษตร (พืชและสัตว์)			
1) ค่าจ้างแรงงาน			บาท
2) ค่าเช่าที่ดิน			บาท
3) ค่าสร้างโรงเรือนเพาะปลูก ทำแปลง /คอกสัตว์			บาท
4) ค่าเมล็ดพันธุ์			บาท
5) ค่าปุ๋ยเคมี			บาท
6) ค่ายาฆ่าแมลง ปราบศัตรูพืช			บาท
7) ค่าเช่า ค่าซื้อ เครื่องจักร อุปกรณ์			บาท
8) ค่าน้ำมันรถไถ/เครื่องจักร/สูบน้ำ			บาท
9) ค่าขนส่งผลผลิต			บาท
10) ค่าวัสดุปลูกต่าง ๆ			บาท
11) ค่าพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์			บาท
12) ค่าอาหารสัตว์			บาท
13) ค่ายารักษาโรค/วัคซีน ฯลฯ			บาท
รวม รายจ่ายหมวด 1	_	_	**บาท**

รายการ รายจ่าย	ต่อเดือน	ต่อปี	คิดเป็นเงิน ต่อปี
<u>หมวดที่ 2.</u> ค่าอาหาร อาหารสำเร็จรูป เครื่องปรุง			
14) ข้าวสาร	ก.ก.	ก.ก.	บาท
15) เนื้อวัว	ก.ก.	ก.ก.	บาท
16) เนื้อควาย	ก.ก.	ก.ก.	บาท
17) เนื้อหมู	ก.ก.	ก.ก.	บาท
18) เนื้อไก่	ก.ก.	ก.ก.	บาท
19) เนื้อเป็ด	ก.ก.	ก.ก.	บาท
20) ไข่ไก่-ไข่เป็ด	ฟอง	ฟอง	บาท
21) ปลาน้ำจืด	ตัว/ก.ก.	ตัว/ก.ก.	บาท
22) อาหารทะเล (กุ้ง หอย ปู ปลา)	ก.ก.	ก.ก.	บาท
23) ผักต่าง ๆ	ก.ก.	ก.ก.	บาท
24) พริก โหระพา กะเพรา ขิง ข่า ตะไคร้ หอม กะเทียม	บาท	บาท	บาท
25) น้ำปลา	ขวด	ขวด	บาท
26) น้ำมันพืช	ขวด	บาท	บาท
27) ซอสปรุงรส (น้ำมันหอย ซอสพริก/มะเขือเทศ)	ขวด	ขวด	บาท
28) อาหารปรุงสุก อาหารสำเร็จรูป			บาท
รวม รายจ่ายหมวด 2	–	–	**บาท**

รายการ รายจ่าย	ต่อเดือน	ต่อปี	คิดเป็นเงิน ต่อปี
<u>หมวดที่ 3.</u> เครื่องดื่ม /ขนม/แอลกอฮอล์ บุหรี่ ฯลฯ			
29) น้ำดื่ม (ขวด /ถัง)	ขวด/ถัง		บาท
30) น้ำอัดลม ฯลฯ	ขวด		บาท
31) กาแฟ /ชา /โอวัลติน /ไมโล	แก้ว		บาท
32) นม น้ำผลไม้(ขวด/กล่อง)	ขวด/กล่อง		บาท
33) เครื่องดื่มบำรุงกำลัง (เช่น กระทิงแดง/ เอ็ม 100 ฯลฯ)	ขวด		บาท
34) เหล้า/เบียร์/ไวน์ /สาโท /ยาดอง ฯลฯ	ขวด		บาท
35) บุหรี่ ยาสูบ	ซอง/ห่อ		บาท
36) ขนมกรุบกรอบ ขนมถุง	ถุง		บาท
รวม รายจ่ายหมวด 3	_	_	**บาท**
<u>หมวดที่ 4.</u> ค่าของใช้ประจำวันต่างๆ			
37) เสื้อผ้า			บาท
38) ยาสีฟัน			บาท
39) สบู่/ครีมอาบน้ำ			บาท
40) ยาสระผม/นวดผม			บาท
41) แป้ง/ครีมบำรุงผิว/เครื่องสำอางต่าง ๆ			บาท
42) ผงซักฟอก/ปรับผ้านุ่ม			บาท
43) น้ำยาล้างจาน			บาท
รวม รายจ่ายหมวด 4	_	_	**บาท**

รายการ รายจ่าย	ต่อเดือน	ต่อปี	คิดเป็นเงิน ต่อปี
<u>หมวดที่ 5.</u> รายจ่ายเพื่อสุขภาพ			
44) ยาแก้ปวดหัว	เม็ด/ซอง		บาท
45) ยาแก้ปวดเมื่อย	เม็ด/ซอง		บาท
46) ยาแก้โรคกระเพาะ	เม็ด/ซอง		บาท
47) ยาแก้ปวดท้อง/ท้องเสีย	เม็ด/ซอง		บาท
48) ยาสมุนไพร ต่าง ๆ	เม็ด/ซอง		บาท
49) ค่ารักษาพยาบาล	ครั้ง		บาท
50) ค่ายาบำรุง /อาหารเสริม (ขวด/กล่อง/กระป๋อง)	บาท	บาท	บาท
51) ค่าเบี้ยประกันสุขภาพ เบี้ยประกันชีวิต	บาท	บาท	บาท
รวม รายจ่ายหมวด 5	–	–	**บาท**
<u>หมวดที่ 6.</u> ค่าน้ำ ไฟ โทรศัพท์-น้ำมัน			
52) ค่าไฟ	บาท	บาท	บาท
53) ค่าน้ำประปา	บาท	บาท	บาท
54) ค่าโทรศัพท์ รายเดือน /เติมเงิน	บาท	บาท	บาท
55) ค่าอินเทอร์เน็ต รายเดือน /เติมเงิน	บาท	บาท	บาท
56) ค่าน้ำมันรถยนต์ รถมอเตอร์ไซค์	บาท	บาท	บาท
รวม รายจ่ายหมวด 6	–	–	**บาท**

เครื่องมือ 2.05 : ทำรายจ่ายครัวเรือน เป็นรายจ่ายของชุมชน

รายการ รายจ่าย	**รายจ่าย/ปี ของแต่ละครัวเรือนในเวที** (ช่องแจงตัวเลขรายจ่าย รายครัวเรือน เพื่อรวมไปใส่ในช่อง A)	A **ผลรวม รายจ่ายทุกครัวเรือนในเวที /ปี**	B **รายจ่าย เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี** (A หารจำนวนครัวเรือนในเวที)	**รวมรายจ่ายของชุมชน/ปี** (B x จำนวนครัวเรือนในชุมชน)
<u>หมวดที่ 1</u> รายจ่าย ในการลงทุนการเกษตร (พืชและสัตว์)				
1) ค่าจ้างแรงงาน		บาท		
2) ค่าเช่าที่ดิน		บาท		
3) ค่าสร้างโรงเรือน เพาะปลูก ทำแปลง/ คอกสัตว์		บาท		
4) ค่าเมล็ดพันธุ์		บาท		
5) ค่าปุ๋ยเคมี		บาท		
6) ค่ายาฆ่าแมลง ปราบศัตรูพืช		บาท		
7) ค่าเช่า ค่าซื้อ เครื่องจักรอุปกรณ์		บาท		
8) ค่าน้ำมันรถไถ/เครื่องจักร/สูบน้ำ		บาท		
9) ค่าขนส่งผลผลิต		บาท		
10) ค่าวัสดุปลูกต่าง ๆ		บาท		

รายการ รายจ่าย	รายจ่าย/ปี ของแต่ละครัวเรือนในเวที (ช่องแจงตัวเลขรายจ่าย รายครัวเรือน เพื่อรวมไปใส่ในช่อง A)	A ผลรวม รายจ่ายทุกครัวเรือนในเวที /ปี	B รายจ่าย เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (A หารจำนวนครัวเรือนในเวที)	รวมรายจ่าย ของชุมชน/ปี (B x จำนวนครัวเรือนในชุมชน)
11) ค่าพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์		บาท		
12) ค่าอาหารสัตว์		บาท		
13) ค่ายารักษาโรค/วัคซีน ฯลฯ		บาท		
รวม รายจ่ายชุมชน หมวด 1		–	–	
<u>หมวดที่ 2</u> ค่าอาหาร อาหารสำเร็จรูป เครื่องปรุง				
14) ข้าวสาร		บาท		
15) เนื้อวัว		บาท		
16) เนื้อควาย		บาท		
17) เนื้อหมู		บาท		
18) เนื้อไก่		บาท		
19) เนื้อเป็ด		บาท		
20) ไข่ไก่-ไข่เป็ด		บาท		
21) ปลาน้ำจืด		บาท		
22) อาหารทะเล (กุ้ง หอย ปู ปลา)		บาท		

รายการ รายจ่าย	รายจ่าย/ปี ของแต่ละครัวเรือนในเวที (ช่องแจงตัวเลขรายจ่าย รายครัวเรือน เพื่อรวมไปใส่ในช่อง A)	A ผลรวม รายจ่ายทุกครัวเรือนในเวที /ปี	B รายจ่าย เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (A หารจำนวนครัวเรือนในเวที)	รวมรายจ่าย ของชุมชน/ปี (B x จำนวนครัวเรือนในชุมชน)
23) ผักต่าง ๆ		บาท		
24) พริก โหระพา กะเพรา ขิง ข่า ตะไคร้ หอม กะเทียม		บาท		
25) น้ำปลา		บาท		
26) น้ำมันพืช		บาท		
27) ซอสปรุงรส (น้ำมันหอย ซอสพริก/มะเขือเทศ)		บาท		
28) อาหารปรุงสุก อาหารสำเร็จรูป		บาท		
รวม รายจ่ายชุมชน หมวด 2		–	–	
<u>หมวดที่ 3</u> เครื่องดื่ม /ขนม/แอลกอฮอล์ บุหรี่ ฯลฯ				
29) น้ำดื่ม (ขวด /ถัง)		บาท		
30) น้ำอัดลม ฯลฯ		บาท		
31) กาแฟ /ชา /โอวัลติน / ไมโล		บาท		
32) นม น้ำผลไม้(ขวด/กล่อง)		บาท		
33) เครื่องดื่มบำรุงกำลัง (เช่น		บาท		

รายการ รายจ่าย	รายจ่าย/ปี ของแต่ละครัวเรือนในเวที (ช่องแจงตัวเลขรายจ่าย รายครัวเรือน เพื่อรวมไปใส่ในช่อง A)	A ผลรวม รายจ่ายทุกครัวเรือนในเวที /ปี	B รายจ่าย เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (A หารจำนวนครัวเรือนในเวที)	รวมรายจ่าย ของชุมชน/ปี (B x จำนวนครัวเรือนในชุมชน)
กระทิงแดง/ เอ็ม 100 ฯลฯ)				
34) เหล้า/เบียร์/ไวน์ /สาโท / ยาดอง ฯลฯ		บาท		
35) บุหรี่ ยาสูบ		บาท		
36) ขนมกรุบกรอบ ขนมถุง		บาท		
รวม รายจ่ายชุมชน หมวด 3		--	--	
<u>หมวดที่ 4</u> ของใช้ประจำวันต่างๆ				
37) เสื้อผ้า		บาท		
38) ยาสีฟัน		บาท		
39) สบู่/ครีมอาบน้ำ		บาท		
40) ยาสระผม/นวดผม		บาท		
41) แป้ง/ครีมบำรุงผิว/ เครื่องสำอาง		บาท		
42) ผงซักฟอก/ปรับผ้านุ่ม		บาท		
43) น้ำยาล้างจาน		บาท		

รายการ รายจ่าย	รายจ่าย/ปี ของแต่ละครัวเรือนในเวที (ช่องแจงตัวเลขรายจ่าย รายครัวเรือน เพื่อรวมไปใส่ในช่อง A)	A ผลรวม รายจ่ายทุกครัวเรือนในเวที /ปี	B รายจ่าย เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (A หารจำนวนครัวเรือนในเวที)	รวมรายจ่าย ของชุมชน/ปี (B x จำนวนครัวเรือนในชุมชน)
รวม รายจ่ายชุมชน หมวด 4		--	--	
<u>หมวดที่ 5</u> รายจ่ายเพื่อสุขภาพ				
44) ยาแก้ปวดหัว		บาท		
45) ยาแก้ปวดเมื่อย		บาท		
46) ยาแก้โรคกระเพาะ		บาท		
47) ยาแก้ปวดท้อง/ท้องเสีย		บาท		
48) ยาสมุนไพร ต่าง ๆ		บาท		
49) ค่ารักษาพยาบาล		บาท		
50) ค่ายาบำรุง /อาหารเสริม (ขวด/กล่อง/กระป๋อง)		บาท		
51) ค่าเบี้ยประกันสุขภาพ เบี้ยประกันชีวิต		บาท		
รวม รายจ่ายชุมชน หมวด 5		--	--	

รายการ รายจ่าย	รายจ่าย/ปี ของแต่ละครัวเรือนในเวที (ช่องแจงตัวเลขรายจ่าย รายครัวเรือน เพื่อรวมไปใส่ในช่อง A)	A ผลรวม รายจ่ายทุกครัวเรือนในเวที /ปี	B รายจ่าย เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (A หารจำนวนครัวเรือนในเวที)	รวมรายจ่าย ของชุมชน/ปี (B x จำนวนครัวเรือนในชุมชน)
<u>หมวดที่ 6</u> ค่าน้ำ ไฟ โทรศัพท์-น้ำมัน				
52) ค่าไฟ				บาท
53) ค่าน้ำประปา				บาท
54) ค่าโทรศัพท์ รายเดือน /เติมเงิน				บาท
55) ค่าอินเทอร์เน็ต รายเดือน / เติมเงิน				บาท
56) ค่าน้ำมันรถยนต์ รถมอเตอร์ไซค์				บาท
รวม รายจ่ายชุมชน หมวด 6		--	--	

เครื่องมือ 2.06 : รายรับ รายครัวเรือน

คำชี้แจง : 1) การกรอกข้อมูลนี้ ขอให้กรอกตัวเลขใกล้เคียงความจริงเท่าที่ประมาณการได้

2) บางรายการอาจจะเป็นรายรับทุกวัน ให้ประมาณการเป็นต่อเดือน แล้วจึงคำนวณเป็นจำนวนเงินต่อปีในช่องสุดท้าย ส่วนรายการรายรับ ปีละ 1-2 ครั้ง ให้ประมาณการเป็นรายปี ในช่องสุดท้ายได้เลย

3) หากหน่วย เป็น กิโลกรัม /ตัน/ตัว /กระสอบ ฯลฯ ขอให้คิด**คำนวณเป็นจำนวนเงิน** กรอกลงใน**ช่องสุดท้ายด้วยทุกรายการ**

รายการ รายรับ	ต่อเดือน	ต่อปี	คิดเป็นเงิน /ปี
<u>หมวดที่ 1</u> รายรับจากผลผลิตการเกษตร (พืชและสัตว์)			
พืช			
1) ข้าว		ก.ก. หรือ ตัน	บาท
2) มันสำปะหลัง		ก.ก. หรือ ตัน	บาท
3) อ้อย		ก.ก. หรือ ตัน	บาท
4) ข้าวโพด		ก.ก. หรือ ตัน	บาท
5) ยางพารา		ก.ก. หรือ ตัน	บาท
6) ปาล์ม		ก.ก. หรือ ตัน	บาท
7) ผัก ระบุ.....		ก.ก. หรือ ตัน	บาท
8) ผัก ระบุ.....		ก.ก. หรือ ตัน	บาท
9) ผัก ระบุ.....		ก.ก. หรือ ตัน	บาท
10) พริก		ก.ก. หรือ ตัน	บาท
11) มะเขือเทศ		ก.ก. หรือ ตัน	บาท
12) เห็ด	ก.ก. หรือ ตัน		บาท
13) ผลไม้ ระบุ.....	ก.ก. หรือ ตัน		บาท
14) ผลไม้ ระบุ.....	ก.ก. หรือ ตัน		บาท
15) ผลไม้ ระบุ.....	ก.ก. หรือ ตัน		บาท
16) พันธุ์ไม้	ต้น		บาท
สัตว์			
17) หมู		ตัว	บาท
18) วัว		ตัว	บาท
19) ควาย		ตัว	บาท

รายการ รายรับ	ต่อเดือน	ต่อปี	คิดเป็นเงิน /ปี
20) แพะ		ตัว	บาท
21) ไก่		ตัว	บาท
22) เป็ด/ห่าน		ตัว	บาท
23) ปลา		ก.ก./ตัน	บาท
24) ปลาสวยงาม		ตัว	บาท
25) กุ้ง		ก.ก./ตัน	บาท
26) หอย		ก.ก./ตัน	บาท
27) ไข่ไก่ /ไข่เป็ด		ฟอง	บาท
28) สุนัข /แมว		ตัว	บาท
29) น้ำนมสัตว์		ก.ก./ตัน	บาท
30) มูลสัตว์		ก.ก./ตัน	บาท
31) แมลงต่าง ๆ		ก.ก./ตัน	บาท
32) อื่น ๆ ระบุ.....			บาท
33)			
รวม รายรับ หมวดที่ 1	--	--	**บาท**
<u>หมวดที่ 2</u> รายรับจากผลผลิตจากป่า จากธรรมชาติ			
34) เห็ด	ก.ก	ก.ก.	บาท
35) ผักป่า	ก.ก	ก.ก.	บาท
36) สมุนไพร	ก.ก	ก.ก.	บาท
37) หน่อไม้	ก.ก	ก.ก.	บาท
38) พันธุ์ไม้	ต้น	ต้น	บาท
39) แมลง	ก.ก	ก.ก.	บาท
40) อื่น ๆ ระบุ	ก.ก	ก.ก.	บาท
รวม รายรับ หมวดที่ 2	--	--	**บาท**

รายการ รายรับ	ต่อเดือน	ต่อปี	คิดเป็นเงิน /ปี
<u>หมวดที่ 3</u> รายรับจากค่าจ้างทำงานและให้บริการ			
41) ค่าจ้าง/รับจ้างรายวัน	บาท	บาท	บาท
42) รับจ้าง/รับเหมา	บาท	บาท	บาท
43) ค่าให้เช่าเครื่องมือ	บาท	บาท	บาท
44) ค่าให้เช่าที่ดิน	บาท	บาท	บาท
45) ค่าให้เช่าบ้าน/ที่พัก	บาท	บาท	บาท
46) ค่าให้เช่ารถ	บาท	บาท	บาท
47) ขายของ /อาหาร	บาท	บาท	บาท
48)	บาท	บาท	บาท
รวม รายรับ หมวดที่ 3	--	--	**บาท**
<u>หมวดที่ 4</u> รายรับจากงานฝีมือ และแปรรูปผลผลิตเกษตร			
49) งานประดิษฐ์ งานถักทอ	บาท	บาท	บาท
50) งานจักสาน	บาท	บาท	บาท
51) งานแปรรูปผลผลิตเกษตร	บาท	บาท	บาท
52)	บาท	บาท	บาท
53)	บาท	บาท	บาท
รวม รายรับ หมวดที่ 4	--	--	**บาท**

เครื่องมือ 2.07 : ทำรายรับครัวเรือน เป็นรายรับของชุมชน

รายการ รายรับ	รายรับ/ปี ของแต่ละครัวเรือนในเวที (ช่องแจงตัวเลขรายรับ รายครัวเรือน เพื่อรวมไปใส่ในช่อง A)	A ผลรวม รายรับทุกครัวเรือนในเวที /ปี	B รายรับ เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (A หารจำนวนครัวเรือนในเวที)	รวมรายรับของชุมชน/ปี (B x จำนวนครัวเรือนในชุมชน)
<u>หมวดที่ 1</u> รายรับจากผลผลิตการเกษตร (พืชและสัตว์)				
พืช				
1) ข้าว		บาท		
2) มันสำปะหลัง		บาท		
3) อ้อย		บาท		
4) ข้าวโพด		บาท		
5) ยางพารา		บาท		
6) ปาล์ม		บาท		
7) ผัก ระบุ.....		บาท		
8) ผัก ระบุ.....		บาท		
9) ผัก ระบุ.....		บาท		
10) พริก		บาท		
11) มะเขือเทศ		บาท		
12) เห็ด		บาท		

รายการ รายรับ	รายรับ/ปี ของแต่ละครัวเรือนในเวที (ช่องแจงตัวเลขรายรับ รายครัวเรือน เพื่อรวมไปใส่ในช่อง A)	A ผลรวม รายรับทุกครัวเรือนในเวที /ปี	B รายรับ เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (A หารจำนวนครัวเรือนในเวที)	รวมรายรับของชุมชน/ปี (B x จำนวนครัวเรือนในชุมชน)
13) ผลไม้ ระบุ.....		บาท		
14) ผลไม้ ระบุ.....		บาท		
15) ผลไม้ ระบุ.....		บาท		
16) พันธุ์ไม้		บาท		
<u>สัตว์</u>				
17) หมู		บาท		
18) วัว		บาท		
19) ควาย		บาท		
20) แพะ		บาท		
21) ไก่		บาท		
22) เป็ด/ห่าน		บาท		
23) ปลา		บาท		
24) ปลาสวยงาม		บาท		
25) กุ้ง		บาท		
26) หอย		บาท		
27) ไข่ไก่ /ไข่เป็ด		บาท		
28) สุนัข /แมว		บาท		

รายการ รายรับ	รายรับ/ปี ของแต่ละครัวเรือนในเวที (ช่องแจงตัวเลขรายรับ รายครัวเรือน เพื่อรวมไปใส่ในช่อง A)	A ผลรวม รายรับทุกครัวเรือนในเวที /ปี	B รายรับ เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (A หารจำนวนครัวเรือนในเวที)	รวมรายรับของชุมชน/ปี (B x จำนวนครัวเรือนในชุมชน)
29) น้ำนมสัตว์		บาท		
30) มูลสัตว์		บาท		
31) แมลงต่าง ๆ		บาท		
32) อื่น ๆ ระบุ.....		บาท		
33)				
34)				
รวม รายรับชุมชน หมวดที่ 1		--	--	
<u>หมวดที่ 2</u> รายรับจากผลผลิตจากป่า จากธรรมชาติ				
35) เห็ด		บาท		
36) ผักป่า		บาท		
37) สมุนไพร		บาท		
38) หน่อไม้		บาท		
39) พันธุ์ไม้		บาท		
40) แมลง		บาท		
41) อื่น ๆ ระบุ		บาท		
รวม รายรับชุมชน หมวดที่ 2		--	--	

รายการ รายรับ	รายรับ/ปี ของแต่ละครัวเรือนในเวที (ช่องแจงตัวเลขรายรับ รายครัวเรือน เพื่อรวมไปใส่ในช่อง A)	A ผลรวม รายรับทุกครัวเรือนในเวที /ปี	B รายรับ เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (A หารจำนวนครัวเรือนในเวที)	รวมรายรับของชุมชน/ปี (B x จำนวนครัวเรือนในชุมชน)
<u>หมวดที่ 3</u> รายรับจากค่าจ้างทำงานและให้บริการ				
42) ค่าจ้าง/รับจ้างรายวัน		บาท		
43) รับจ้าง/รับเหมา		บาท		
44) ค่าให้เช่าเครื่องมือ		บาท		
45) ค่าให้เช่าที่ดิน		บาท		
46) ค่าให้เช่าบ้าน /ที่พัก		บาท		
47) ค่าให้เช่ารถ		บาท		
48) ขายของ ขายอาหาร		บาท		
49)		บาท		
รวม รายรับชุมชน หมวดที่ 3		--	--	
หมวดที่ 4 รายรับจากงานฝีมือ และแปรรูปผลผลิตเกษตร				
50) งานประดิษฐ์ งานถักทอ		บาท		
51) งานจักสาน		บาท		
52) งานแปรรูปผลผลิตเกษตร		บาท		
53)		บาท		
รวม รายรับชุมชน หมวดที่ 4		--	--	

เครื่องมือ 2.08 : เรียงลำดับหมวดรายจ่าย ของชุมชน มากสุด – น้อยสุด

อันดับ	รายจ่าย		
	หมวด	จำนวน (บาท)	รายการ รายจ่ายที่มากสุด
อันดับ 1			1. ..... 2. ..... 3. ..... 4. ..... 5. .....
อันดับ 2			1. ..... 2. ..... 3. ..... 4. ..... 5. .....
อันดับ 3			1. ..... 2. ..... 3. ..... 4. ..... 5. .....
อันดับ 4			
อันดับ 5			
อันดับ 6			

เครื่องมือ 2.09 : เรียงลำดับหมวดรายรับ ของชุมชน มากสุด – น้อยสุด

อันดับ	รายรับ		
	หมวด	จำนวน (บาท)	รายการ รายรับที่มากสุด
อันดับ 1			1. ..... 2. ..... 3. ..... 4. ..... 5. .....
อันดับ 2			1. ..... 2. ..... 3. ..... 4. ..... 5. .....
อันดับ 3			1. ..... 2. ..... 3. ..... 4. ..... 5. .....
อันดับ 4			

เครื่องมือ 2.10 : ข้อเสนอและความต้องการ ในการ เพิ่มรายรับ ลดรายจ่าย

ข้อเสนอและความต้องการของชุมชน (แผนงาน โครงการ)	ทำเพื่ออะไร	ใครเกี่ยวข้อง /ได้ประโยชน์	ขั้นตอนการดำเนินงาน	งบประมาณ /ความรู้ / เทคโนโลยีที่ต้องใช้	ทำเอง/ทำร่วมกับคนอื่น ทำระดับหมู่บ้าน/ทำระดับตำบล
1.					
2.					
3.					
4.					

เครื่องมือ 2.11 : บันทึกวิทยากรฯ สรุปผลลัพธ์ของเวที

วันที่..... เวลาเริ่ม .....เวลาเลิก.....

สถานที่จัด.....

จำนวนผู้เข้าร่วมเวที รวม .....คน (หญิง .....คน ชาย .....คน)

ลำดับ	ข้อเสนอและความต้องการ (แผนงาน/โครงการ)	ขั้นตอนการดำเนินงาน	ใครเกี่ยวข้อง /ได้ประโยชน์	งบประมาณ /ความรู้ / เทคโนโลยีที่ต้องใช้	ทำเอง/ทำร่วมกับคนอื่น ทำระดับหมู่บ้าน/ทำระดับตำบล	หมายเหตุ

ลงชื่อวิทยากรฯ ผู้สรุปผล .....

เครื่องมือเวทีที่ 3 : พลิกชีวิตด้วยข้อมูล จากแผนที่ทรัพยากรชุมชน

เครื่องมือ 3.01: นิยามความหมาย “ทรัพยากรชุมชน”

“ทรัพยากรชุมชน” หมายถึง

“ทรัพย์” ทั้งหมดที่มีอยู่ในชุมชน ตั้งแต่“ทรัพย์” ที่มองเห็นเป็นรูปธรรม ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ ดิน หิน ป่า แร่ธาตุต่าง ๆ พืช สัตว์ธรรมชาติและที่คนปลูก คนเลี้ยง ถนน คู คลอง สถานที่ สิ่งปลูกสร้าง คน กลุ่มและหน่วยงาน/องค์กร พิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน รวมถึงสิ่งที่มองไม่เห็น ได้แก่ ความเชื่อ ความรู้ ภูมิปัญญา ความสัมพันธ์ ฯลฯ”

เครื่องมือ 3.02 : ตัวอย่างแผนที่ทรัพยากร

เครื่องมือ 3.03 : ตัวอย่างชุมชนที่ใช้แผนที่ทรัพยากรในการพัฒนาชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

<u>กรณีตัวอย่างที่ 1</u> : บ้านละหอกกระสัง ตำบลเขาคอก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ภายใต้โครงการ การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดย ประมวล เจริญยิ่ง เจ้าของรางวัลลูกโลกสีเขียว ปี 2547 ประเภทบุคคล ผู้พลิกชีวิตเพื่อรักษาป่าชุมชน

เครื่องมือหนึ่งในโครงการศึกษาดังกล่าวที่ประมวล เจริญยิ่ง และคณะใช้ในการทำข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนละหอกกระสังพื้นที่ 2,700 ไร่ คือการทำแผนที่ป่าแบบง่าย ๆ ด้วยการวาดภาพวาดสัญลักษณ์และระบายสีให้เห็นว่าพื้นที่ป่าตรงไหนเป็นที่โคก ที่ลุ่ม ที่ราบ และมีต้นไม้ มีเห็ด มีผัก มีสมุนไพรอะไร มากน้อยบริเวณไหน และใช้แผนที่ดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการประชุมคณะทำงานของโครงการทุกครั้ง ซึ่งในระยะเวลาต่อมา ก็พัฒนาเป็นแผนที่จำลอง(model) เพื่อสื่อสารให้คนที่เกี่ยวข้องได้เห็นและเข้าใจป่าได้ง่ายขึ้น และใช้เป็นเครื่องมือในการวางแผนเพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งอาหาร มีการกำหนดกฎกติกาในการใช้ทรัพยากรในป่าสำหรับคนในชุมชนและคนจากที่อื่นที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่า กลายเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับทั้งคนในชุมชนและคนอื่น ๆ ที่มาศึกษาดูงานจนถึงปัจจุบัน

<u>กรณีตัวอย่างที่ 2 :</u> ข้อมูลจาก<u>https://www.facebook.com/230067863821705/photos/pcb.298833203611837/298833156945175/?type=3</u>

" กระบวนการในการพัฒนาข้อบัญญัติท้องถิ่น: เครื่องมือในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในระดับท้องถิ่น"

ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ได้ผลักดันให้เกิดข้อบัญญัติตำบลทาเหนือว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ จนสำเร็จด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ดำเนินการและ เรียนรู้ควบคู่กันไป ไม่ได้เกิดขึ้นจากกระบวนการตัดสินใจกระทำฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งโดยลำพัง แต่เป็นกระบวนการที่เริ่มต้นตั้งแต่การเรียนรู้ปัญหา วิเคราะห์ปัญหา สร้างความเข้าใจ จนมั่นใจว่าข้อบัญญัติท้องถิ่นเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน

โดยตลอดเส้นทางการดำเนินการและเรียนรู้นั้น มีขั้นตอนกระบวนการที่สำคัญตามที่สรุปได้ถึง 9 ขั้นตอนด้วยกัน แต่มีขั้นตอนสำคัญขั้นตอนหนึ่ง คือการจัดทำระบบฐานข้อมูลชุมชนและทรัพยากร ซึ่งในระยะแรก การจัดทำข้อมูลทรัพยากรของชุมชนใช้เพียงกระดาษ ปากกา เขียน**<u>แผนที่ทำมือ</u>** กฎกติกาในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรเพื่อสื่อสารกับภาคีต่าง ๆ ภายนอก แต่ต่อมาในยุคที่ 2 จึงพัฒนาเป็นการใช้แผนที่มาตราส่วน 1:50,000 เป็นฐานในการจัดทำแผนที่จำลองสามมิติ (Model) ใช้ในการนำเสนอการดำเนินการของชุมชนทำให้เกิดความชัดเจนมากขึ้นมาอีกระดับ จนท้ายสุดในปัจจุบัน มีความก้าวหน้าทั้งเทคโนโลยี และการประสานความร่วมมือกับภาคีต่างๆ ทำให้มีการนำเอา แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ สี 1:4,000 กับเครื่องหาตำแหน่งพิกัดดาวเทียมมาใช้ ทำให้ชุมชนทำการปรับปรุงข้อมูลของตนเองและสามารถใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี

เครื่องมือ 3.04 : ตัวอย่างโครงร่าง แผนที่ กำหนดทิศ ถนนเส้นหลักในชุมชน

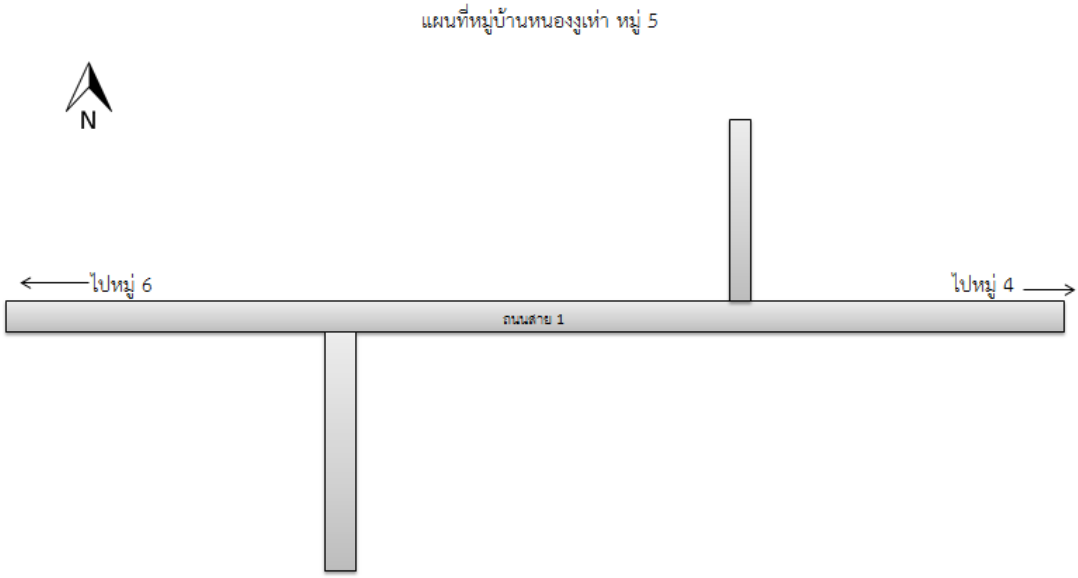

เครื่องมือ 3.05 : ข้อเสนอและความต้องการของชุมชน ในการ อนุรักษ์/ ฟื้นฟู /พัฒนาต่อยอด /สร้างมูลค่าเพิ่ม ทรัพยากรชุมชน

ทรัพยากรที่ดี/เจ๋ง /เสื่อมโทรม /สูญหาย/มองข้าม	ข้อเสนอ/ความต้องการของชุมชน (แผนงาน/โครงการ)	ทำเพื่ออะไร (เพื่ออนุรักษ์/ ฟื้นฟู / หรือพัฒนาต่อยอด / สร้างมูลค่าเพิ่ม)	ใครเกี่ยวข้อง /ได้ประโยชน์	ขั้นตอนการดำเนินงาน	งบประมาณ / ความรู้ / เทคโนโลยีที่ต้องใช้	ทำเอง/ทำร่วมกับคนอื่น ทำระดับหมู่บ้าน/ทำระดับตำบล
1	1. ... 2. .... 3.					
2	1. ... 2. .... 3.					
3						
4						
					-	

เครื่องมือ 3.06 : บันทึกสรุปผลเวทีของวิทยากรฯ

วันที่ ..... เวลาเริ่ม .....เวลาเลิก.....

สถานที่จัด .....

จำนวนผู้เข้าร่วมเวที รวม .....คน (หญิง.....คน ชาย.....คน)

ทรัพยากรของชุมชนมีอะไรบ้าง	ชุมชนมีข้อเสนอ/ความต้องการจะทำอะไรบ้าง	ทำเพื่ออะไร (เพื่ออนุรักษ์/ ฟื้นฟู / หรือพัฒนาต่อยอด / สร้างมูลค่าเพิ่ม)	ทำอย่างไร/เมื่อไร	มีใครทำบ้าง /มีใครเกี่ยวข้องบ้าง	ทรัพยากรที่ต้องใช้ (มาจากไหน)	แกนนำรับผิดชอบ
ก. ทรัพยากรธรรมชาติ						
ข. ทรัพยากรที่มนุษย์สร้าง/ผลิต						
ค. ทรัพยากรภูมิปัญญา/วัฒนธรรม ประเพณี						

ลงชื่อวิทยากรฯ ผู้สรุปผล .....

เครื่องมือ เวทีที่ 4 : พลิกใจ พลิกความคิด พลิกชีวิต ระดับตำบล

เครื่องมือ 4.01 : จำนวนหมู่บ้าน/คนเข้าร่วมเวทีชุมชนสนทนาฯ ระดับหมู่บ้าน

ชื่อหมู่บ้าน/ชุมชน	จำนวนผู้เข้าร่วมเวที			หมายเหตุ
	เวที 1	เวที 2	เวที 3	
หมู่ 1				
หมู่ 2				
หมู่ 3				
หมู่ 4				
หมู่ 5				
หมู่ 6				

หมายเหตุ : วิทยากรจัดทำข้อมูลล่วงหน้าก่อนเข้าเวที

เครื่องมือ 4.02 : ลักษณะข้อเสนอและความต้องการ (แผนงาน/โครงการ) จากเวทีระดับหมู่บ้าน ทั้ง 3 เวที

ชื่อหมู่บ้าน/ชุมชน	ข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการจากเวทีหมู่บ้าน 3 เวที		
	ทำเองได้ในครัวเรือน	ทำร่วมกันในหมู่บ้าน/ชุมชน	ทำร่วมกับองค์กรหรือหน่วยงานภายนอกชุมชน
หมู่ 1	1 2 3	1 2 3	
หมู่ 2	1 2 3	1 2 3	
หมู่ 3	1 2 3	1 2 3	
หมู่ 4	1 2	1 2 3	
หมู่ 5	1 2	1 2 3	
หมู่ 6	1 2	1 2 3	

เครื่องมือ 4.03 : สังเคราะห์ข้อเสนอ/ความต้องการ(แผนงาน/โครงการ) ทำร่วมกันเป็นกลุ่ม หมู่บ้าน/ชุมชน

แผนงาน/โครงการทำร่วมกันเป็นกลุ่ม	ทำอย่างไร (ขั้นตอนการดำเนินงาน)	ใช้งบประมาณจากไหน	ทำได้เลย หรือบรรจุเข้าแผนของใคร(แผนตำบล/อำเภอ/จังหวัด/วาระปฏิรูป)	ผู้รับผิดชอบ

เครื่องมือ 4.04 : สังเคราะห์ข้อเสนอ/ความต้องการ(แผนงาน/โครงการ) ทำร่วมกับองค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ

แผนงาน/โครงการทำร่วมกันเป็นกลุ่ม	ทำอย่างไร (ขั้นตอนการดำเนินงาน)	ใช้งบประมาณจากไหน	ทำได้เลย หรือบรรจุเข้าแผนของใคร(แผนตำบล/อำเภอ/จังหวัด/วาระปฏิรูป)	ผู้รับผิดชอบ

เครื่องมือ เวทีที่ 5 : พลิกใจ พลิกความคิด พลิกชีวิต ระดับอำเภอ

เครื่องมือ 5.01 : แบบสรุปข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการที่คล้ายคลึงกันและต้องรวมพลังทำร่วมกันข้ามตำบลและร่วมกับภาคีอื่นๆและต้องบรรจุในแผนระดับอำเภอ (วิทยากรจัดทำล่วงหน้าก่อนเข้าเวที)

	ข้อเสนอ/โครงการที่คล้ายคลึงกันและเกินกำลังตำบล	ตำบล						สรุปตำบลที่จะทำร่วมกัน
		1	2	3	4	5	6	
มิติเศรษฐกิจ	1							
	2							
	3							
มิติสังคม-วัฒนธรรมและสวัสดิการ	1							
	2							
มิติทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	1							
	2							
มิติบรรเทาสาธารณภัย	1							
	2							
มิติสุขภาวะ	1							
	2							
	3							
มิติความปลอดภัยและทรัพย์สิน	1							
	2							
	3							
มิติการมีส่วนร่วมทางการเมืองและประชาธิปไตย	1							
	2							
	3							

เครื่องมือ 5.02 : กรอบการทำแผนงาน/โครงการให้สำเร็จ

ข้อเสนอและความต้องการหรือแผนงาน/โครงการที่รวมพลังกันทำ	ความสำเร็จที่ต้องการเห็น	ใครหรือหน่วยงานใด จะช่วยทำ	เราต้องทำอย่างไร